

รายงานการวิจัยและพัฒนาห้องสมุดมีชีวิต เรื่อง
การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรม
ลายประดิษฐ์งานผ้าของชาวไทยโซ่ง
อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

โดย

ผศ.เบญจรัตน์ สีทองสุก

ผศ.ประวิณ พูลทรัพย์

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย

พฤษภาคม 2549

ชื่อเรื่อง: การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้าของ

ชาวไทยโซ่ง อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม

ผู้วิจัย: ผู้ช่วยศาสตราจารย์เบญจรัตน์ สีทองสุข และผู้ช่วยศาสตราจารย์ประวิณ พูลทรัพย์

หน่วยงาน: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

ปีที่พิมพ์: 2549

บทคัดย่อ

การวิจัยเพื่อจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้าของชาวไทยโซ่ง อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการ ค้นหาวิธีการถ่ายทอด และหาแนวทางการจัดการความรู้ในการถ่ายทอดหัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้าของชาวไทยโซ่ง

การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก สันทนากลุ่มแบบเจาะจง และการสังเกตแบบรู้ตัว ศึกษาค้นคว้าวิเคราะห์จากเอกสาร โดยสร้างคำถามเพื่อการสัมภาษณ์และ สันทนากลุ่มแบบเจาะจง แล้วนำข้อมูลทั้งหมดมาเปรียบเทียบวิเคราะห์ สังเคราะห์เชิงคุณภาพในหัวข้อต่าง ๆ ที่กำหนดไว้

ผลการวิจัยพบว่า ปัจจุบันชาวไทยโซ่งที่ประดิษฐ์ลายผ้าหน้าหมอนมีจำนวนลดลงมาก อันเนื่องมาจากผู้สูงอายุที่เชี่ยวชาญมีจำนวนน้อย และไม่มีผู้รับการถ่ายทอดเพราะไปประกอบอาชีพอื่น ๆ ที่ไม่มีเวลาว่างเพียงพอ และเห็นว่าไม่มีความจำเป็นที่ต้องทำ หากต้องใช้ก็หาซื้อได้จากชุมชนอื่นที่ทำขายซึ่งเป็นเรื่องที่สะดวกกว่าทำเอง ประกอบกับสตรีชาวไทยโซ่งที่มีได้แต่งงานกับชาวไทยโซ่งด้วยกัน ก็ไม่จำเป็นต้องสืบทอดพิธีกรรมของไทยโซ่ง สำหรับผู้ผลิตลายผ้าหน้าหมอนจำหน่ายมีเพียง 2 ตำบลคือ ต.ดอนข่อยและ ต.สะพาน ลายที่ประดิษฐ์เป็นลายดั้งเดิมและลายใหม่ มีความลักลั่นในการเรียกชื่อลาย ปัญหาที่พบคือไม่อาจสืบทอดความเป็นมาของลายได้ และผู้สูงอายุที่ผลิตลายหน้าหมอนลายใหม่ไม่สามารถตั้งชื่อลายได้ และไม่มีการจดบันทึกลายไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ปัจจุบันลายผ้าหน้าหมอนนำไปประกอบผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ที่เป็นที่ต้องการของผู้บริโภค

การถ่ายทอดการประดิษฐ์ลายผ้าหน้าหมอนพบว่าการถ่ายทอดทั้งอย่างเป็นทางการ คือ เปิดสอนในโรงเรียนวัดสระสี่มุม กับถ่ายทอดไม่เป็นทางการ คือ ทำให้ดู ปัญหาที่พบคือ วัยรุ่นในชุมชนไม่สนใจรับการถ่ายทอด

แนวทางการจัดการความรู้ พบว่า ในชุมชนสามารถรวมกลุ่มกันได้แต่ไม่ประสานกันระหว่างกลุ่ม ไม่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน การพัฒนากลุ่มเป็นไปตามศักยภาพของผู้นำ และยังไม่สามารถจัดการความรู้ให้ดีกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันได้ เพราะมีปัญหาสำคัญ เช่น เงินทุน การตลาด และการสนับสนุนจากองค์กรของรัฐที่ไม่ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง การจัดการความรู้ในระบบโรงเรียนดำเนินการได้ดีและประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่ง

ข้อเสนอแนะ รัฐบาลควรมีนโยบายที่ชัดเจนในเรื่องการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และหน่วยงานของรัฐต้องมีหน้าที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนดำเนินกิจกรรมที่มีอยู่อย่างต่อเนื่อง และพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าต่อไป โดยไม่หยุดชะงักหรือทอดทิ้งกลางคัน

คำนำ

การวิจัยในโครงการพัฒนาและวิจัยห้องสมุดมีชีวิต เพื่อจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้าของชาวไทยโซ่ง อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม ได้รับการสนับสนุนจากคณะกรรมการการอุดมศึกษา สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย และมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อให้ท้องถิ่นร่วมกันอนุรักษ์และมีวิธีการจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาของตนเอง การวิจัยครั้งนี้มีนายแพทย์ทวิศักดิ์ นพเกษร เป็นผู้ฝึกอบรมการวิจัยเชิงคุณภาพและการจัดการความรู้ ให้คำปรึกษา และอนุเคราะห์วิทยากรงานวิจัย งานงานวิจัยเสร็จสมบูรณ์ โดยมีอาจารย์พินิจ พันธุ์ชื่นเป็นผู้ประสานงาน นอกจากนี้ยังได้รับความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างดียิ่งจากชาวไทยโซ่งในจังหวัดนครปฐมและจังหวัดใกล้เคียง

การวิจัยการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้าของชาวไทยโซ่ง อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม คงจะจุดประกายให้ชาวไทยโซ่งและชาวไทยทุกคนร่วมมือร่วมใจอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทยสืบไป

คณะผู้วิจัย

18 พฤษภาคม 2549

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้าของชาวไทยโซ่ง อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม ครั้งนี้ สำเร็จลุล่วงด้วยดี เพราะได้รับความอนุเคราะห์จากคณะกรรมการการอุดมศึกษา ร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัยในการให้ทุนสนับสนุนการวิจัย ตลอดจนผู้ประสานงานระดับประเทศคืออาจารย์พินิจ พันธุ์ชื่น และบุคคลที่สำคัญที่สุดที่ทุ่มเท อบรม ให้ความรู้ ให้คำปรึกษา และวิพากษ์วิจารณ์งานวิจัย ทำให้คณะผู้วิจัยมีความรู้ ความเข้าใจ สามารถดำเนินงานวิจัยเชิงคุณภาพให้สำเร็จลุล่วง คือนายแพทย์ ทวีศักดิ์ นพเกษร คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบคุณนักศึกษาโปรแกรมวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม หมู่เรียนที่ 44/30 พัฒนาการ อำเภอกำแพงแสน ชุมชนชาวไทยโซ่งใน ต.ดอนข่อย ต.สะพานพัฒนา ต.ทุ่งกระพังโหม อ.กำแพงแสน และตำบลดอนยายหอม อ.เมือง จ.นครปฐม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาจารย์สุริย์ สรรสร้างเจริญ อาจารย์ 2 ระดับ 7 โรงเรียนวัดสระสี่มุม ที่ให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูลที่เป็นประโยชน์และร่วมเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการวิจัยอย่างเต็มใจยิ่ง

คณะผู้วิจัย

18 พฤษภาคม 2549

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ.....	(1)
คำนำ.....	(3)
กิตติกรรมประกาศ.....	(4)
สารบัญ.....	(5)
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	5
คำถามการวิจัย.....	5
ขอบเขตการวิจัย.....	6
นิยามศัพท์เฉพาะ	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย	7
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
ความเป็นมาของชาวไทยโซ่งในจังหวัดนครปฐม	8
หัตถกรรมงานผ้า.....	14
เครื่องแต่งกายของชาวไทยโซ่งที่ใช้ในพิธีกรรมที่สำคัญ	32
สรุป.....	36
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	37
การดำเนินการวิจัย.....	37
แหล่งข้อมูล	42
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	43
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	43

การวิเคราะห์ข้อมูล.....	43
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	46
ประวัติความเป็นมาของหัตถกรรมงานผ้า.....	46
กระบวนการผลิตหัตถกรรมลายผ้าหน้าหมอน	51
การถ่ายทอดจากอดีตถึงปัจจุบัน	62
การจัดการความรู้เพื่อถ่ายทอด	63
บทที่ 5 สรุปและอภิปรายผลการวิจัย	65
สรุปผลการวิจัย.....	65
อภิปรายผล	67
ข้อเสนอแนะ	70
บรรณานุกรม	71
ภาคผนวก	73
คำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม	73
การกำหนดรหัสข้อมูล.....	74
แหล่งข้อมูลบุคคล	75
ภาพประกอบที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย	77

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ชาวไทยโซ่งเป็นชนเผ่าไทดั้งเดิมเผ่าหนึ่ง เดิมอยู่ในแคว้นจินตอนใต้ ต่อมาได้อพยพลงมาตั้งบ้านเมืองอยู่ที่เมืองแฉ่ง เมืองสิบสองจุไทย เมืองทันต์ (เมืองซ้อหงี เมืองม่อย ปัจจุบันเป็นเขตแดนบางส่วนของประเทศจีน เวียดนาม ลาว) (สมพนธ์ สุขวงศ์, 2506, หน้า 12-13) ต่อมาในปี พ.ศ. 2322 สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์พิชิตญวณราชตีเมืองล้านช้างได้ แล้วเก็บทรัพย์สิน สิ่งของ และครัวลาวเข้ามา ณ เมืองพันพร้าว จากนั้นให้ทัพเมืองหลวงพระบางไปตีเมืองทันต์ ญวนเรียกว่าเมืองซ้อหงี เมืองม่อย สองเมืองนี้เป็นลาวทรงคำอยู่ใกล้เขตแดนเมืองญวน ได้ครอบครัวลาวเวียง ลาวทรงคำมาเป็นอันมาก ลาวทรงคำนั้นโปรดให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่เมืองเพชรบุรี เพราะการสงครามสมัยก่อน เมื่อชาติหรือฝ่ายใดชนะก็มักนิยมกวาดต้อนผู้คนพลเมืองของฝ่ายปราชัยมาไว้ในเขตของตน ชาวไทยทรงคำกลุ่มแรกที่อพยพเข้ามาอยู่เมืองเพชรบุรีนั้น ต่อมาได้แยกย้ายไปอยู่ยังพื้นที่ต่าง ๆ ในจังหวัดเพชรบุรีและจังหวัดอื่น ๆ อีกหลายจังหวัดเช่น ราชบุรี นครปฐม สุพรรณบุรี ฯลฯ มีชื่อเรียกเป็นทางการว่า ไทยทรงคำ และทั่ว ๆ ไปเรียก ลาวทรงคำ บ้าง ลาวโซ่ง บ้าง โดยเฉพาะในชุมชนมักจะเรียกตัวเองว่าลาวโซ่ง

นครปฐมเคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรทวารวดีซึ่งมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 11 – 12 และมีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ประมาณ 200 ปี บริเวณเมืองนครปฐมแต่เดิมมีคนพื้นเมืองหลายกลุ่มอาศัยอยู่ กาลเวลาที่เปลี่ยนไปมีกลุ่มชนต่าง ๆ ผลัดเปลี่ยนกันเข้ามาตั้งหลักแหล่งจนถึงปัจจุบันซึ่งได้แก่ ไทยเดิม ไทยจีน ไทยเขมร ไทยรามัญ และไทยลาว (ลาวเวียง ลาวครั้ง ลาวโซ่ง) (นุกูล ชมภูนิช, 2532, หน้า 2) ชนแต่ละกลุ่มสามารถอาศัยร่วมกันอย่างมีความสุขและดำรงสถานภาพเป็นคนไทยแล้วทั้งสิ้น แต่ก็ยังมีประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ

หลงเหลือเป็นภูมิปัญญาของกลุ่มชนนั้นๆ สืบทอดมาจนถึงลูกหลานในยุคปัจจุบัน ดังเช่น คนจีนที่มีประเพณีเช่น ไหว้บรรพบุรุษรูปแบบหนึ่ง คนไทยโง่งมีพิธีเช่นผีบรรพบุรุษเช่นกันแต่ก็เป็นอีกรูปแบบหนึ่ง จากการสำรวจของนุกูล ชมภูนิช (2532, หน้า 8) ในปี พ.ศ. 2532 ซึ่งกล่าวถึงถิ่นฐานของชาวไทยโง่งในจังหวัดนครปฐม พบว่าได้ตั้งหลักแหล่งอยู่เป็นกลุ่มเป็นพวกตามบริเวณดังต่อไปนี้

- 1) อำเภอเมืองนครปฐม ตั้งหลักแหล่งอยู่ที่ ตำบลคอนยายหอม ตำบลสระกระเทียม
- 2) อำเภอกำแพงแสน ตั้งหลักแหล่งอยู่ที่ ตำบลทุ่งกระพังโหม ตำบลทุ่งขวาง ตำบลกระต๊อบ ตำบลสระสีมุ่ม ตำบลสระพัฒนา ตำบลคอนข่อย และตำบลทุ่งบัว
- 3) อำเภอบางเลน ตั้งหลักแหล่งอยู่ที่ ตำบลคอนตุม ตำบลบางไทรป่า ตำบลไผ่หูช้าง ตำบลบางปลา
- 4) อำเภอดอนตูม ตั้งหลักแหล่งอยู่ที่ ตำบลคอนพุทรา ตำบลสามง่าม
- 5) อำเภอสามพราน ตั้งหลักแหล่งอยู่ที่ ตำบลตลาดจินดา

โง่ง เป็นกลุ่มคนไทยที่มีฝีมือในการทำสิ่งของเครื่องใช้ได้เองแทบทุกอย่าง แทบจะไม่ต้องซื้อสิ่งที่จำหน่ายในท้องตลาดเลย เห็นได้ชัดในสมัยสงครามโดยครั้งที่ 2 ซึ่งขาดแคลนเครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ อย่างมาก ชาวโง่งก็ไม่เคียดริ้นเพราะสามารถผลิตขึ้นใช้ได้ในครัวเรือน สิ่งของเครื่องใช้ที่ชาวโง่งจัดทำขึ้นใช้นั้นเป็นแบบเฉพาะที่มีเอกลักษณ์อย่างเห็นได้ชัดกว่าชาวไทยกลุ่มอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นเครื่องมือในการทำนา เครื่องใช้ในครัวเรือน ตลอดจนเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย (นุกูล ชมภูนิช, 2532, หน้า 51)

ชาวไทยโง่ง ในจังหวัดนครปฐมนั้นได้อพยพมาจากจังหวัดเพชรบุรีเมื่อหลายสิบปีมาแล้วโดยกระจายอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอสามพราน อำเภอบางเลน อำเภอดอนตูม และอำเภอกำแพงแสน ยกเว้นอำเภอนครชัยศรี และอำเภอพุทธมณฑล กลุ่มชาวไทยโง่งยังคงรักษาวัฒนธรรมหลายอย่างไว้อย่างดีจนกระทั่งถึงทุกวันนี้ เนื่องจากสภาพสังคมมีลักษณะเป็นระบบเครือญาติได้แก่ เครือญาติทางสายโลหิตที่มีบรรพบุรุษเดียวกัน นามสกุลเดียวกัน เครือญาติที่เกิดจากการแต่งงาน และเครือญาติพิเศษด้วยกัน ชุมชนชาวไทยโง่งจึงมีความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นและยังคงรักษาประเพณีและพิธีกรรมความเชื่อแบบดั้งเดิมของ

บรรพบุรุษอย่างเคร่งครัดตลอดมา เมื่อมีพิธีกรรมใดจะเป็นโอกาสที่ญาติพี่น้องได้มารวมตัวกัน อย่างพร้อมเพรียง นอกจากประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องแล้ว ชาวไทยโชนังยังมี วัฒนธรรมอีกหลายหลาก อาทิ การทอผ้า การแต่งกาย ทรงผม อาหารการกิน เป็นต้น แม้ว่า ปัจจุบันชาวไทยโชนังจะปรับตัวให้เข้ากับคนไทยทั่วไปแล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีวัฒนธรรม บางประการที่ยังคงเป็นเอกลักษณ์ เช่น วัฒนธรรมการแต่งกาย เป็นผลให้ต้องมีการทอผ้า ตามแบบประเพณีนิยม หญิงชาวไทยโชนังจึงมีความสามารถในการทอผ้า โดยจะใช้เวลาที่ว่างเว้นจากการทำนา ทำไร่ มาทอผ้า และใช้เวลากลางคืนตัดเย็บเสื้อผ้า ประดิษฐ์ลายผ้าใน รูปแบบต่าง ๆ ซึ่งเรียกโดยทั่วไปในหมู่ชาวไทยโชนังว่า ลายหน้าหมอน เนื่องจากนำมาประกอบเข้ากับตัวหมอนที่ใช้หนุนนอน ชาวไทยโชนังมักจะทอผ้าเก็บไว้เป็นจำนวนมาก ๆ เพราะเมื่อ แต่งงานออกเรือนไปแล้วมีบุตร จะทำให้เวลาในการทอผ้าน้อยลง

ผ้าทอของชาวไทยโชนังมี 4 ชนิด คือ ผ้าฝ้าย ผ้าซิ่นลายแดงโม ผ้าตีนซิ่น และผ้าไหม เหตุผลหนึ่งที่ชาวไทยโชนังทอผ้าใช้เองเพราะชาวไทยโชนังมีอุปนิสัยขยันขันแข็งและมีความสามารถในการประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ ประกอบกับอุปนิสัยที่มักอาศัยอยู่ในที่ดอน และอีกด้านหนึ่งจะเป็นที่ลุ่มเพื่อเอาไ่ว้ปลูกข้าวกิน ส่วนที่ดอนไ่ว้ปลูกฝ้าย นำดอกฝ้ายมาปั่นเป็นเส้นด้าย และปลูกต้นหมอนไ่ว้เลี้ยงไหมเพื่อนำไยไหมมาทอผ้าไหม ผ้าที่ทอได้นำมาทำลายหน้าหมอน ประดิษฐ์ลวดลายเสื่อฮี หรือ นำมาใช้ประกอบในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีแต่งงาน พิธีศพ พิธีเสนเรือน นอกจากจะนำผ้าทอไปใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ แล้ว ทุกครอบครัวยังทอผ้าเพื่อนุ่งห่มในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะผู้หญิงทุกคนจะต้องมีผ้าซิ่นลายแดงโมเอาไ่ว้ใช้ และผ้าที่ทอจะนำมาเย็บปักถักร้อย ตัดเย็บเครื่องนุ่งห่มให้สมาชิกในครอบครัว หรือนำผ้าทอเหล่านั้นไปประดิษฐ์เป็นเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันอื่น ๆ เช่น มุ้ง หมอน ที่นอน ผ้าขาวม้า ย่าม ฯลฯ การประดิษฐ์เครื่องนุ่งห่มและเครื่องใช้ดังกล่าวมีความงดงามมาก เพราะมีการตกแต่งโดยนำผ้าสีต่าง ๆ มาประดิษฐ์เป็นลายดอกไม้แบบเรขาคณิต ประดับด้วยเลื่อมหรือกระจกตรงกลางของลาย สำหรับลายที่นิยมประดิษฐ์ได้แก่ ลายดอกแก้ว ลายดอกจันทน์ ลายดอกเต้า เป็นต้น สีที่นิยมใช้ได้แก่ สีแดง สีส้ม สีเขียว และสีขาว ลายประดิษฐ์ดังกล่าวนี้ชาวไทยโชนังมักเรียกว่า ลายผ้าหน้าหมอน เพราะนำมาใช้แต่งปิดหัวท้ายหมอน นอกจากนั้นยังนำใช้ตกแต่งเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย เช่น เสื่อฮี กระจ่าคาตเอาผู้ชาย ตกแต่งมุ้งสำหรับคู่บ่าวสาว

นอกจากจะใช้ผ้าสีต่าง ๆ มาประดิษฐ์เป็นลวดลายแล้ว หญิงชาวไทยโซ่งยังนิยมปักลายผ้าบนผ้าสบหรือผ้าคาคอก และบนเสื่อฮี ลายปักเป็นศิลปะที่งดงามประณีต สามารถมองเห็นลายได้ทั้ง 2 ด้านในลักษณะที่เหมือน ๆ กัน ลายที่ปักเรียกว่า ลายขอกูด ลายดอกเปีย

ปัจจุบันสภาพสังคม เศรษฐกิจและเทคโนโลยีที่เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการทอผ้าของชาวไทยโซ่ง จะเห็นได้จากปริมาณการทอผ้าของชาวไทยโซ่งที่มีจำนวนลดลงอย่างรวดเร็ว จากผลการสำรวจในปี 2547 ของพัฒนาการอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม แล้วจัดทำบัญชีรายชื่อกลุ่ม OTOP ปี 2547 (ผลิตภัณฑ์ชุมชน อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม) พบว่ามีผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ผ้า 5 ผลิตภัณฑ์ จากจำนวนทั้งหมด 36 ผลิตภัณฑ์ และจากผลิตภัณฑ์ผ้า 5 ผลิตภัณฑ์ เป็นผลิตภัณฑ์ผ้าของชาวไทยโซ่งเพียง 2 ผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้จากการสำรวจของนักศึกษาโปรแกรมวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ที่ลงทะเบียนเรียนวิชาข้อมูลท้องถิ่น ในภาคเรียนที่ 2 / 2547 กับศ.เบญจรัตน์ สีทองสุข ได้รวบรวมข้อมูลด้านหัตถกรรมของชาวไทยโซ่งใน จังหวัดนครปฐม ในเรื่องหัตถกรรมงานผ้าไว้ดังนี้

1) อำเภอเมืองนครปฐม มีการรวบรวมงานหัตถกรรมไทยโซ่งไว้เพียงแห่งเดียว คือที่ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยปิยะชนก ตั้งอยู่ที่ 61 หมู่ 9 ตำบลคอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ศูนย์ดังกล่าวมีวัตถุประสงค์ชัดเจนคือเพื่ออนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมและภูมิปัญญาบรรพบุรุษ ส่งเสริมให้เยาวชนเห็นความสำคัญและสืบทอดอาชีพของพ่อแม่ บรรพบุรุษของตนเองและเป็นการพัฒนาอาชีพหลักในอนาคตด้วย

2) อำเภอกำแพงแสน มีการทำผลิตภัณฑ์ผ้า ที่ตำบลสระสีมูม คือการทอผ้าลายแดงโม ที่ตำบลสระพัฒนา ทำผ้าหน้าหมอน ที่รองจาน ที่รองแก้ว ซองใส่แว่นตา ที่จับหูกะทะ ฯลฯ ตรา JaJa และตำบลคอนข่อย ใช้ผ้าหน้าหมอนมาเป็นส่วนประกอบในการทำหมอนทอพี กระเป๋า ฯลฯ

3) อำเภอบางเลน ที่ตำบลคอนตูม มีการทำผลิตภัณฑ์ทอผ้าชิ้น และทำผ้าหน้าหมอนเพื่อขายให้ชาวไทยโซ่งในหมู่บ้านเดียวกันและหมู่บ้านใกล้เคียง และที่หมู่ 5 ตำบลไผ่หูช้าง มีการทอผ้าเป็นผลิตภัณฑ์ OTOP ไม่มีการทำผ้าหน้าหมอน

4) อำเภอคอนตูม ที่หมู่ 8 มีชาวไทยโซ่งอยู่ 4 ครัวเรือน มีครัวเรือนเดียวเท่านั้น ที่ทอผ้าชิ้นลายแดงโมและทำหัตถกรรมงานผ้าอื่น ๆ อีกเช่น กระเป๋า ผ้าปูที่นอน หมอน มุ้ง ไม้ ไซ้เอง

จากรายงานการสำรวจข้อมูลของนักศึกษาดังกล่าว พบว่าผลิตภัณฑ์การทอผ้าของ ชาวไทยโซ่ง ในจังหวัดนครปฐม มีจำนวนน้อย และไม่ยังมีการบันทึกความรู้เกี่ยวกับหัตถกรรม ลายประดิษฐ์งานผ้าไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ประกอบกับผู้สูงอายุที่มีความรู้มีประสบการณ์ เกี่ยวกับหัตถกรรมดังกล่าวก็ลดน้อยลง และชาวไทยโซ่งรุ่นใหม่ก็ไม่สนใจที่จะรับการถ่ายทอด ภูมิปัญญานี้เท่าใดนัก หากไม่มีการรวบรวมและบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรแล้วภูมิปัญญา ดังกล่าวอาจสูญสลายไปในที่สุด ดังนั้นผู้วิจัยจึงมุ่งเน้นศึกษาเพื่อพัฒนาการจัดการความรู้ภูมิ ปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้าของชาวไทยโซ่ง ในจังหวัดนครปฐม และเพื่อ เป็นการอนุรักษ์เอกลักษณ์ของชาวไทยโซ่งให้คงอยู่ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่ออธิบายพัฒนาการของหัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้าของชาวไทยโซ่ง ใน จังหวัดนครปฐม
2. เพื่อค้นหาวิธีการถ่ายทอดหัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้าของชาวไทยโซ่ง ใน จังหวัดนครปฐม
3. เพื่อหาแนวทางการจัดการความรู้ในการถ่ายทอดหัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้า ของชาวไทยโซ่ง ในจังหวัดนครปฐม

คำถามการวิจัย

1. ประวัติความเป็นมาของหัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้าของชาวไทยโซ่ง ใน จังหวัดนครปฐมเป็นอย่างไร
2. กระบวนการผลิตหัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้าของชาวไทยโซ่ง ในจังหวัด นครปฐมเป็นอย่างไร

3. การถ่ายทอดการทำหัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้าของชาวไทยโซ่ง ในจังหวัดนครปฐมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร

4. การจัดการความรู้เพื่อถ่ายทอดของหัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้าของชาวไทยโซ่ง ในจังหวัดนครปฐมควรทำอย่างไร

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาเฉพาะการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้าของชาวไทยโซ่ง อ.กำแพงแสน จังหวัดนครปฐม เพื่อหาแนวทางพัฒนาการจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วม

นิยามศัพท์เฉพาะ

หัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้า หมายถึง การนำผ้าสีต่าง ๆ มาเย็บประดิษฐ์เป็นลวดลายแบบเรขาคณิตประดิษฐ์เป็นลายปะผ้าและการปักผ้าเป็นลวดลายด้วยมือที่สามารถเห็นลวดลายเหมือนกันทั้ง 2 ด้าน

การจัดการความรู้ หมายถึง การจัดการเพื่อเอื้อให้เกิดความรู้ใหม่โดยใช้ความรู้และประสบการณ์ของคนในชุมชนนั้น และหาวิธีการเพิ่มมูลค่าการทำหัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้าของชาวไทยโซ่ง ให้คงอยู่อย่างยั่งยืน

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ **ภูมิปัญญาชาวบ้าน** คือความรู้ในด้านหัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้าของชาวไทยโซ่ง ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของชาวไทยโซ่ง ซึ่งเป็นที่รู้จักเกิดการยอมรับ ถ่ายทอดจากอดีตและพัฒนาจนถึงปัจจุบัน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ได้ข้อมูลพัฒนาการ การถ่ายทอดรูปแบบ ขั้นตอนการทำหัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้าของชาวไทยโซ่ง
2. ได้ข้อมูลสภาพและปัญหาในการทำหัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้าของชาวไทยโซ่ง
3. ได้แนวทางพัฒนาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเผยแพร่ ถ่ายทอด และเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้าของชาวไทยโซ่ง

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่อง การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้าน
หัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้าของชาวไทยโซ่ง ในจังหวัดนครปฐม แบ่งเป็น 3 ประเด็นคือ

1. ประวัติความเป็นมาของชาวไทยโซ่งในจังหวัดนครปฐม
2. หัตถกรรมที่เกี่ยวกับงานผ้า
3. เครื่องแต่งกายของชาวไทยโซ่งที่ใช้ในพิธีกรรมที่สำคัญ

ความเป็นมาของชาวไทยโซ่งในจังหวัดนครปฐม

1. ความเป็นมาของชาวไทยโซ่ง

ชาวไทยโซ่งเป็นชนชาติไทยกลุ่มหนึ่งที่มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในบริเวณเมืองแกลงซึ่ง
ปัจจุบันคือเมืองเดียนเบียนฟูในประเทศเวียดนาม และแคว้นสิบสองจุไทซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของ
ประเทศจีนและตอนเหนือของประเทศลาว เหตุที่ได้ชื่อว่าเมืองสิบสองจุไทเพราะ
ประกอบด้วยผู้ไทขาว 4 เมือง ผู้ไทดำ 8 เมือง รวมเป็น 12 เมือง จึงเรียกว่า เมืองสิบสองผู้ไทและ
ต่อมาเรียกเป็นเมืองสิบสองจุไท ในเมืองดังกล่าวนี้มีชาวไทยโซ่งอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก

ชาวไทยโซ่งอพยพโยกย้ายเข้าสู่ประเทศไทยหลายครั้ง เพราะถูกกวาดต้อน
จากการทำสงคราม ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่า การอพยพครั้งที่สำคัญมีอยู่ 3 ครั้ง
(กรมศิลปากร, 2534) ครั้งแรกในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ราวปี พ.ศ. 2322 พระองค์โปรดเกล้าฯ
ให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์ฯ ไปตีล้านช้างและเมืองขึ้นทั้งปวง โปรด
ให้ชาวไทยโซ่งที่กวาดต้อนมาไปตั้งบ้านเรือนที่จังหวัดเพชรบุรี เนื่องจากมีภูมิประเทศเป็นป่าเขา
คล้ายกับภูมิลำเนาเดิม (บังอร ปิยะพันธ์, 2531, หน้า 15) ครั้งที่สองในพ.ศ. 2335 สมัย
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เมืองพวน เมืองแกลงเอาใจออกห่างจะไปขึ้นกับญวน

เจ้าเมืองเวียงจันทร์จึงได้ยกทัพไปตีและกวาดต้อนลาวพวน ไทยโชน่งส่งมายังกรุงเทพฯ เพื่อเป็น
 บรรณาการ ทรงโปรดฯ ให้ชาวไทยโชน่งไปอยู่ที่จังหวัดเพชรบุรีตามพวกที่มาอยู่ก่อน ครั้งที่
 สาม ในระหว่าง พ.ศ.2369-2371 สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดสงครามครั้ง
 สำคัญระหว่างไทยลาว เรียกว่าสงครามกบฏเจ้าอนุวงศ์ พระองค์ทรงส่งกองทัพไปปราบ และ
 กวาดต้อนผู้คนลงมาจำนวนมากโดยเฉพาะชาวไทยโชน่ง และโปรดให้ชาวไทยโชน่งไปตั้ง
 บ้านเรือนอยู่ที่จังหวัดเพชรบุรี การที่ชาวไทยโชน่งอพยพเข้าสู่ประเทศไทยนั้น รัชพล บัง
 พิบูลย์ (2538, หน้า 28) วิเคราะห์เป็น 2 แนวคือ

1. อพยพมาแบบเชลยถูกกวาดต้อนมา
 2. อพยพมาด้วยความสมัครใจ เพราะได้รับการปกป้องมาตลอดและยังรับเข้าเป็น
 ทหารได้ให้เอกสิทธิ์ในการทำมาหากินมาจนถึงปัจจุบัน
- ชาวไทยโชน่งมีชื่อเรียกเป็นอย่างอื่นหลายชื่อ เช่น ไทยทรงดำ ลาวทรงดำ ไทยดำ
 หรือลาวโชน่งบ้าง แต่โดยทั่วไปแล้วเขามักเรียกดั้งเดิมว่าลาวโชน่งหรือโชน่งบ้าง รัชพล บัง
 พิบูลย์ (2538 : 28-29) อธิบายว่า

คำว่า ทรงดำ ไม่ใช่ไทยทรงดำจะเป็นคนผิวดำตรงข้ามกลับเป็นคนผิว
 ขาวเหลืองแต่ที่มีคำว่าทรงดำเพราะคนไทยกลุ่มนี้นิยมใส่เสื้อผ้า ใส่กางเกงที่
 ทอและตัดเย็บเองเป็นสีดำ

คำว่า ลาว เป็นคำที่คนทั่วไปใช้เรียกกันและสมาชิกในชุมชนชาวไทย
 ทรงดำเองเมื่อถูกเขาเรียกว่า ลาว ตลอดก็เลยคล้อยตาม เพราะเข้าใจว่าคน
 ไทยกลุ่มนี้เป็นคนลาวที่อพยพมาจากเมืองหลวงพระบาง

คำว่า โชน่ง น่าจะเป็นคำที่เพี้ยนมาจากคำว่า ช่วง เป็นภาษาไทยทรงดำ
 แปลว่ากางเกง ไทยทรงดำสมัยนั้นนิยมนุ่งกางเกงกันทั้งผู้ชายและผู้หญิง
 โดยเฉพาะผู้หญิงเมื่อทำงานและนิยมย้อมเสื่อกางเกงเป็นสีดำ จึงทำให้
 ชุมชนภายนอกเรียกว่า ลาวช่วงหรือลาวช่วงดำ ต่อมาจึงเพี้ยนเป็นลาวโชน่งหรือ
 ลาวทรงดำ

คำว่าไทยคำ คนไทยกลุ่มนี้นิยมสักราชที่ฟังเป็นลาวคล้ายคำเป็นพีศตลอดลงมาถึงหน้าขาโดยเฉพาะผู้ชาย และอีกกรณีหนึ่งคือคนไทยกลุ่มนี้นิยมแต่งชุดดำตลอด จึงทำให้ถูกเรียกว่าไทยดำ ผู้วิจัยเห็นว่า น่าจะเรียกเขาว่าไทยทรงดำมากกว่าลาวทรงดำหรือลาวโซ่งเพราะสมาชิกภายในชุมชนมีความรู้สึกยินดีและยอมรับด้วยความภูมิใจว่าเขาเป็นไทยทรงดำมากกว่าชื่ออื่น เขาเป็นคนไทยกลุ่มหนึ่งที่ได้อพยพเข้ามาในประเทศไทยภายหลัง มีวัฒนธรรมประจำกลุ่มที่เป็นเอกลักษณ์ ไม่น่ามองและเรียกเขาว่าเป็นคนลาว เพราะทำให้รู้สึกว่าเป็นคนละเผ่าพันธุ์ คนละประเทศหรือเป็นชนกลุ่มน้อยไป

ชาวไทยโซ่งมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เช่น ภาษาพูด ภาษาเขียน การแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตประจำวัน ชาวไทยโซ่งยังคงรักษาขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อดั้งเดิมไว้อย่างเคร่งครัด ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ผลจากการศึกษาของ มยุรี วัดแก้ว (2521, หน้า 75) เกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคมของชาวไทยโซ่ง พบว่าสังคมนครอครัวของชาวไทยโซ่งเป็นระบบเครือญาติ ที่มีแนวคิดเรื่องผีเดียวกันเป็นสัญลักษณ์ ระบบเครือญาติประกอบด้วยเครือญาติทางสายโลหิต คือมีบรรพบุรุษเดียวกัน นามสกุลเดียวกัน ได้แก่ ลูกชาย น้องชาย พี่ชาย ลูกสาว พี่สาว และเครือญาติจากการแต่งงาน ได้แก่ หลานสะใภ้ ลูกสะใภ้ พี่สะใภ้ ซึ่งถือเป็นญาติผีเดียวกัน และญาติที่เกิดจากการแต่งงานแต่ไม่ใช้นามสกุลเดียวกับเจ้าของบ้าน เช่น หลานเขย ลูกเขย น้องเขย พี่เขย และมีวิธีกำหนดระดับความสำคัญของสมาชิกไว้แน่นอน โดยยึดหลักการจัดลำดับอาวุโสก่อนหลัง และถือการสืบเชื้อสาย หรือสืบผีฝ่ายพ่อเป็นสำคัญ ครอครัวของชาวไทยโซ่งให้ความสำคัญกับผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ผู้ชายจะมีสถานภาพสูงกว่าผู้หญิง (มยุรี วัดแก้ว, 2521, หน้า 56) มีหน้าที่เลี้ยงดูพ่อแม่ในยามมีชีวิตอยู่ เมื่อพ่อแม่ตายไปแล้วจะต้องเลี้ยงผีพ่อแม่และบรรพบุรุษ ผู้หญิงเมื่อแต่งงานแล้วจะต้องเข้ามาอยู่ในสกุลของสามี ถือผีฝ่ายสามีและเลี้ยงผีพ่อแม่ฝ่ายสามี

ชาวไทยโซ่งเชื่อกันว่า คนสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษดั้งเดิม 2 ตระกูล คือ ตระกูลผีผู้ท้าว และตระกูลผีผู้น้อย ตระกูลผีผู้ท้าวคือผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากชนชั้นเจ้านาย เป็นชนชั้นปกครองในสายตระกูลซิง (คล้ายแซ่ของชาวจีน) คือ ซิงล่อ และสิ่งคำผู้ที่เกิดในตระกูลนี้จะถือผีผู้ท้าวเป็นผีประจำตระกูล ตระกูลผีผู้น้อยคือผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากชนชั้นสามัญ หรือชั้นเพี้ยผู้ที่เกิดในสายตระกูลนี้ได้แก่พวกสิงเลื่อง สิงกา สิงวี สิงกวาง สิงตอง สิงแลง โดยจะถือผีผู้น้อยเป็นผีประจำตระกูล ชาวไทยโซ่งเชื่อว่าผีผู้ท้าวมีศักดิ์สูงกว่าผีผู้น้อย ผู้น้อยจะต้องให้ความเคารพยำเกรงแก่ผู้ท้าว ความเชื่อนี้จะปรากฏในการประกอบพิธีกรรม เช่น พิธีเสนเรือนซึ่งผู้น้อยจะเข้าร่วมในพิธีเสนเรือนของผู้ท้าวไม่ได้ ส่วนในการดำเนินชีวิตนั้นทั้งสองตระกูลอยู่ร่วมกันได้อย่างเสมอภาค ชาวไทยโซ่งนับถือผีและมีการบวงสรวงผีเรือน หรือ ผีบรรพบุรุษประจำตระกูลเป็นประจำ โดยใช้ที่มุมหนึ่งในบ้านเป็นที่บูชาผีบรรพบุรุษ เรียกว่า “กะล่อหอง” ชาวไทยโซ่งที่เป็นตระกูลผู้น้อยจะมีการเซ่นไหว้หรือเลี้ยงผีทุก ๆ 10 วัน หากเป็นตระกูลผีผู้ท้าวจะเลี้ยงผีทุก ๆ 5 วัน เรียกการเลี้ยงผีประจำตระกูลนี้ว่า "ป่าดตง" และทุก 2-3 ปีจะทำพิธีเซ่นผีเรือนครั้งใหญ่ เรียกว่าพิธีเสนเรือน

ภาพที่ 2.1 พิธีเสนเรือน

ชุมชนชาวไทยโซ่งประกอบไปด้วยครอบครัวที่มีความสัมพันธ์กันไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง มีการรวมกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่นในหมู่เครือญาติโดยเฉพาะเครือญาติผีเดียวกันและยังคงรักษาประเพณีและพิธีกรรมตามความเชื่อแบบดั้งเดิมเอาไว้ได้อย่างเคร่งครัด เมื่อประกอบพิธีกรรมใด ๆ ก็จะมีญาติมารวมตัวกันอย่างพร้อมเพรียง ซึ่งนอกจากจะเป็นการรักษาพิธีกรรมแล้ว ยังเป็นการระลึกถึงบรรพบุรุษที่ล่วงลับ และเป็นการร่วมมือระหว่างเครือญาติ

เดียวกันด้วย ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้วัฒนธรรมต่าง ๆ ถูกถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงจากอดีตจนถึงปัจจุบันของชาวไทยโชนั้น จากการศึกษาของนิยาม ออไอสุรย์ (2539) เกี่ยวกับชาวไทยโชนในจังหวัดเพชรบุรีพบว่า ยังคงมีการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเองไว้ได้จนกระทั่งปัจจุบัน แม้ว่าในปัจจุบันจะมีวัฒนธรรมนอกกลุ่มเข้ามาอิทธิพลต่อสังคมของชาวไทยโชนอยู่หลายประการเช่น

- 1) วัฒนธรรมการแต่งกาย คนรุ่นใหม่ไม่นิยมแต่งกายแบบชาวไทยโชน แต่จะแต่งกันในกลุ่มผู้เฒ่าเท่านั้น
- 2) วัฒนธรรมทางวัตถุ และการใช้ชีวิตในปัจจุบัน เปลี่ยนแปลงไปมาก เช่น ข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันตามแบบไทยโชนหาได้ยาก
- 3) วัฒนธรรมทางด้านคตินิยม ซึ่งเป็นค่านิยมแบบดั้งเดิม นับวันจะหมดไป แต่ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติยังคงแน่นแฟ้นเหมือนสมัยก่อน เนื่องจากยังมีการไปมาหาสู่และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำกิจกรรม และประกอบพิธีกรรมร่วมกัน

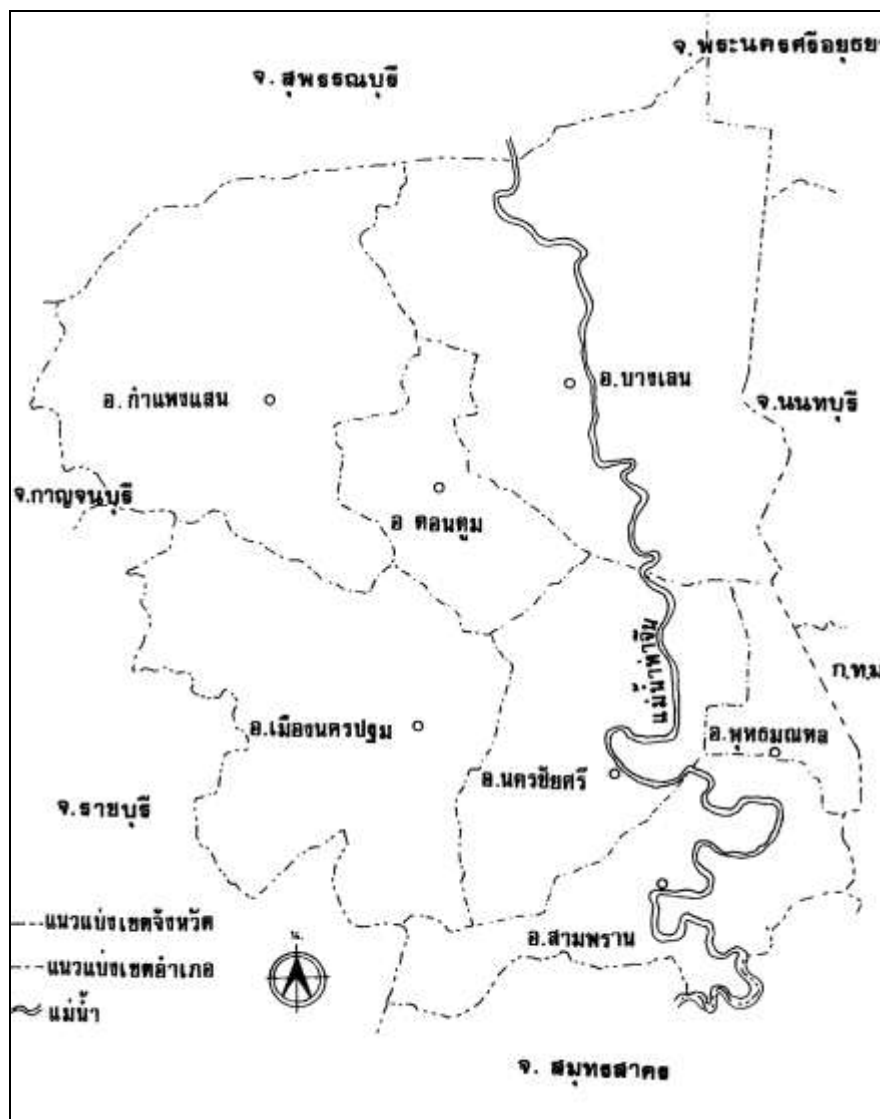
2. ชาวไทยโชนในจังหวัดนครปฐม

ชาวไทยโชนกลุ่มแรกที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในจังหวัดเพชรบุรีนั้น ต่อมาได้กระจายแยกย้ายไปอาศัยอยู่ยังพื้นที่ต่างๆ ของจังหวัด และบางส่วนได้อพยพไปอยู่จังหวัดอื่น ทั้งเดินทางขึ้นไปทางเหนือและเดินทางลงไปทางใต้ เช่น นครปฐม ราชบุรี สุพรรณบุรี พิชณุโลก สุโขทัย ชุมพรและสุราษฎร์ธานี ทั้งนี้ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (บังอร ปิยะพันธ์, 2531, หน้า 33) เรื่อยมา โดยมีสาเหตุสำคัญ 2 ประการ คือ การแสวงหาแหล่งทำมาหากินที่อุดมสมบูรณ์กว่าเมืองเพชรบุรี และความต้องการกลับถิ่นฐานเดิมที่เมืองแกลง แคว้นสิบสองจุไท (สุลี, 2519, หน้า 49) แต่การอพยพเป็นไปด้วยความยากลำบากชาวไทยโชนจึงได้ตั้งหลักแหล่งกระจายอยู่ตามเส้นทางของการอพยพ

จังหวัดนครปฐม เป็นจังหวัดหนึ่งในเขต “กรุงเทพมหานครและปริมณฑล” ซึ่งประกอบด้วยกรุงเทพมหานครและจังหวัดในเขตปริมณฑลรวม 5 จังหวัด ได้แก่ สมุทรสาคร สมุทรปราการ ปทุมธานี นนทบุรีและนครปฐม จังหวัดนครปฐมอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครไปทางทิศตะวันตกตามเส้นทางถนนเพชรเกษม 56 กิโลเมตร หรือตามเส้นทางถนนปิ่นเกล้า-

นครชัยศรี 51 กิโลเมตร หรือโดยเส้นทางรถไฟ 62 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัด สุพรรณบุรี นนทบุรี พระนครศรีอยุธยา กรุงเทพมหานคร สมุทรสาคร ราชบุรี และกาญจนบุรี

ชาวไทยโซ่งได้อพยพจากจังหวัดเพชรบุรี มาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดนครปฐมเป็น เวลานานกว่าร้อยปี โดยตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันเป็นกลุ่มมีทั้งกลุ่มขนาดใหญ่ กินอาณา บริเวณหลายหมู่บ้าน และกลุ่มขนาดเล็กมีจำนวน 2-3 หมู่บ้าน ส่วนใหญ่มักจะอาศัยอยู่ที่อำเภอ กำแพงแสนและอำเภอบางเลน (ไพจิตร ป่อศรี, 2540, หน้า 251) นอกจากนี้ยังได้กระจายไปอยู่ ตามอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดนครปฐม ยกเว้นอำเภอนครชัยศรีและอำเภอฟุทธมณฑล

ภาพที่ 2.1 แผนที่จังหวัดนครปฐม
ที่มา (ไพจิตร ป่อศรี, 2540, หน้า 3)

หัตถกรรมงานผ้า

ปัจจุบันแม้ว่าชาวไทยโชนังจะปรับตัวให้เข้ากับคนไทยทั่วไปแล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีวัฒนธรรมบางประการที่ยังคงเอกลักษณ์ไว้ เช่น การแต่งกาย ความเชื่อ ค่านิยม และพิธีกรรม วัฒนธรรมดังกล่าวเกี่ยวข้องกับหัตถกรรมงานผ้า และหัตถกรรมงานผ้าเป็นภาพสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของชาวไทยโชนังตั้งแต่เกิดจนตาย จากการศึกษาของรัชพล ปัจจุบันุญ (2539, หน้า 80) พบว่า การปฏิบัติพิธีกรรมต่าง ๆ ตามประเพณีมีลักษณะเฉพาะ เช่น การแต่งกายร่วมพิธี ร่วมกิจกรรม การทำอุปกรณ์ในกิจกรรม เป็นต้น พิธีกรรมแต่ละอย่างมีการกำหนดว่าต้องแต่งกายอย่างไรและมีอุปกรณ์อะไรบ้างที่ทำจากผ้า เสื้อผ้าและอุปกรณ์ที่ใช้นั้นไม่สามารถหาซื้อได้จากท้องตลาด ต้องทอขึ้นหรือ ประดิษฐ์ขึ้นมาเอง เพราะใช้เฉพาะสังคมชาวไทยโชนังเท่านั้น ดังนั้นกระบวนการทำหัตถกรรมงานผ้าของชาวไทยโชนัง จึงถูกถ่ายทอดให้กับลูกหลานตลอดมาควบคู่กับการปฏิบัติพิธีกรรมต่าง ๆ หัตถกรรมงานผ้าของชาวไทยโชนังที่รวบรวมได้มีดังนี้

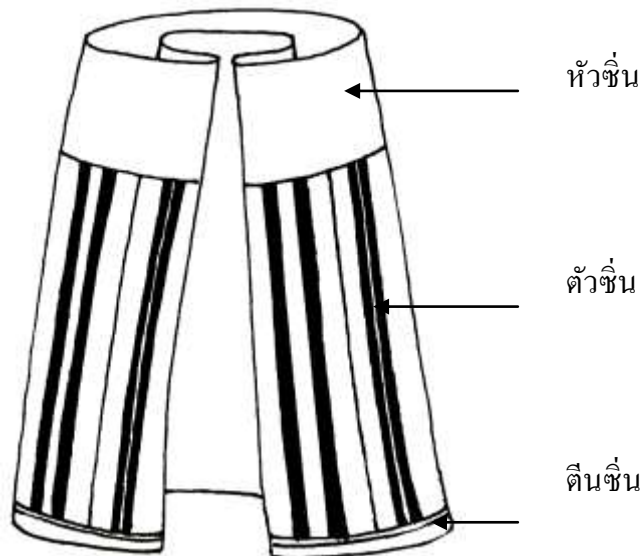
1. การทอผ้า

ชาวไทยโชนังสืบทอดการทอผ้ามาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบันด้วยการสอนแบบปากต่อปาก ใช้วิธีพูดคุยสอดแทรกความรู้และประสบการณ์จากสมาชิกหนึ่งไปสู่สมาชิกอีกคนหนึ่ง ผ้าทอของชาวไทยโชนังมี 4 ชนิดคือ ผ้าฝ้าย ผ้าชัน ผ้าดินชัน และผ้าไหม (รัชพล ปัจจุบันุญ, 2538, หน้า 25, 46)

1.1 การทอผ้าฝ้าย คือ ผ้าที่ทอจากเส้นใยที่ปั่นเป็นเส้นด้ายของดอกฝ้าย เดิมชาวไทยโชนังนิยมปลูกต้นฝ้ายไว้ทอผ้าใช้เอง แต่ในปัจจุบันหันไปซื้อเส้นด้ายจากตลาดแทน มักนิยมทอเป็นผ้าฝ้ายสีขาว แล้วนำมาย้อมสีต่าง ๆ ภายหลังเพื่อนำไปตัดเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มที่ใช้ในชีวิตประจำวันและชุดที่แต่งเพื่อเข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีเสนเรือน งานแต่งงาน งานศพ นอกจากนี้ยังนำไปประดิษฐ์เป็นเครื่องใช้อื่นๆ ในชีวิตประจำวันเช่น มุ้ง หมอน ที่นอน ผ้าขาวม้า ย่าม ฯลฯ

1.2 การทอผ้าซิ่น คือผ้าถุงที่ผู้หญิงชาวไทยโชน่งสวมใส่ในชีวิตประจำวัน โดยจะนุ่งผ้าซิ่นแบบนี้เท่านั้นไม่มีผ้าถุงแบบอื่นอีก การนุ่งซิ่นจะต้องจับขอบบนของผ้าซิ่นทั้งซ้ายและขวามาทบเกยกันตรงกลาง ให้จับแยกจากกัน และพับขอบผ้าลงมาที่หน้าท้องโดยไม่ต้องคาดเข็มขัดหรือผูกเชือก ผ้าก็ไม่หลุด การทอผ้าซิ่นจะนำเส้นด้ายมาย้อมสีก่อน ผ้าซิ่นจะประกอบไปด้วยผ้า 3 ชั้นคือ

1.2.1 ตัวซิ่น คือส่วนที่เป็นผ้าถุงสำหรับพันรอบตัว พื้นเป็นสีครามเข้มหรือสีดำ และมีลายทางสีขาวหรือสีฟ้า แทรกตามทางยาวของลำตัว ลายสีขาวหรือสีฟ้าแต่ละลายห่างกันประมาณ 1.5-2 นิ้ว คล้ายลายแดงโม ตัวซิ่นนี้เส้นด้ายยืนจะมีสีดำหรือสีแดง อาจจะเป็นฝ้ายหรือไหม ส่วนด้ายพุ่งจะเป็นฝ้ายสีดำหรือสีครามเข้มขึ้นอยู่กับสีที่ต้องการว่าต้องการผ้าซิ่นสีครามเข้มหรือสีดำ

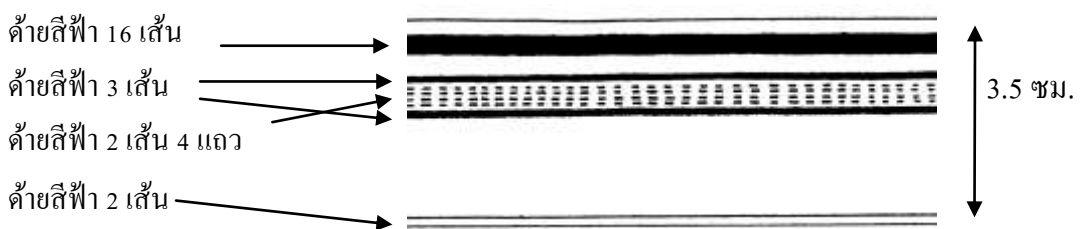

ภาพที่ 2.2 ผ้าซิ่น

ที่มา (ธิดา ชมภูนิช, 2536, หน้า 165)

1.2.2 หัวซิ่น เป็นผ้าพื้นสีครามเข้มหรือสีดำขึ้นอยู่กับตัวผ้าซิ่น สีต้องกลมกลืนกับตัวซิ่นมีความกว้างประมาณ 8-10 นิ้ว การต่อหัวซิ่นจะใช้เข็มสอยด้วยฝีเข็มที่ละเอียดมาก และมีความคงทนถาวรไม่หลุดง่าย

1.2.3 ตีนซิ่น เป็นผ้าที่ทอขึ้นโดยเฉพาะมีความกว้าง 3.5 ซม. ใช้เส้นด้ายที่ใหญ่กว่าหัวซิ่นและตัวซิ่น โดยมีการสลับสีของเส้นด้ายให้ยื่นเป็นสีดำหรือครามเข้ม และสีขาวหรือสีฟ้า ส่วนด้ายพุ่งเป็นสีดำหรือสีครามเข้ม ลายที่เกิดจะเป็นลายที่เกิดตามยาวแล้วนำไปติดกับตัวผ้าซิ่นด้วยการเย็บด้วยมือตามแบบอย่างไทยโซ่ง หากสามีตายผู้หญิงมาเย็บจะต้องเลาะตีนซิ่นนี้ออกเพื่อไว้ทุกข์ เมื่อออกทุกข์ก็จะเย็บติดไว้อย่างเดิม

ภาพที่ 2.3 ตีนซิ่น

ทีมา (ธิดา ชมภูนิช, 2536, หน้า 165)

ตำนานผ้าซิ่น มีคำบอกเล่าสืบต่อกันมาว่า การที่ผ้าซิ่นใช้เส้นยีนสีแดงเป็นหลัก และเส้นพุ่งเป็นสีดำหรือครามเข้มเกือบดำนั้น เรื่องเล่ามีอยู่ว่า ธรรมเนียมตั้งแต่โบราณ ชายที่เป็นสามีเป็นผู้นำของครอบครัว มีหน้าที่ออกจากบ้านเข้าป่าห้กร้างถางพงเพื่อเป็นแหล่งทำมาหากินทำไร่ไถนาหาเผือกหามัน ปล่อยให้ภรรยาอยู่กับเหย้าเฝ้าเรือน จนกว่าสามีจะกลับบ้าน ฝ่ายภรรยาสาวที่นั่งทอผ้าไป ใจก็นึกถึงสามีที่เข้าป่าไปหลายวัน ด้วยความรักความคิดถึงอยู่ทุกลมหายใจยิ่งกว่ากระสวยที่พุ่งผ่านเป็นเส้นขั้ดให้เป็นผืนผ้าในก็ทอผ้าที่กำลังทออยู่ ดังนั้นสาวเจ้าจึงใช้สีแดงย้อมเส้นยีน ซึ่งเป็นสีที่ใช้แทนหัวใจที่โหยหาอาวรณ์คนรักที่จากกัน ส่วนเส้นพุ่งใช้สีครามเข้มเกือบดำแทนตัวเอง ใช้ทอทับเป็นเส้นขั้ดให้เกิดเป็นเนื้อผ้า โดยซ่อนเส้นยีนสีแดงเอาไว้ เวลานุ่งผ้าซิ่นคอยสามีเมื่อต้องแสงแดดผ้าซิ่นจะเหลือบสีแดงสะท้อนออกมาเสมือนหนึ่งเป็นสื่อสัญญาณแห่งความรักที่มีต่อกัน แม้จะเห็นเพียงราง ๆ ก็ตาม ที่เป็นเช่นนี้ก็

เพื่อปกปิดความอายที่เป็นคุณสมบัติของสาวชาวไทยโชนง โดยหลักการของการทอผ้าทั่ว ๆ ไป เส้นยืนจะมีขนาดเล็กกว่าเส้นพุ่ง การทอผ้าแบบไทยโชนงจึงสามารถที่จะซ่อนสีแดงของเส้นยืนเอาไว้ได้อย่างมิดชิด แต่ไม่สามารถจะซ่อนรอยของสีที่เลื้อยเอาไว้ เมื่อเวลาต้องแสงแดด จะมีสีของเส้นยืนสะท้อนออกมาให้เห็น แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาพื้นบ้านอย่างยอดเยี่ยมของชาวไทยโชนง

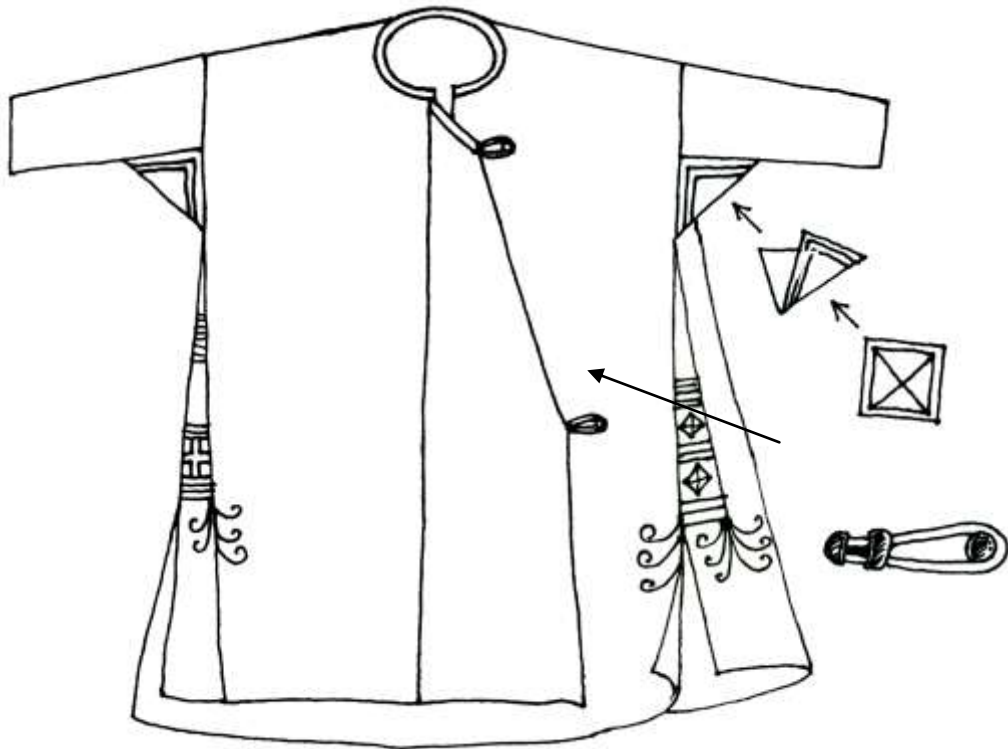
1.3 การทอผ้าไหม คือ ผ้าที่ทอจากเส้นใยไหมที่ชาวไทยโชนงเลี้ยงและสาวเอาใยไหมออกมา ชาวไทยโชนงไม่นิยมทอผ้าไหมเพื่อนำมาตัดเย็บเป็นเครื่องนุ่งห่ม (รัชพล บัจจุบันกุล, 2538, หน้า 49) เพราะมีกรรมวิธียุ่งยาก หากนิยมนำมาใช้ประดิษฐ์ลวดลายเพื่อประดับตกแต่งเครื่องแต่งกายและเครื่องใช้มากกว่า ตลอดจนทำไว้ใช้ในพิธีสำคัญ เช่น จาวอ้วน คือชงนำหน้าขบวนแห่ศพ ใช้ผ้าไหมยาวประมาณ 10 เมตร มาผูกปลายไม้ไผ่

2. การตัดเย็บเครื่องแต่งกาย

ผลการศึกษาของ Chessman (1988) ได้กล่าวไว้ว่าการแต่งกายของคนลาวและประเทศอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น การแต่งกายจะแตกต่างกันระหว่างการแต่งกายในชีวิตประจำวันและการแต่งกายในพิธีกรรม ในอดีตชาวไทยโชนงมีวิถีชีวิตเกี่ยวกับการแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ ผู้หญิงชาวไทยโชนงมีหน้าที่ตัดเย็บเสื้อผ้าของบุคคลในครอบครัว ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากพ่อแม่ปู่ย่าตายาย เครื่องแต่งกายสีดำหรือสีครามเข้มเป็นสัญลักษณ์ที่เด่นชัดของชาวไทยโชนง เครื่องแต่งกายที่ตัดเย็บไว้ใช้เองมีดังนี้

2.1 เสื้อฮี เป็นเครื่องแต่งกายที่สำคัญของชาวไทยโชนง ทุกคนจะต้องมีเสื้อฮีประจำตัว คนละ 1 - 2 ตัว เพราะต้องสวมขณะประกอบพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีแต่งงาน พิธีศพ และพิธีเสนเรือน เสื้อฮีมีทั้งของผู้ชายและผู้หญิง พ่อแม่ปู่ย่าตายายจะจัดหาไว้ให้บุตรหลานของตน การจะมอบเสื้อฮีให้จะต้องใช้หมอบทำพิธี เสื้อฮีจะเป็นเสมือนของสำคัญแทนตัวเอง หากเจ้าตัวเจ็บป่วย พ่อแม่หรือญาติจะต้องนำเสื้อฮีไปไว้ที่บ้านหมอบทำพิธี เรียกว่า “พิธีขึ้นเสื้อ” หมอบพิธีจะนำเสื้อฮีไปไว้บนหิ้งครูหรือเทวดาเพื่อเป็นการให้เทวดารับทราบและขอความเมตตา ซึ่งวิธีนี้อาจจะทำให้ผู้ป่วยหายได้

เสื้อฮีจะประดับตกแต่งด้วยลวดลายที่สวยงามที่คอเสื้อ สาบเสื้อ รัดแครง ด้านข้าง และชายเสื้อ โดยเฉพาะด้านในของตัวเสื้อจะตกแต่งมากกว่าด้านนอก ซึ่งลวดลายมีทั้งจากการปัก ด้วยไหมสลักสี ปะด้วยเศษผ้าสีต่าง ๆ เป็นลวดลาย เช่นลายดาวกระจาย ลายเบ็ขอแขน ลายซอน ลายดอกแปด และลายขอกูด

ภาพที่ 2.5 เสื้อฮีชาย

ที่มา ดัดแปลงจาก (ธิดา ชมภูนิช, 2536, หน้า 169)

การสวมเสื้อฮีจะสวมทับเสื้อตัวในที่ใส่อยู่ตามปกติ ถ้าเป็นชายจะสวมทับเสื้อ ก้อมชาย และหญิงจะสวมทับเสื้อก้อมหญิง ในปัจจุบันนิยมสวมทับเสื้อเชิ้ตหรือเสื้อที่ใส่ได้ ปกติทั่วไป เสื้อฮีจึงเป็นเสมือนเสื้อนอกตามแบบสากล ด้านนอกซึ่งเป็นด้านที่ไม่ค่อยมี ลวดลายใช้ได้ในงานมงคล ส่วนด้านในที่มีสีสันลวดลายสวยงามจะใช้ในงานอวมงคล เช่น งานศพ ทั้งนี้จะใส่กลับกันไม่ได้ เสื้อฮีเมื่อใส่แล้วมักจะไม่ซัก หรือซักน้อยครั้งมาก เพราะจะทำให้สีตกหรือสีจางลง เนื่องจากใช้ผ้าย้อมสีจากธรรมชาติ ใสแล้วจะนำมาผึ่งแดดหรือถ้าเปียก มากจะนำมาชุบน้ำเช็ดให้สะอาดแล้วนำไปผึ่งแดดให้แห้ง

เสื้อฮีของชายเป็นเสื้อคอกลมติดคอ แขนกระบอกยาว ตัดเข้ารูปเล็กน้อย ผ่าอกตลอด ตัวเสื้อยาวคลุมสะโพก ด้านข้างของตัวเสื้อผ่าขึ้นมาถึงสะเอว ตะเข็บข้างลำตัวของเสื้อฮีบริเวณรอยต่อจากรักแร้ลงไปถึงสะโพกจะตกแต่งอย่างสวยงามด้วยลายผ้าหน้าหมอนโดยเย็บเป็นรูปสามเหลี่ยมเรียกว่า “ซอน” ลายที่เย็บเป็นรูปสี่เหลี่ยมจำนวน 8 ชิ้น เรียกว่า ลายดอกแปดยอดของสามเหลี่ยมอยู่ตรงตะเข็บบริเวณรักแร้ ที่มุมฐานของสามเหลี่ยมทั้ง 2 จะปักเป็นเส้นยาวประมาณ 3 – 4 นิ้ว หลาย ๆ เส้น ด้วยด้ายสีสดใส ส่วนปลายของเส้นจะม้วนขดกลมเหมือนลายกันหอยที่นิ้วมือ ลายปักดังกล่าวเรียกว่าลายขอกูด จำนวนลายขอกูดที่ปักบนเสื้อฮีแต่ละตัวไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับจำนวนลายกันหอยบนนิ้วมือของเจ้าของเสื้อ ถ้ามีลายกันหอยที่นิ้ว 8 นิ้ว ก็จักปักลายขอกูด 8 ลายเช่นกัน (วิสูตร อินแหยม, 2548 สัมภาษณ์) บริเวณตะเข็บที่เสื้อฮีเย็บเป็นกระดุกกลม ๆ ด้วยผ้าไหมสีต่าง ๆ สลับกันเป็นปล้องเล็ก ๆ กั้นคอด้วยผ้าไหมสีต่าง ๆ ใช้ได้ทั้งสองด้าน ที่ชายเสื้อด้านในตกแต่งด้วยลายผ้าหน้าหมอน เช่น ลายดอกจันทน์ ลายดอกแปด เป็นต้น

ภาพที่ 2.6 เสื้อฮีชาย

ที่มา (ถ่ายภาพเมื่อ กรกฎาคม 2548)

ภาพที่ 2.7 ชอน ลายขอกุด และ ชายเสื้อด้านใน
ที่มา (ถ่ายภาพเมื่อ กรกฎาคม 2548)

เสื้อสีของผู้หญิงจะมีขนาดใหญ่ ปักลวดลายทั้งด้านนอกและด้านในสวยงาม
ละเอียดมากกว่าเสื้อสีของผู้ชาย เป็นเสื้อคอแหลมติดสวมหัวได้ แขนสามส่วนทรงกระบอก
กว้างและยาว เนื้อขอบแขนขึ้นมาประมาณ ๒ นิ้ว เย็บติดเป็นลวดลายทั้ง ๒ ข้างด้วยผ้าไหม
ย้อมสีต่าง ๆ ตัวเสื้อยาวคลุมเข่า คอเสื้อมีสาบทำด้วยผ้าแพร หรือ ผ้าไหมสีดำ กว้างประมาณ ๒
นิ้ว ที่ด้านหน้าของตัวเสื้อจากไหล่ลงมาถึงอกเย็บปักด้วยผ้าไหมสีแดง เขียว ขาว เหลือง สลับกัน
เป็นแถบรูปสามเหลี่ยมเย็บเป็นลายดอกแปด ติดกระจกตรงกลางลาย กว้างประมาณ 1.5 นิ้ว ยาว
ประมาณ 8 นิ้ว ขอดแหลมจรดตะเข็บว่า ด้านในของตัวเสื้อมีการปักลวดลายที่ชายเสื้อตลอด
ทั้งตัว และบริเวณรอยต่อหรือตะเข็บบริเวณต่าง ๆ เย็บเป็นกระดุกกลม ๆ ด้วยผ้าไหมสีแดง สี
เขียว สีขาว สีเหลือง สลับกันไปเป็นปล้องเล็ก ๆ

ภาพที่ 2.8 เสื้อฮีหญิง
ที่มา (ชิตา ชมภูนิช, 2536, หน้า 72)

ภาพที่ 2.9 เสื้อฮีหญิงค่านโน
ที่มา (ถ่ายภาพเมื่อ มกราคม 2548)

2.2 เสื้อก้อมชาย หรือเสื้อซอน หรือเสื้อไต หรือเสื้อไท เป็นเสื้อลำลองที่ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวไทยโซ่ง อาจใช้สวมไปงานต่างๆ ที่ไม่เป็นพิธีมากนัก ถ้าก่อนข้างเป็นพิธีก็จะสวมเสื้อก้อมชาย นุ่งส้วงขาสี แล้วคาดหลวงหรือกระเป๋าคาดเอว เสื้อก้อมชายจะมีลักษณะเป็นผ้าสีครามเข้มหรือสีดำ คอตั้งผ่าหน้าตลอด แขนยาวทรงกระบอก ปลายแขนกว้าง ขนาดข้อมือ ติดกระดุมเงินยอดแหลมมีลวดลายเรียงถี่ประมาณ 9-20 เม็ด (นิยมเป็นเลขคู่) เสื้อจะมีลักษณะเข้ารูปทรงเอแล้วผายออกยาวลงมาคลุมสะโพกบน ด้านข้างตอนปลายผ่าทั้ง 2 ข้าง ใช้เศษผ้า 2-3 ชั้นตัดขนาดรอยผ่าเย็บติดไปกับรอยผ่า

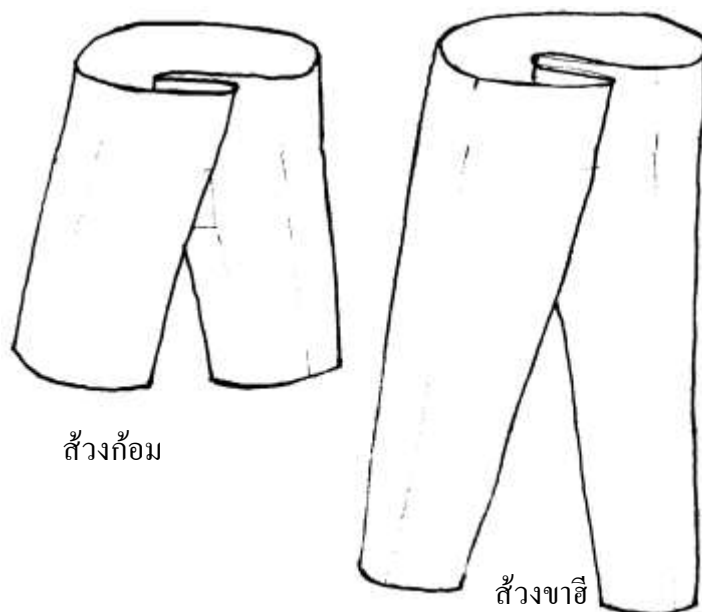
ภาพที่ 2.10 เสื้อก้อมชาย
ที่มา (ธิดา ชมภูนิช, 2536, หน้า 71)

2.3 เสื้อก้อมหญิง เป็นเสื้อของผู้หญิงชาวไทยโซ่ง มีสีครามเข้มเกือบดำ หรือสีดำ ตัดเย็บด้วยมือ ฝักเข็มละเอียดสามารถใส่ได้ทั้งสองด้าน ลักษณะเป็นเสื้อคอตั้งผ่าหน้าตลอด เย็บเข้ารูป แขนยาวทรงกระบอก ติดกระดุมเงินถี่ประมาณ 9-13 เม็ด กระดุมทำด้วยเงินแท้ เป็นยอดแหลมมีลายกลีบบัว ติดห่าง เสื้อก้อมจะใช้คู่กับผ้าซิ่นเป็นชุดลำลองที่ใช้สวมใส่ได้ในทุกโอกาส

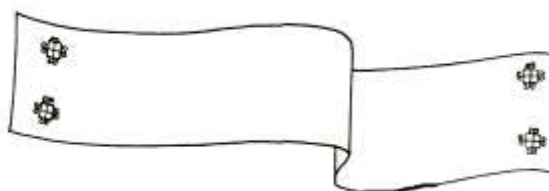
ภาพที่ 2.11 เสื้อก้อมหญิง
ที่มา (ธิดา ชมภูนิช, 2536, หน้า 72)

2.4 ส้วงขาลี หรือ ส้วงฮี และส้วงก้อม คือกางเกงขายาวและกางเกงขาสั้นของชาวไทยซึ่งลักษณะรูปทรงคล้ายกางเกงจีน เอวปล่อยกว้างไว้สำหรับจับทบเข้าหาตัว แต่ชายขาจะสอบเข้าเล็กน้อย ตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายย้อมสีครามเข้ม หรือสีดำ เมื่อนุ่งแล้วจะใช้เชือกข้วนซึ่งมีติดตัว รัดเอวของกางเกงที่จับแบบเดียวกับการนุ่งผ้าซิ่นให้แน่น ส้วงก้อมมีความยาวแค่เข่า ส้วงขาลีมีความยาวจรดข้อเท้า กางเกงด้านหน้าจากเอวลากผ่านเป้ากางเกงไปจรดด้านหลังจะเย็บเป็น 2 ตะเข็บใช้ผ้า 2 ชั้น ต่อกางเกง 1 ตัว การใส่ส้วงก้อมนั้นถ้าใส่กับเสื้อก้อมชาย จะเป็นชุดลำลองหรือชุดทำงาน ถ้าคาดหลวม หรือกระเป๋าคาดเอวของชาวไทยซึ่งทับที่เอวจะเป็นชุดเที่ยวงานได้ แต่ถ้าเป็นส้วงฮีเมื่อใส่กับเสื้อก้อมชายคาดหลวมหรือกระเป๋าคาดเอว จะเป็นชุดที่เป็นพิธีการยิ่งขึ้น

ภาพที่ 2.12 ส้วงขาฮีและส้วงก้อม
ที่มา (ธิดา ชมภูนิช, 2536, หน้า 71)

2.5 **ผ้าเปียว** คือผ้าคาดอก หรือ ผ้าสไบ หรือ ผ้าเบี่ยง หรือชาวไทยโชนังเรียกว่า “ผ้าอังนม” ผ้านี้จะมีสีครามเข้มหรือสีดำ เป็นผ้าฝ้ายทอมือ กว้างยาวประมาณ 15 x 65 นิ้ว ปักลวดลายด้วยเส้นด้ายสีต่าง ๆ สลับสีกันอย่างงดงามที่ชายทั้งสอง มีทั้ง ลายขอกูด ลายดอกน้ำเต้า และที่ริมผ้าจะเดินเส้นสลับสีกันด้วยลายดอกผักแว่น หญิงสาวชาวไทยโชนังที่แต่งงานแล้วยังนิยมคาดอกด้วยผ้าเปียวสีดำหรือครามแก่ ผ้าเปียวเป็นผ้าที่ใช้ได้สารพัดประโยชน์ คือ ใช้คาดอกเวลาอากาศร้อน ใช้คลุมศีรษะกันแดดกันฝน ใช้คลุมไหล่ ห่มพาดไหล่ไปวัด หรือใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ

ภาพที่ 2.13 ผ้าเปียว
ที่มา (ธิดา ชมภูนิช, 2536, หน้า 72)

ภาพที่ 2.14 หญิงชาวไทยโซ่งใส่เสื้อก้อม นุ่งผ้าซิ่นลายแดงโม และพาดไหล่ด้วยผ้าเปียว
ที่มา (ถ่ายภาพเมื่อ กรกฎาคม 2548)

2.6 **เสื้อก้อม** เป็นผ้าฝ้ายทอด้วยมือของชาวไทยโซ่ง มีสีขาวซึ่งเป็นสีธรรมชาติของฝ้ายที่ยังไม่ได้ย้อม นำมาตัดเย็บด้วยมือ จะเป็นเสื้อคอแหลมพอดีตัว เวลาใส่ใช้สวมหัวทั้งหญิงและชาย จะสวมใส่เมื่อพ่อแม่ถึงแก่กรรม โดยเฉพาะลูกชาย หลานชาย ลูกสาวที่ยังไม่แต่งงาน ต้องสวมใส่เสื้อก้อมในพิธีศพด้วย และจะมีผ้าสามเหลี่ยมสีขาวโทกศีรษะด้วย 1 ผืน ซึ่งภาษาชาวไทยโซ่งเรียกว่า “ใส่เสื้อก้อมปกหัวขาว”

2.7 **หลวม หรือกระเป๋าคาดเอว** เป็นเครื่องแต่งกายของชายชั้นหนึ่ง que แสดงเอกลักษณ์เฉพาะ สำหรับคาดเอวทับเสื้อก้อม ใช้ใส่ของประจำตัว เช่น ยาสูบ หมากพลู เงิน สำหรับใช้จ่ายเวลาเดินทาง ตัวกระเป๋ามีฝาปิดทำด้วยผ้าฝ้ายย้อมสีดำตกแต่งด้วยลายปะและปักไหมสลักสี ประดับกระจกแต่ละช่องลายอย่างสวยงาม เช่นลายดอกพรม ดอกบัว หรือลายดาวกระจาย ลายหก หรือ ลายแปด ปลายสายเย็บกลึงให้กลมเรียวยาวเล็กน้อยตอนปลายทำเป็นพู่ด้วยด้ายสีต่าง ๆ

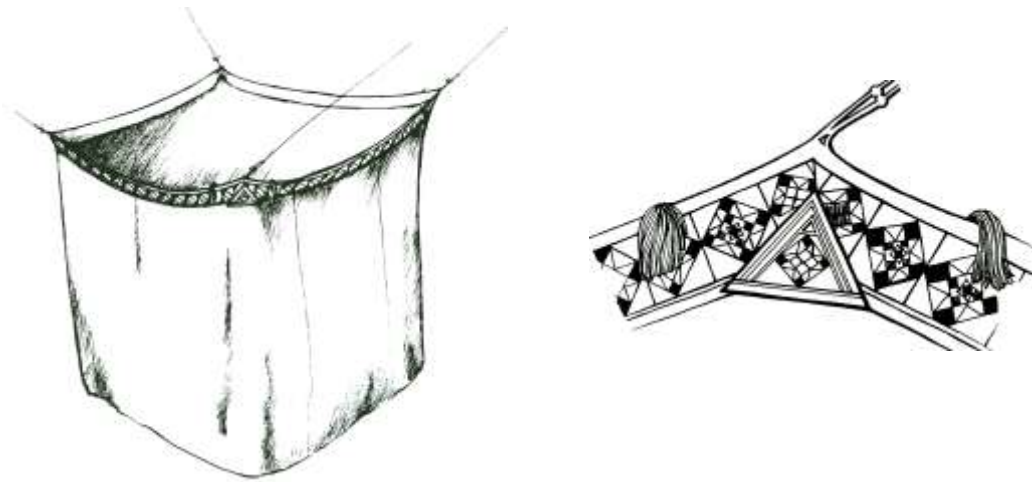

ภาพที่ 2.15 หลวม ที่ประยุกต์โดยปักเลื่อมและลูกปัดเพิ่มความสวยงาม
ที่มา (ถ่ายภาพเมื่อ มีนาคม 2549)

3. การทำเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน

เครื่องใช้ในชีวิตประจำวันที่ทำจากผ้า เช่น มุ้ง หมอน ผ้าห่ม เมาะ (เบาะ) ที่นอน ผ้าคลุม ม่าน ปลอกหมอน ผ้าเช็ดปาก ฯลฯ การประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้เหล่านี้เป็นหน้าที่ของผู้หญิงซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากปู่ย่าตายายสืบต่อกันมาเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันที่มีการประดับตกแต่งอย่างสวยงาม ได้แก่

3.1 **หยั่น** คือมุ้งของชาวไทยโซ่ง เป็นผ้าฝ้ายทอสีดำสนิททั้งหลัง ตรงมุมมุ้งทั้ง 4 ด้าน ประดับตกแต่งด้วยการปักด้าย หรือไหมสีต่าง ๆ ประดับกระจกมีฟู่เศษผ้าห้อยทิ้งชายลงมามุมละ 2 ฟู่ ทั้ง 4 มุม ที่ขอบมุมด้านบนติดลายผ้าหน้าหมอนไว้โดยรอบ จากรูปลักษณะของหยั่น ทำให้เข้าใจได้ว่าหยั่นหรือมุ้งชาวไทยโซ่งให้ความรู้สึกที่เป็นสัดส่วน เป็นส่วนตัว เพราะธรรมเนียมการอยู่ร่วมครอบครัวเดียวกันของญาติพี่น้องชาวไทยโซ่งแต่เดิมมา มิได้มีห้องเป็นสัดส่วนส่วนตัวแต่เป็นเรือนที่อยู่ร่วมกัน การที่ฝ่ายหญิงเตรียมทำหยั่น หรือมุ้งดำไว้ใช้เมื่อแต่งงานแล้ว เสมือนการแยกห้องเป็นสัดส่วนของตนเอง ในปัจจุบันชาวไทยโซ่งหันมาใช้มุ้งโปร่งสีขาวเช่นเดียวกับคนไทยทั่วไป อาจเป็นเพราะฐานะและสภาพความเป็นอยู่สะดวกสบายขึ้น มีบ้านที่มีพื้นที่กว้างขวาง มีห้องที่เป็นสัดส่วน มุ้งผ้าโปร่งขาวนี้ ชาวไทยโซ่งเรียกว่า ก้วง มิได้เรียกว่า หยั่น

ภาพที่ 2.16 หยั่น หรือมุ้งของชาวไทยโซ่ง และขอบมุ้งที่ประดิษฐ์ลวดลาย
ที่มา (ชิตา ชมภูนิช, 2536, หน้า 103, 175)

ภาพที่ 2.17 หยั่น หรือมุ้งของชาวไทยโซ่ง และขอบมุ้งที่ประดิษฐ์ลวดลาย
ที่มา (ถ่ายภาพเมื่อ ธันวาคม 2548)

2.3.2 หมอน ชาวไทยโซ่งนิยมทำหมอนไว้ใช้เอง หมอนที่ใช้หนุนนอนนั้นมี ลักษณะรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาวประมาณ 1 ฟุตกว้างประมาณ 5 นิ้วมีช่องด้านใน 4 หรือ 6 ช่อง ทำเป็นลิ้นแล้วยัดนุ่นให้เต็มทุกช่องจนแข็งบางคนเรียกหมอนหน้าอิฐ ที่หน้าหมอนแต่ละใบนั้น จะประดับด้วยเศษผ้าและปักไหมสีต่าง ๆ เป็นลวดลายงดงาม ลวดลายต่าง ๆ ที่ประดับหน้าหมอน มีหลายแบบ ชื่อลายต่าง ๆ ส่วนใหญ่มาจากการสังเกตจากสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ มักเป็นชื่อ ดอกไม้ที่พบเห็นโดยทั่วไป เช่น ลายดอกจันทน์ ลายดอกบัว ลายดอกพรม ลายดอกเต้า ลายดอก แผลด เป็นต้น ยามว่างของหญิงสาวไทยโซ่งในอดีตนั้นต้องประดิษฐ์หมอนหน้าอิฐเตรียมไว้ จำนวนมากเพื่อใช้ในพิธีแต่งงานของตน กติณียอย่างหนึ่งคือในวันแต่งงานหากหญิงที่เป็น สะใภ้ นำหมอนไปบ้านสามีจำนวนมากประมาณ 20-30 ลูก จะแสดงให้เห็นความเป็นกุลสตรี และแสดงให้เห็นความขยันขันแข็ง แม้สามีจะชื่นชอบเป็นพิเศษ เพราะจะได้ลูกสะใภ้ที่เป็นคนดี

ภาพที่ 2.18 หมอน ลายดอกจันทน์
ที่มา (ถ่ายภาพเมื่อ กรกฎาคม 2548)

2.3.3 ลูกกอน คือของเล่นที่ทำจากผ้า เป็นลูกช่วงที่ไทยโซ่งใช้เล่นในงาน สงกรานต์ ประดับด้วยผ้าสีต่าง ๆ มีพู่ทำด้วยเศษผ้าห้อยทิ้งชาย ภายในบรรจุเศษผ้าหรือทราย หรือเมล็ดถั่วเขียว มีสายเชือกยาวประมาณหนึ่งเมตรเย็บติดไว้เพื่อใช้จับขณะเหวี่ยงลูกกอน

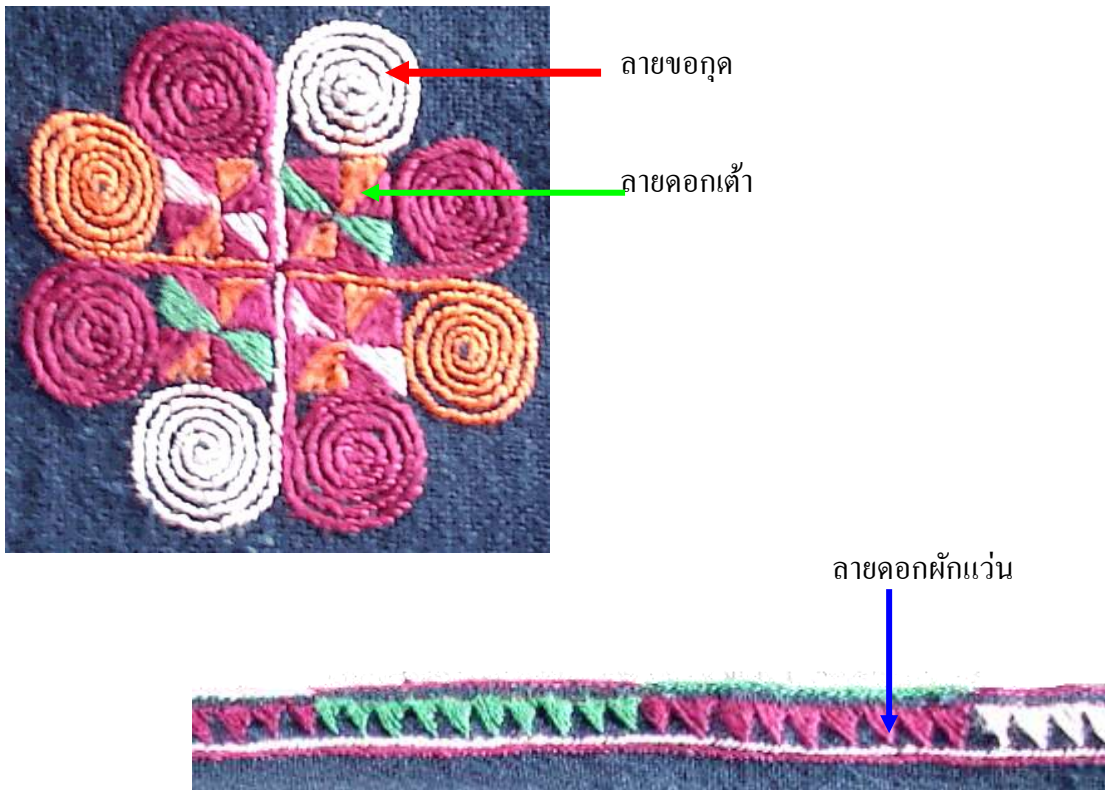

ภาพที่ 2.19 ลูกกอน
ที่มา (ถ่ายภาพเมื่อ มกราคม 2549)

4. การประดับตกแต่งลวดลายผ้า

ปกติเสื้อผ้าและเครื่องใช้ที่ทำจากผ้าของชาวไทย โชนักใช้สีดำหรือสีคราม เข้ม ดังนั้นการตกแต่งจึงเน้นสีสันและลวดลาย สีหลักที่นำมาตกแต่ง คือ สีแดง ขาว เหลืองหรือ ส้ม และเขียว สำหรับลวดลายที่นำมาตกแต่งเสื้อผ้าและเครื่องใช้มี 2 ประเภท คือ

4.1 ลายปักหรือลายแฉ่ว เป็นการปักโดยยึดการนับเส้นด้ายเป็นหลัก ใช้เส้นไหมสีเขียว ขาว แดง และเหลืองหรือส้ม ปักเป็นลวดลายที่หน้าหมอน ผ้าเปี้ยว และปักประกอบลายปะผ้าในเสื้อฮี ชื่อลายที่ปรากฏ มีทั้งลายที่มาจากเครื่องมือ เครื่องใช้บางอย่าง และดอกไม้คล้าย ๆ กับลายปะผ้า ได้แก่ ลายขอกูด ลายดอกเต้า ลายดอกผักแว่น ลายหยักแบบเรขาคณิต (มนู อุดมเวชและคนอื่น ๆ, 2537, หน้า 87)

ภาพที่ 2.20 ลายปักที่ผ้าเปียว เป็นลายขอกูด ลายดอกเต้า และลายดอกผักแว่น
ที่มา (ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2548)

ภาพที่ 2.21 ลายปักที่ผ้าจันเป็นลายดอกผักแว่น
ที่มา (ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2548)

ภาพที่ 2.22 ลายปักที่ผ้าชันเป็นลายดอกผักแว่น
ที่มา (ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2548)

4.2 ลายปะผ้า หรือ ลายผ้าหน้าหมอน เป็นการนำเศษผ้าสีต่าง ๆ หลายสี มาประดิษฐ์ลวดลายดอกไม้แบบเรขาคณิต สีหลักที่ใช้มาแต่ดั้งเดิมคือ สีเหลืองหรือส้ม เขียว แดง และขาว โดยนำเศษผ้ามาตัดเป็นชิ้นสี่เหลี่ยมเล็กๆ พับเป็นมุมรูปสามเหลี่ยม สี่เหลี่ยมบ้าง วางซ้อนกันใช้เข็มเย็บตรึงทีละชิ้น ให้เกิดเป็นลายต่าง ๆ เช่น ลายดอกจันทน์ ลายดอกแก้ว ลายดอกบัว ลายดอกพรม ลายดอกเต้า (ดอกน้ำเต้า) ลายดอกแปด (ดอกแปดกลีบ) ลายดอกมะโห่ง (ดอกมะละกอ) ฯลฯ ชิ้นผ้าที่ประดิษฐ์เรียบร้อยแล้วมักจะนำไปเย็บปิดหัวท้ายของหมอนที่ใช้หนุนนอนจึงเรียกลวดลายนั้นว่า **ลายผ้าหน้าหมอน** ต่อมามีการนำลายผ้าหน้าหมอนนี้มาประดับตกแต่งเครื่องแต่งกายและเครื่องใช้หลายอย่างให้งดงาม เช่น เสื้อฮี กระเป๋าคาดเอวผู้ชาย หมวก มุ้งสำหรับคู่บ่าวสาว ฯลฯ

ลายดอกจันซ้อน

ลายดอกทานตะวัน

ลายดอกกลีบมะเฟือง

ลายดอกมะลิ

ภาพที่ 2.23 ตัวอย่างลายผ้าหน้าหมอน
ที่มา (ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2548)

เครื่องแต่งกายของชาวไทยโซ่งที่ใช้ในพิธีกรรมที่สำคัญ

พิธีกรรม หมายถึง ระเบียบแบบแผนและหลักปฏิบัติ ที่คนแต่ละกลุ่มแต่ละสังคมได้ยึดถือปฏิบัติกันมา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, หน้า 788) ปัจจุบันพิธีกรรมของชาวไทยโซ่งจะผสมผสานกันระหว่างพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิม ในเรื่องผีและขวัญ โดยเฉพาะผีบรรพบุรุษและยังคงทำพิธีกรรมตามความเชื่อ ตลอดจนสืบทอดลักษณะการแต่งกายและการใช้ผ้าในพิธีกรรมไว้เป็นอย่างดี ชาวไทยโซ่งต้องแต่งกายให้ถูกต้องตามแบบอย่างบรรพบุรุษในการ

เข้าร่วมพิธีกรรมเพื่อแสดงสถานภาพในครอบครัวที่จะประกอบพิธีกรรม ในปัจจุบันชาวไทย โข่งส่วนมากยังใช้เครื่องแต่งกายในพิธีกรรมเพื่อต้องการอนุรักษ์เครื่องแต่งกายของเผ่าพันธุ์ พิธีกรรมที่สำคัญได้แก่ พิธีเสนเรือน พิธีแต่งงาน และ พิธีศพ จากการวิจัยของพิรมาลัย บุญธรรม (2544, หน้า 19-26) สรุปได้ดังนี้

1. พิธีเสนเรือน เป็นพิธีเลี้ยงผีครั้งใหญ่ คำว่า “เสน” เป็นภาษาไทยโข่ง หมายถึง การเซ่นไหว้หรือการสังเวชบรรพบุรุษ พิธีเสนเรือน หมายถึงการเซ่นไหว้ผีเรือนของชาวไทย โข่ง ซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษได้แก่ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย และบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เชื่อกันว่า เมื่อเลี้ยงผีแล้วผีก็จะปกป้องคุ้มครองคนให้อยู่ดีมีความสุขมีความเจริญก้าวหน้า ชาวไทยโข่ง จะประกอบพิธีนี้ในเดือน 4 เดือน 6 และเดือน 12 โดยลูกหลานฝ่ายชายจะเป็นผู้จัดการเสนเซ่น ไหว้ ตามปกติพิธีเสนเรือนจะปฏิบัติกันทุกครอบครัวเป็นประจำ 2-3 ปีต่อครั้ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฐานะและความพร้อมของครอบครัว ผู้ประกอบพิธีคือ “หมอเสน” ส่วนผู้ร่วมพิธีได้แก่บรรดาลูกหลานและญาติ ๆ รวมทั้งแขกที่ได้รับเชิญ

พิธีเสนเรือน เริ่มตั้งแต่ในตอนเช้า โดยมีหมอเสนเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมในห้อง ผี เรือน ผู้เข้าร่วมพิธีได้แก่ญาติที่อยู่ในตระกูลผีเดียวกัน พิธีกรรมเริ่มจากเจ้าบ้านยกสำรับ เครื่องเซ่นถวายผีเรือน จากนั้นหมอเสนจะเริ่มประกอบพิธีโดยกล่าวเชิญผีเรือนให้มารับ เครื่องเซ่น โดยเรียกชื่อผีเรือนจาก “บ๊อบ” รายชื่อผีเรือน ให้มากินเครื่องเซ่นทีละคน ขณะที่ เรียกชื่อผีเรือนหมอเสนจะใช้ไม้ทุ (ตะเกียบ) ทุอาหารและเครื่องเซ่นป้อนให้ผีเรือนกิน โดย หย่อนลงทางช่องเล็ก ๆ ลงไปได้ถึนบ้านแล้วหยอดน้ำตามลงไป จนกระทั่งเรียกชื่อผีเรือนครบ ทุกคน พิธีเช่นนี้ให้ผีกินอาหารเช่นนี้จะทำ 2 ครั้ง คือเมื่อเช้าและกลางวัน หลังจากนั้นจะ เสนเหล้าหลวง โดยใช้เหล้า 1 ขวด และกับแกลัมเป็นเครื่องเซ่น หมอเสนจะทำพิธีเรียกผีบรรพ บุรุษมากินตามรายชื่อในบ๊อบผีเรือนจนครบทุกคนเป็นเสร็จพิธี

เครื่องแต่งกายของผู้เข้าร่วมพิธีเสนเรือน มีดังนี้

1.1 ญาติสายโลหิตเดียวกัน ได้แก่ คนที่มีบรรพบุรุษร่วมกัน แต่งกายด้วยชุดที่ ใส่ประจำวันทั้งชายและหญิง ชายจะใส่เสื้อก้อมชาย ส้วงขาฮีหรือส้วงก้อม ส่วนหญิงใส่เสื้อก้อม นุ่งผ้าซิ่น มีผ้าเปียพาดบ่า

1.2 ญาติจากการทำงาน ถ้าเป็นหลานเขย ลูกเขย น้องเขย และพี่เขย จะใส่เสื้อขาวหรือเสื้อกั๊ก ใส่เสื้อกั๊กชายหรือเสื้อไต และที่ขาดไม่ได้คือเสื้อฮี หากเป็นหลานสะใภ้ ลูกสะใภ้ น้องสะใภ้ และพี่สะใภ้ จะใส่ผ้าซิ่น สวมเสื้อกั๊ก และใช้เสื้อฮีหญิง สะใภ้ต้องสวม "เสื้อฮี" ตลอดเวลาที่ทำพิธี เพื่อเป็นการเคารพผีเรือนและเป็นสิ่งที่สังเกตให้ผู้มาร่วมงานรู้ว่า เป็นเขยหรือสะใภ้

ผลการวิจัยของพิรมาลย์ บุญธรรม พบว่า การใช้เครื่องแต่งกายของชาวไทยโชนในพิธีเสนเรือน ปัจจุบันนั้น ผู้ชายส่วนใหญ่ใช้เสื้อฮี และผู้หญิงส่วนใหญ่ใช้เสื้อฮี และผ้าซิ่น ส่วนเครื่องแต่งกายอื่นไม่นิยมใช้ในพิธีเสนเรือน

2. พิธีแต่งงาน

พิธีแต่งงานของชาวไทยโชน มีกำหนด ๓ วัน บางครั้งจะจัดพิธีพร้อมกับการ "เสนเรือน" วันแรกฝ่ายชายจะทำพิธีเช่นผีเรือนที่บ้านเจ้าสาว พร้อมกับเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน วันที่สองสะใภ้ใหม่จะไปพยามเรือนพ่อปู่แม่ย่า คือ ไปเยี่ยมพ่อแม่ของสามีตั้งแต่ตอนเช้าเพื่อแสดงความเคารพ สะใภ้จะต้องมีของไปฝาก เช่น ผ้าเปียว ผ้าปูที่นอน ซิ่นไหม เสื้อ ถูย้อม ที่ทำจากฝีมือของตนเอง ส่วนพ่อปู่แม่ย่าจะให้เงินรับไหว้ หรือให้สิ่งของตอบแทนตามสมควรแก่ฐานะ หลังจากนั้นก็จะไปนบไหว้ญาติผู้ใหญ่ของสามี จนกระทั่งถึงตอนบ่ายจึงเดินทางกลับไปรับประทานอาหารเรียกว่า กินงายหัว ส่วนวันที่สามของพิธีแต่งงานเป็นวันสรุปเพื่อเก็บของที่ขี้นมาจัดงานส่ง ทำอาหารเลี้ยงผู้ที่อยู่ช่วยงาน ส่วนมากจะเป็นญาติพี่น้องเพื่อนสนิทและเพื่อนบ้านใกล้เคียง

เครื่องแต่งกายของผู้เข้าร่วมพิธีแต่งงาน มีดังนี้

2.1 ญาติสายโลหิตเดียวกันและญาติจากการทำงาน จะแต่งกายด้วยชุดที่ใส่ประจำวันทั้งชายและหญิง ชายจะใส่เสื้อกั๊กชาย เสื้อขาวหรือเสื้อกั๊ก ส่วนหญิงใส่เสื้อกั๊กนุ่งผ้าซิ่น มีผ้าเปียวพาดบ่า

2.2 เจ้าสาว จะต้องนุ่งผ้าซิ่น ใส่เสื้อกั๊ก และเสื้อฮี สะพายกะเหล็ก หรือกะแอบข้าวเหนียว กระบอกร้าไม้ไผ่ และถือตั้ง

2.3 เจ้าบ่าว ต้องใส่เสื้อขาว สวมเสื้อกั๊กหรือเสื้อไต และเสื้อฮี สะพายย่ามแดง สะพายมิดีไต้มีฝัก และสวมงอบสานที่ศีรษะ

ผลการวิจัยของพริมาลย์ บุญธรรม พบว่า การใช้เครื่องแต่งกายของชาวไทย โข่งในพิธีแต่งงาน ปัจจุบันนั้น เจ้าสาวส่วนใหญ่จะนุ่งผ้าซิ่น และใส่เสื้อสี สะพายกะหลีบ หรือ กะแอบข้าวเหนียว กระบอกรน้ำไม้ไฟ และถือตั้ง เจ้าบ่าวส่วนใหญ่ ใส่เสื้อสี สะพายย่ามแดง สะพายมีดอีโต้มีฝัก และสวมงอบสานที่ศีรษะ ส่วนเครื่องแต่งกายอื่นไม่นิยมใช้

3. พิธีศพ

พิธีศพ เป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับคนตาย เรียกว่า “เอ็ดแสว” ชาวไทยโโข่งเชื่อว่าเมื่อตายจะกลับไปยังถิ่นเดิมของบรรพบุรุษ และไปเฝ้าแดนที่เมืองฟ้า จะมีการไว้ทุกข์โดยหยุดทำงานบางอย่างเช่น ตำข้าว สีข้าว เรียกว่า “กำบ้านกำเมือง” พิธีศพของชาวไทยโโข่งมีความซับซ้อนและยุ่งยาก ต้องทำพิธีตามขั้นตอนให้ถูกต้องเพื่อผู้ตายจะได้ไปอยู่อีกโลกอย่างมีความสุข

ผู้ที่เสียชีวิต ญาติจะต้องนำเสื้อผ้าของผู้ตายมาสวมให้ โดยกลับเอาด้านในของเสื้อออกมาเป็นด้านนอก ด้านในของเสื้อนี้มีลวดลายที่ตกแต่งผ้าสีตามตะเข็บเสื้ออย่างงดงามกว่าด้านนอก โอกาสที่จะใช้เสื้อด้านในของเสื้อ นี้ มีครั้งเดียวเท่านั้นคือเมื่อตัวเองตาย ทั้งนี้ เพราะมีความเชื่อว่า ถ้าใส่เสื้อสีไปจะได้ไปพบญาติ พ่อ แม่ พี่ น้อง ที่ตายไปแล้ว จะได้จำกันว่าเป็นเผ่าพันธุ์สกุลเดียวกัน ถ้าไม่ใส่ไปเชื่อว่าจะไม่ได้พบกัน ส่วนหนึ่งก็เป็นความเชื่อที่ว่า พ่อแม่เห็นลายเสื้อผ้าก็จำได้ นอกจากนี้ยังนำเสื้อสีอีก 2 -3 ตัว ที่กลับด้านในของเสื้อออกคลุมโลงศพไว้ ในขณะที่ตั้งศพตามประเพณี ผู้ตายที่เป็นหญิงจะต้องห่มผ้าเปียวสีครามเข้มเกือบดำ โดยมีคิดว่าห่มผ้าเปียวไปเก็บมะม่วงในป่าหิมพานต์ ไปเฝ้าแดน (เฝ้าเทวดา) จะต้องไปพบญาติที่ตายไปก่อน ดังนั้นจึงต้องแต่งตัวให้ดี เพื่อให้ญาติที่ตายไปก่อนจำหน้าได้

ความเชื่ออีกอย่างหนึ่งก็คือด้านที่มีลวดลายสวยงามที่กลับเอาไว้ด้านในเพื่อปกปิดลวดลาย และเทคนิคการปักของแต่ละตระกูล เมื่อเจ้าของเสียชีวิตลงจะกลับตายออกมา มีคิดว่าผู้ตายต้องการเปิดเผยลวดลายให้ลูกหลาน คนในตระกูลได้รับรู้ เนื่องจากเป็นวิธีประดิษฐ์ลวดลายของตระกูล จึงสมควรแก่เวลาที่จะสืบทอดไปยังลูกหลานต่อไป หรืออาจมาจากเรื่องที่ว่าเล่ากันว่าที่ต้องกลับเอาลายไว้ด้านในเพื่อปกปิดไม่ให้ฝ่ายตรงข้ามจำได้

การแต่งกายให้ผู้ตายนั้นขึ้นอยู่กับเพศของผู้ตาย ดังนี้คือ

เพศชาย คือ สวมเสื้อกั๊กหรือเสื้อใต้ออกไม่มีกระดุมติดอยู่เลย 2-3 ชั้น แล้วสวมเสื้อฮู้ของผู้ตายทับอีกครั้ง สวมสว่างขาฮี 2-3 ชั้น ส่วนเสื้อฮู้ที่ปิดโลงศพจะเป็นของภรรยาผู้ตายโดยกลับไปเอาด้านในออก ปิดหน้าด้วยผ้าแพรแดง

เพศหญิง คือ สวมเสื้อกั๊กที่ไม่มีกระดุมติดอยู่เลย 2-3 ชั้น นุ่งผ้าชั้น 2-3 ชั้น แล้วสวมเสื้อฮู้ของตัวเองโดยเอาด้านที่สวยงามออก ปิดหน้าด้วยผ้าชั้นและใช้เสื้อฮู้ของตัวเองปิดโลงศพ

เครื่องแต่งกายของผู้เข้าร่วมพิธีศพ มีดังนี้

3.1 ญาติสายโลหิตเดียวกัน ได้แก่ คนที่มีบรรพบุรุษร่วมกัน แต่งกายด้วยชุดที่ใส่ประจำวันทั้งชายและหญิง ชายจะใส่เสื้อกั๊กชาย สว่างขาฮีหรือสว่างกั๊ก ส่วนหญิงใส่เสื้อกั๊ก นุ่งผ้าชั้น มีผ้าเปียพาดบ่า

3.2 ญาติจากการแต่งงาน ถ้าเป็นหลานเขย ลูกเขย น้องเขย พี่เขย ใส่สว่างขาฮีหรือสว่างกั๊ก ใส่เสื้อกั๊กชายหรือเสื้อใต้ออก และเสื้อฮู้ หากเป็นหลานสะใภ้ ลูกสะใภ้ น้องสะใภ้ พี่สะใภ้ จะต้องใส่ผ้าชั้น สวมเสื้อกั๊ก และใช้เสื้อฮู้หญิง

3.3 เครื่องแต่งกายของลูกชาย และหลานชาย ที่เกิดจากลูกชายของผู้ตาย จะใส่เสื้อกั๊ก เสื้อตั๊ก สว่างขาฮี และผ้าปกหัวขาว

3.4 เครื่องแต่งกายของลูกสาวที่ยังไม่ได้แต่งงาน จะใส่ผ้าชั้น เสื้อตั๊ก และผ้าปกหัวขาว

ผลการวิจัยของพิรมาลย์ บุญธรรม พบว่า การใช้เครื่องแต่งกายของชาวไทยโง่งในพิธีศพ ปัจจุบันนั้น ผู้ชายที่เข้าร่วมพิธีศพส่วนใหญ่ใช้ เสื้อตั๊ก ผ้าปกหัวขาวและเสื้อฮู้ และผู้หญิงส่วนใหญ่ใช้เสื้อฮู้ เสื้อตั๊ก ผ้าปกหัวขาว และผ้าชั้น ส่วนเครื่องแต่งกายอื่นไม่นิยมใช้แต่งเข้าร่วมพิธีศพ

สรุป

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นจะเห็นได้ว่าเครื่องแต่งกายของชาวไทยโง่งที่ยังมีความสำคัญและจำเป็นต้องใช้ในพิธีกรรมทุกประเภทคือเสื้อฮู้ พิธีกรรมที่สำคัญได้แก่ พิธีเสนาเรื่อน พิธีแต่งงาน และพิธีศพ เสื้อฮู้จึงเป็นเครื่องแต่งกายที่จำเป็นของชาวไทยโง่งซึ่งจะต้องมีการประดับตกแต่งด้วยลายหน้าหมอน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบมีส่วนร่วม (PAR) เพื่อศึกษาเรื่องการจัดกรความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้าของชาวไทยโซ่ง ในจังหวัดนครปฐมทำได้อย่างไร โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ระยะก่อนทำการวิจัย

ระยะนี้เป็นการศึกษาบริบทของชาวไทยโซ่งในจังหวัดนครปฐมในด้านการทำหัตถกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ทราบปัญหาและความจำเป็นในการทำงานวิจัยเรื่องนี้และให้ได้ข้อมูลที่จะนำมาใช้ในการคัดเลือกชุมชนที่เหมาะสมในการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ต่อไป กระบวนการในระยะก่อนวิจัยมีรายละเอียด ดังนี้

1.1 การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง

คณะนักวิจัยศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของชาวไทยโซ่งในจังหวัดนครปฐม จากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ งานวิจัยของนุกุล ชมภูนิช เรื่อง ประเพณีชาวไทยโซ่ง หมู่บ้านเกาะแรด ในปี 2532 และ ธิดา ชมภูนิช เรื่อง การศึกษาศิลปหัตถกรรมไทยโซ่งในจังหวัด ในปี 2536 พบว่ามีชาวไทยโซ่งในจังหวัดนครปฐมตั้งบ้านเรือนอยู่ใน 16 ตำบล ซึ่งยังคงมีการทำหัตถกรรมต่าง ๆ เพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน

1.2 การสำรวจและศึกษาชุมชน

คณะนักวิจัยสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของชาวไทยโชนงในจังหวัดนครปฐมโดยให้นักศึกษาโปรแกรมวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ หมู่เรียน 44/30 ที่ลงทะเบียนเรียนวิชาข้อมูลท้องถิ่น ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2547 กับผู้ช่วยศาสตราจารย์เบญจรัตน์ สีทองสุกไปสำรวจและสัมภาษณ์ชาวไทยโชนงที่อาศัยอยู่ใน 16 ตำบลตามข้อมูลที่ได้จากการวิจัยของนุกุล ชมภูนิช เพื่อเก็บข้อมูลชาวไทยโชนงในปัจจุบันว่ายังอาศัยอยู่ในตำบลใดบ้าง และมีการทำหัตถกรรมเพื่อใช้ในการชีวิตประจำวันอยู่หรือไม่อย่างไร โดยได้อบรมนักศึกษาให้เข้าใจถึงขั้นตอน วิธีการสัมภาษณ์และการสังเกตสำหรับงานวิจัยเชิงคุณภาพก่อนเก็บข้อมูล คณะนักวิจัยใช้แบบสังเกตและแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้น นักศึกษานำแบบสอบถาม แบบสังเกต สมุดบันทึก และถ่ายภาพ ที่เก็บรวบรวมข้อมูลตามที่ได้รับมอบหมายมาจัดทำเป็นรายงานและนำเสนอหน้าชั้นเรียน เพื่อให้ได้ข้อมูลการทำหัตถกรรมของชาวไทยโชนงในภาพรวมที่เป็นปัจจุบันมากที่สุด

1.3 การคัดเลือกปัญหา

จากรายงานของนักศึกษาโปรแกรมวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ที่ไปสำรวจและศึกษาชุมชนพบว่าการทำหัตถกรรมของชาวไทยโชนงลดลงอย่างรวดเร็วเมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยของนุกุล ชมภูนิช ในปี 2532 และธิดา ชมภูนิช ในปี 2536 ที่ระบุว่าชาวไทยโชนงทั้ง 16 ตำบลยังทำหัตถกรรมเพื่อใช้ในการชีวิตประจำวัน แต่ปัจจุบันชาวไทยโชนงนิยมซื้อมาใช้มากกว่าทำเอง หัตถกรรมที่ชาวไทยโชนงยังคงทำใช้อยู่ในปัจจุบันคือการจักสานและหัตถกรรมงานผ้า หัตถกรรมงานผ้าเป็นงานที่ต้องใช้ความประณีต มีความสวยงามแสดงถึงเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชาวไทยโชนงโดยเฉพาะลายผ้าหน้าหมอน จากรายงานของนักศึกษาโปรแกรมวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์สรุปได้ว่าในปัจจุบันมีเพียง 2 ตำบลเท่านั้นที่ยังคงผลิตขายอยู่ คือที่ตำบลสระพัฒนาและที่ตำบลดอนข่อย อีกทั้งลายผ้าหน้าหมอนที่เป็น “ภูมิปัญญาของชาวไทยโชนง” นี้ยังไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร และจากการสัมภาษณ์นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐมที่มีเชื้อสายชาวไทยโชนงซึ่งนับว่าเป็นคนรุ่นใหม่พบว่านักศึกษาดังกล่าวก็ไม่สนใจที่จะรับการถ่ายทอดภูมิปัญญานี้เท่าใดนัก คำพูดของนักศึกษาโปรแกรมการจัดการชั้นปีที่ 3 และโปรแกรมวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ ชั้นปีที่ 4 กล่าวว่า

“มันสวยก็จริงแต่มันยุ่งยาก ถ้าแต่งงานกับคนที่ไม่ใช่โง่งก็ไม่มีความจำเป็นต้องทำ”
 “หากจำเป็นต้องใช้จริง ๆ ก็ซื้อเอาก็ได้”

คณะนักวิจัยจึงเลือกศึกษาชายผ้าหน้าหมอน เพื่อพัฒนาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้าของชาวไทยโง่งในจังหวัดนครปฐม

2. ระยะเวลาของการวิจัย

2.1 การเลือกแหล่งข้อมูลบุคคล

คณะนักวิจัย ใช้วิธีสอบถามพัฒนากรอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม อาจารย์และนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม นักศึกษาโปรแกรมวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ที่ไปสำรวจและศึกษาชุมชน ตลอดจนผู้นำชุมชน เพื่อทราบแหล่งผลิต ผู้ผลิต ผู้ถ่ายทอด ผู้สูงอายุในชุมชน ผู้นำชุมชน ชาวบ้านในชุมชน

1) **ในเบื้องต้น** ได้เลือกแหล่งข้อมูลบุคคลจากตำบลดอนข่อย อำเภอกำแพงแสน เพราะมีหมู่บ้านที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยทรงดำของจังหวัดนครปฐม โดยทราบจากการรายงานของนักศึกษาโปรแกรมวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ว่ามีนักศึกษาที่มีเชื้อสายชาวไทยโง่งจำนวน 2 คน และหนึ่งในจำนวนนั้นเป็นบุตรของอดีตผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 1 (ดอนทอง) ตำบลดอนข่อย อ.กำแพงแสน นักศึกษาดังกล่าวได้แนะนำแหล่งข้อมูลบุคคล เป็นทั้งผู้ผลิตและผู้ถ่ายทอด 2 คน ผู้นำชุมชน 1 คน ผู้รับถ่ายทอด 1 คน ซึ่งเป็นบุคคลในครอบครัวของนักศึกษาเอง และเป็นสมาชิกกลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าภูมิปัญญาลาวโง่ง คณะผู้วิจัยได้ไปทำความรู้จักและสนทนาเพื่อรับทราบข้อมูลเบื้องต้นอันเป็นแนวทางที่จะนำไปสนทนาเชิงลึกต่อไป จากการสนทนานี้ได้รับการแนะนำแหล่งข้อมูลบุคคลเพิ่มเติมคือผู้สูงอายุหญิงจำนวน 2 คน และผู้ผลิต 1 คน คณะผู้วิจัยได้สำรวจชุมชน พบแหล่งข้อมูลบุคคลอีกที่บ้านกำนันตำบลดอนข่อย ซึ่งเป็นที่ตั้งกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือลาวโง่งบ้านดอนทอง เป็นผู้ผลิต 1 คน และผู้นำชุมชน 1 คน หลังจากทำความรู้จักกับแหล่งข้อมูลบุคคลดังกล่าวทั้งหมดแล้วคณะผู้วิจัยได้ไปพบพัฒนากรอำเภอกำแพงแสน เพื่อขอข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการทำหัตถกรรมผ้าของชาวไทยโง่งในอำเภอกำแพงแสน และการให้ความ

ช่วยเหลือของทางราชการ และจากการเก็บข้อมูลที่หมู่บ้านดอนทองพบว่า มีปัญหาเรื่อง ผู้รับการถ่ายทอด เนื่องจากเด็กวัยรุ่นในหมู่บ้านไม่สนใจการทำหัตถกรรมลายผ้าหน้าหมอน จาก คำบอกเล่าของหญิงสูงอายุซึ่งเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้ถ่ายทอดของกลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าภูมิปัญญา ลาวโซ่งที่ว่า เคยจัดอบรมและจ้างวิทยากรมาสอนให้ 1 ครั้งก็ไม่มีคนรุ่นใหม่สนใจ ตลอดจน โรงเรียนในชุมชนซึ่งมีที่ตั้งติดกับกลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าภูมิปัญญาลาวโซ่ง ก็ไม่สนใจภูมิปัญญา ดังกล่าว นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องชื่อของลายผ้าหน้าหมอนที่แหล่งข้อมูลบุคคลในตำบลดอน ข่อยไม่ค่อยทราบ

2) **ระหว่างเก็บข้อมูล** จากปัญหาการเก็บข้อมูล เรื่อง การถ่ายทอดดังกล่าว ข้างต้น คณะผู้วิจัยได้นำไปสนทนากับคณาจารย์ในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐมถึงปัญหา ดังกล่าว มีอาจารย์จากคณะครุศาสตร์ให้ข้อมูลว่าที่โรงเรียนสระสี่มุม มีการสอนการทำลายผ้า หน้าหมอน คณะผู้วิจัยจึงได้ไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมที่โรงเรียนสระสี่มุม ตำบลสระพัฒนา พบ แหล่งข้อมูลบุคคลคืออาจารย์สุริย์ สรรสร้างเจริญ อาจารย์ 2 ระดับ 7 เป็นผู้สอนงานประดิษฐ์ลาย ผ้าหน้าหมอนให้กับนักเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 จนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 อาจารย์สุริย์ได้ แนะนำผู้ผลิตรายหนึ่งซึ่งเป็นผู้ที่ชุมชนให้การยกย่องว่าทำลายผ้าหน้าหมอนได้สวยงามทั้งยังเป็น ผู้ผลิตผ้าหน้าหมอนให้ผู้ผลิตรายอื่น ๆ นำไปใช้ประกอบผลิตภัณฑ์ของตน นอกจากนี้ยัง ได้ไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมที่ตำบลทุ่งกระพังโหม เนื่องจากทราบจากนักศึกษาว่าเพราะเป็น ชุมชนไทยโซ่งขนาดเล็กที่ยังอนุรักษ์และส่งเสริมการแต่งกายของชาวไทยโซ่ง เพื่อนำข้อมูลมา เปรียบเทียบกัน ได้แหล่งข้อมูลบุคคลเป็น ผู้สูงอายุหญิงจำนวน 2 คน และผู้ไม่รับการถ่ายทอด อีก 6 คน สุดท้ายไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมที่ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง ซึ่งเป็นชุมชน ชาวไทยโซ่งที่มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยปิยะชนก เพื่อเปิดโอกาสให้ปราชญ์ ชาวบ้านถ่ายทอดภูมิปัญญาของตนสู่ลูกหลาน แต่เน้นผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ด้าน เครื่องหอมมากกว่าการประดิษฐ์งานผ้า ได้แหล่งข้อมูลบุคคล คือคุณวิศรุต อินแถม ผู้นำ ชุมชนซึ่งเป็นทายาทหมอเสนเรื่อนและเป็นผู้ก่อตั้งศูนย์ดังกล่าว และหมอเสนเรื่อนซึ่งเป็น ผู้สูงอายุอีก 1 คน ทำให้ทราบความหมายที่ปรากฏในลวดลายผ้าชิ้นลายแดงโมและความหมาย ของลายขอกูด และลายหน้าหมอน ซึ่งผู้ผลิตหัตถกรรมและผู้นำชุมชนในอำเภอกำแพงแสนไม่ ทราบความหมายดังกล่าว จากนั้นนำรายชื่อแหล่งข้อมูลบุคคลที่ได้มาทั้งหมดมากำหนด รหัสให้แหล่งข้อมูลบุคคลดังกล่าว

2.2 การสร้างคำถามเพื่อการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม

คณะนักวิจัยประชุมเพื่อวิเคราะห์วัตถุประสงค์และคำถามของการวิจัย นำมาสร้างตารางคำถามเพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ จัดลำดับความสำคัญของปัญหา และกำหนดว่าคำถามใดควรใช้ถามกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลใด

2.3 การสัมภาษณ์เชิงลึกและการเก็บข้อมูลอื่น ๆ

คณะนักวิจัยนัดหมายแหล่งข้อมูลบุคคล ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกกับ แหล่งข้อมูลที่คัดเลือกในข้อ 2.1 พร้อมกันนั้นได้สังเกตและถ่ายภาพการทำหัตถกรรมลาย ประดิษฐ์งานผ้าในรูปแบบต่าง ๆ ไปด้วย นำข้อมูลที่ได้มาทบทวนในกลุ่มนักวิจัย และไป สัมภาษณ์เพิ่มเติมเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ขึ้น

2.4 การสังเกตแบบรู้ตัว

คณะนักวิจัยนัดหมายแหล่งข้อมูลบุคคล ที่ตำบลคอนทอง ตำบลสระสี่มุม และตำบลทุ่งกระพังโหม ให้แหล่งข้อมูลบุคคลสาธิตวิธีการทำ เพื่อสังเกตการประดิษฐ์ลายผ้า หน้าหมอนพร้อมทั้งถ่ายภาพไว้ทุกขั้นตอน

2.5 การสังเคราะห์ข้อมูล

คณะนักวิจัยนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาเปรียบเทียบสังเคราะห์และสรุปผลใน หัวข้อต่าง ๆ ที่ได้กำหนดไว้

2.6 การจัดทำแฟ้มข้อมูลนำเสนอผลงานด้วย Power Point

ทำสคริปต์วิธีการทำลายผ้าหน้าหมอนลายต่าง ๆ ตามขั้นตอนที่ถูกต้อง ตั้งแต่ต้นจนเสร็จ และจัดทำแฟ้มข้อมูลนำเสนอผลงานด้วย Power Point พร้อมบันทึกเสียง เพื่อให้ผู้สนใจใช้เป็นสื่อในการศึกษาเรื่องนี้ได้อย่างชัดเจน

2.7 การตรวจสอบความถูกต้อง

นำเพิ่มข้อมูลนำเสนอผลงานด้วย Power Point ที่รวบรวมลายผ้าหน้าหมอนและขั้นตอนในการทำ ไปให้ผู้ถ่ายทอดและผู้สูงอายุที่เป็นแหล่งข้อมูลบุคคล เพื่อตรวจสอบความถูกต้องครบถ้วนของข้อมูลดังกล่าว และจัดการแก้ไขเพิ่มข้อมูลให้ถูกต้องเรียบร้อยเพื่อเผยแพร่ต่อไป

2.8 การเผยแพร่ข้อมูล

นำเพิ่มข้อมูลนำเสนอผลงานด้วย Power Point ที่เสร็จเรียบร้อยแล้วมอบคืนให้ชุมชน คือ โรงเรียนวัดสระสี่มุม กลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าภูมิปัญญาลาวโซ่ง องค์การบริหารส่วนตำบลคอนข่อย องค์การบริหารส่วนตำบลสระพัฒนา สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอกำแพงแสน และแหล่งข้อมูลอื่น ๆ จากนั้นเผยแพร่ข้อมูลดังกล่าวในเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐมต่อไป

แหล่งข้อมูล

แหล่งข้อมูลที่จะทำการวิจัยในครั้งนี้ได้แก่

1. การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชาวไทยโซ่ง เอกลักษณะของโซ่ง การทอผ้าของชาวไทยโซ่ง การทำหัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้าของชาวไทยโซ่ง ลายผ้าหน้าหมอนแบบต่าง ๆ

2. การศึกษาข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบรู้ตัว และการสนทนากลุ่มย่อย กับบุคคลต่าง ๆ ในตำบลคอนข่อย ตำบลทุ่งกระพังโหม และตำบลสระพัฒนา ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครูใหญ่ ครูผู้ถ่ายทอด แกนนำชุมชน ผู้สูงอายุในชุมชน ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน ผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด เกี่ยวกับเอกลักษณ์ของโซ่ง การทอผ้าของชาวไทยโซ่ง การทำหัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้าของชาวไทยโซ่ง ลายผ้าหน้าหมอนแบบต่าง ๆ สภาพการทอผ้า และการทำหัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้า การถ่ายทอด วิธีการถ่ายทอด

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ เป็นกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพแบบมีส่วนร่วม การเก็บรวบรวมข้อมูลจึงมีหลากหลายวิธี ได้แก่ การศึกษาเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสอบถาม ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลทั้งมีรูปแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้จะใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. แบบสำรวจข้อมูลพื้นฐาน (รายละเอียดดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก)
2. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง ในประเด็นเรื่อง ประวัติความเป็นมา การผลิต การถ่ายทอด และการจัดการความรู้ (รายละเอียดดูเพิ่มเติมที่ภาคผนวก)
3. แบบสังเกต
4. แบบบันทึกข้อมูลการจัดทำสนทนากลุ่ม
5. สมุดบันทึก
6. เทปบันทึกเสียง และกล้องถ่ายรูป

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ได้นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมทั้งหมดมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการ และเครื่องมือดังนี้

1. ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น

- ประเพณีชาวไทยโซ่ง หมู่บ้านเกาะแรด ของนุกุล ชมภูนิช
- การศึกษาศิลปหัตถกรรมไทยโซ่งในจังหวัดนครปฐม ของธิดา ชมภูนิช
- กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการทอผ้าของชาวไทยทรงดำ ของรัชพล

ปัจจุณันต์

- การศึกษาโครงสร้างสังคมของลาวโซ่ง ของ มยุรี วัคแก้ว

- ความคิดเห็นของชาวไทยทรงดำเกี่ยวกับเครื่องแต่งกายในพิธีกรรม :
กรณีศึกษาจังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดนครปฐม ของ พิรมาลย์ บุญธรรม

ฯลฯ

เพื่อรวบรวมความรู้ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย นำมาวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารด้วยการ
เปรียบเทียบ ตรวจสอบกับหลักฐานอื่นและเรียบเรียง

2. วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการพรรณนาเชิงเนื้อหา และเปรียบเทียบ
เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูล ด้วยวิธีการดังนี้

2.1 ถอดเทปข้อมูลและนำมารวมกับข้อมูลที่จดบันทึก

2.2 ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลแบบสามเส้าด้วยวิธีการสัมภาษณ์และสังเกต
กับผู้ให้ข้อมูลหลาย ๆ คน ทำแบบซ้ำไปซ้ำมา จนกว่าจะได้คำตอบซ้ำ ๆ กัน หลายครั้งเพื่อให้ได้
ข้อมูลซึ่งเป็นที่เชื่อถือมากที่สุด นำไปใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

2.3 นำข้อมูลที่รวบรวมได้บันทึกลงในตารางของโปรแกรม Microsoft Excel

2.4 กำหนดรหัส (Coding) ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ทั้งหมด 5 รหัส ได้แก่
ประวัติความเป็นมาการผลิตหัตถกรรม วิธีการผลิต วิธีการถ่ายทอด การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ การ
จัดการความรู้ แต่ละรหัสมีรหัสย่อยดังนี้

2.4.1 ประวัติความเป็นมาการผลิตหัตถกรรม มีรหัสย่อยคือ

1) ประวัติความเป็นมาของชาวไทยโซ่ง เอกลักษณะของโซ่ง และ
ความสัมพันธ์กับลายผ้า

2) ความเป็นมาในการผลิตหัตถกรรมลายผ้าไทยโซ่ง

3) สภาพปัจจุบันของหัตถกรรมงานผ้าไทยโซ่ง

4) การใช้ / การจำหน่าย และความนิยมในปัจจุบัน

5) ลายผ้าหน้าหมอนแบบต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

2.4.2 วิธีการผลิต มีรหัสย่อยคือ

1) การย้อมสี / การประดิษฐ์ลาย / การทอผ้า (ในเรื่องวิธีการ / ขั้นตอน
/ เทคนิค / ปัญหา อุปสรรคในการผลิตหัตถกรรมงานผ้าของไทยโซ่ง

2) การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการกระบวนการผลิต

3) เคล็ดลับต่างๆ เครื่องมือและอุปกรณ์ต่างๆที่ใช้ในการทำตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2.4.3 วิธีการถ่ายทอด มีรหัสย่อคือ ผู้ถ่ายทอด ผู้รับการถ่ายทอด วิธีการถ่ายทอด และปัญหาในการถ่ายทอด

2.4.4 การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ มีรหัสย่อคือ ราคา ช่องทาง วิธีการ และความต้องการของตลาด

2.4.5 การจัดการความรู้ มีรหัสย่อคือ วิธีการจัดการความรู้เพื่อการถ่ายทอดเหตุการณ์ เพื่อเพิ่มมูลค่าเหตุการณ์ ผลที่เกิดขึ้นและแนวทางการเพิ่มมูลค่า

2.5 เลือกลงใจความสำคัญจากข้อมูลทั้งหมด และกำหนดรหัสให้ใจความสำคัญนั้น

2.6 คณะผู้วิจัยได้อ่านทบทวนข้อมูลทั้งหมดร่วมกัน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของรหัสและข้อมูลที่เลือก

2.7 จัดกลุ่มใจความสำคัญ ตามกลุ่มรหัสที่ให้ไว้

2.8 สร้างคำหลักจากเนื้อหาในแต่ละกลุ่มรหัส และนำมาเขียนประโยคหลัก (Statement) ให้ครอบคลุมข้อมูลทั้งหมดในกลุ่มรหัสนั้น

2.9 นำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูล เรียบเรียงด้วยวิธีการเขียนพรรณนาให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพด้วยการยกประโยคทองประกอบข้อค้นพบ

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในบทนี้ผู้วิจัยได้ศึกษา การประดิษฐ์งานผ้าของชาวไทยโซ่ง และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ในหัวข้อต่อไปนี้

1. ประวัติความเป็นมาของหัตถกรรมการประดิษฐ์งานผ้า
2. กระบวนการผลิตหัตถกรรมลายผ้าหน้าหมอน
3. การถ่ายทอดความรู้จากอดีตจนถึงปัจจุบัน
4. การจัดการความรู้เพื่อถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับหัตถกรรมการประดิษฐ์งานผ้า

ประวัติความเป็นมาของหัตถกรรมงานผ้า

ชาวไทยโซ่งอพยพจากจังหวัดเพชรบุรีเข้ามาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดนครปฐม 5 อำเภอ โดยเฉพาะอำเภอกำแพงแสนและอำเภอบางเลนจะมีชาวไทยโซ่งอาศัยอยู่มากกว่าอำเภออื่น

ในอดีตชาวไทยโซ่งเลือกพื้นที่จังหวัดนี้เพราะมีลักษณะเป็นที่ดอนมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะกับการทำนา ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์ ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวไทยโซ่ง ส่วนอาชีพรองลงมาได้แก่ การทอผ้า จักสาน ประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนา เช่น ไถ เกวียน เมื่อว่างเว้นจากภารกิจประจำวันแล้ว ผู้ชายมักทำงานจักสานเพราะในหมู่บ้านชาวไทยโซ่งจะปลูกต้นไผ่ไว้มากทั้งไผ่ตง ไผ่ป่าและไผ่สีสุก เครื่องจักสานเหล่านี้นำมาใช้ในชีวิตประจำวันและนำไปใช้เมื่อประกอบพิธีกรรม เช่น กะเหล็บ ตาเหลว ปานหรือพาน ปัจจุบันชาวไทยโซ่งประกอบอาชีพเหมือนคนไทยกลุ่มอื่น ๆ เช่น ค้าขาย รับราชการ รับจ้าง

หญิงชาวไทยโชนอกจากจะช่วยทำนาทำไร่แล้วยังใช้เวลาว่างทอผ้า ตัดเย็บเสื้อผ้า เลี้ยงไหม ตำข้าวและทำงานประดิษฐ์ต่างๆ เช่น ปักผ้า ประดิษฐ์ลายผ้าหน้าหมอน ในอดีตชาว ไทยโชนทอผ้าเกือบทุกครัวเรือน มีกี่ทอผ้าตั้งอยู่ใต้ถุนบ้าน อดีตผู้ใหญ่บ้านที่ตำบลคอนทอง บอกว่า

“เกิดมาก็เห็นแล้ว” (Pro 2)

เท่าที่จำได้ในช่วงแรกๆ ในหมู่บ้านทำหัตถกรรมยามว่างจากงาน มาจะทำเยอะมาก ผู้ชายจะจักสาน ผู้หญิงจะทอผ้า รุ่งปุ้จักสาน ไม้ไผ่เวลาออกนา ใช้ทำลอบ กระบุงไว้ใส่ข้าว ตะกร้าไว้ใส่ของ เป็นวิถีชีวิตของเขา (Lead 1)

ผ้าที่ทอเป็นผ้าฝ้าย ผ้าไหม ในหมู่บ้านจะปลูกฝ้าย ปลูกต้นหม่อน เลี้ยงตัวไหม มี อุปกรณ์ในการทอผ้าครบทุกกระบวนการผลิต ผ้าที่ทอจะเป็นผ้าพื้นสีขาว จากนั้นนำไปย้อม สีดรัม สีดำโดยใช้วัสดุจากธรรมชาติคือเปลือกไม้ เช่น ไม้ประดู่ ไม้คาง ไม้เค็ม หญิงสูงอายุ ชาวไทยโชนเล่าว่า

ย้อมสีส้มก่อนมาย้อมเปลือกไม้คู่สีแดงเหมือนเลือด ต้นคางเอา เปลือกมาต้มออกสีแดงย้อมแล้วเอาไปขยี้โคลน เปลือกลูกนุ่น เผาไฟก่อนเป็นจี๋แล้วล้างสีเปลือกไม้ก็เป็นสีดำ แล้วซักผ้าให้เกลี้ยง แล้วใส่หม้อต้ม ... (Old 2)

การทอผ้าพื้นสีขาวแล้วนำมาย้อมเป็นสีคราม สีดำเพื่อนำมาตัดเย็บเป็นเครื่องนุ่งห่ม และเครื่องใช้ นั้น ได้รับคำบอกเล่าจากผู้ก่อตั้งศูนย์ภูมิปัญญาไทยปิยะชนกว่า

ดั้งเดิมไทยดำไม่มีศาสนา ดำเนินชีวิตด้วยปรัชญาความเรียบง่าย ฟังพา สามัคคี ใช้สังฆกรรมความตายเป็นที่ตั้ง จึงแต่งชุดดำ... หมอเสนอให้ถือความตายเป็นที่ตั้ง เวลาอายุพระจะพูดเรื่องขอให้ ปุ๋ยตายายตาย ขอให้ปู่ตาย ขอให้ตาตาย ขอให้ลูกตาย ขอให้

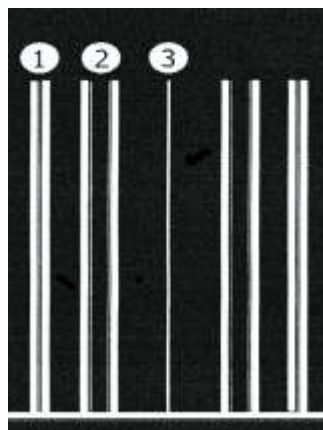
หลานตาย ขอให้หลานตาย จะแข่งอย่างนี้ แต่ไม่ใช่ เพราะ
 ความสุขของบรรพบุรุษ ความสุขของปู่ย่าตายาย หมายถึง ได้
 ตายตามลำดับอายุขัย ไม่ได้แข่ง แล้วให้ใช้ลีลา เพื่อให้ดูตัวเรา ฟัง
 ระลึกถึงตัวเอง อย่าโอ้อวดตนเอง ให้คนนั้นรู้ว่าตาย รู้จัก
 ตนเองก็ตาย แล้วความดีก็ปรากฏเอง เหมือนการใส่เสื้อสี ตายแล้ว
 ใส่อีกด้านที่สวยออกมา

เครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้ามีกี่กรรมคาและกี่กระทูก สมัยโบราณใช้กี่กรรมคาเป็น
 การทอมือใช้กระสวยพุ่งไปพุ่งมา ก่อนทอผ้ามีการเดินด้ายด้วยการเดินอ้อมเสาใต้ถุนบ้าน
 เนื่องจากชาวไทยโชนังจะปลูกบ้านมีใต้ถุนสูง เพื่อเก็บอุปกรณ์ในการทำงาน ปัจจุบันการทอผ้า
 ใช้กี่กระทูกเพราะทอได้รวดเร็วกว่าและด้ายไม่หลุดมือ่ง่ายอย่างสมัยโบราณ อย่างไรก็ตามกี่กระทูก
 มีข้อเสียกว่ากี่กรรมคาคือ เนื้อผ้าที่ทอจะไม่แน่น

ผ้าทอของชาวไทยโชนังมีหลายชนิด เช่น ผ้าพื้น ผ้าขาวม้า ผ้าซิ่นลายแดงโม นำผ้าที่ทอ
 แล้วไปตัดเย็บเครื่องนุ่งห่มเครื่องใช้อื่น ๆ เช่น เสื้อสี เสื้อโท เสื้อก้อม กางเกง พูก มุ้ง ยาม ฯลฯ

ผ้าซิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยโชนังคือผ้าซิ่นลายแดงโม ชาวไทยโชนังเรียกผ้าซิ่น
 แต่คนไทยเรียกว่าผ้าลายแดงโม สันนิษฐานว่าเหตุเพราะมีลายคล้ายลายที่ผลแดงโม ลายแดงโม
 มีขนาดเส้นเล็ก ใหญ่ มีลายมีด ลายสว่าง บางครั้งทอด้วยไหมทั้งผืนซึ่งมักเป็นคนที่มีความดี
 ลายเส้นที่ปรากฏบนผืนผ้ามีความหมายทั้งสิ้น จากการสัมภาษณ์ผู้ก่อตั้งศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญา
 ไทยปียะชนก ได้อธิบายในเรื่องนี้ว่า

เป็นปรัชญาแห่งความรักอันยิ่งใหญ่ที่ถูกสืบสานจากอดีตสู่ปัจจุบัน

1) **เส้นด้ายที่ซิดติดกัน** หมายถึง ชีวิตคู่ หรือ ความรักของหนุ่มสาวต้องการอยู่ใกล้ซิดกัน ใช้ชีวิตคู่ร่วมกันตลอดไปตราบนานเท่านาน เป็นความรักที่เหนียวแน่นที่ผู้หญิงไทคำมอบให้กับฝ่ายชายรักเดียวใจเดียวและพร้อมที่จะอยู่เคียงข้างฝ่ายชายเสมอไม่ว่าสุขหรือทุกข์ ความรักจะไม่เปลี่ยนแปลง

2) **เส้นด้ายสองเส้นที่ห่างกัน** หมายถึง ธรรมชาติเป็นตัวกำหนดที่ทำให้มนุษย์ถึงจะรักกันเพียงใด ก็ต้องมีวันที่พรากจากกัน อยู่ไกลกันและแยกกันในที่สุด และทุกคนหนีไม่พ้นเพราะธรรมชาติไม่เคยละเว้น เปรียบเสมือนว่าเป็นความรักที่ฝ่ายหญิงไทคำทุกคนมอบให้ฝ่ายชายมีความตายเท่านั้นถึงจะแยกจากกัน

3) **เส้นด้ายเส้นเล็ก ๆ เส้นเดียว** หมายถึง ผลสุดท้ายของความรักที่ตนเองเกิดมาคนเดียวยอมจากไปคนเดียวหรืออยู่ผู้เดียว ถึงจะมีความรักมากล้นเพียงใดก็ต้องจากกันและไม่มีวันที่จะได้พบกันอีก

4) **เส้นด้ายสีแดงที่เป็นเส้นด้ายยืนพื้น** หมายถึง ความรักของผู้หญิงไทคำที่มีต่อความรักอันซื่อสัตย์ต่อผู้เป็นสามีตลอดไป เปรียบเสมือนสีแดง หรือกุหลาบสีแดง

5) **เส้นด้ายสีดำที่เป็นเส้นด้ายพุ่ง** เพื่อปกปิดสีแดง หมายถึง ความละเอียดที่ผู้หญิงไทคำมีต่อผู้เป็นสามีที่ไม่กล้าแสดงให้เห็นถึงความรักจึงใช้ด้ายสีดำปกปิดสีแดงไว้ เพราะฝ่ายหญิงไม่สามารถรักฝ่ายชายได้

ถึงอย่างไรก็ตามความรักนั้นก็ต้องถูกเปิดเผยเมื่อ ผ้าชิ้นนั้นถูกแสงแดดส่องฝ่ายสีแดงก็จะเห็น ฝ่ายหญิงมีความรักอย่างไรก็ต้องมีความละเอียด

ผ้าชิ้นจะประกอบด้วย 3 ส่วน คือ หัวชิ้น ตัวชิ้นและตีนชิ้น ส่วนตีนชิ้นเลาะออกได้เมื่อสามีถึงแก่กรรม และเย็บประกอบใหม่ได้อีก ในอดีตหญิงไทยโซ่งจะนุ่งผ้าลายแดงโมในชีวิตประจำวัน แต่ปัจจุบันจะนุ่งในโอกาสพิเศษหรือเมื่อประกอบพิธีกรรม วิธีการนุ่ง

ต่างจากการนุ่งผ้าถุงโดยทั่วไปคือ จะพับด้านข้างทั้ง 2 ข้างเข้ามาหากกลางลำตัวและจะนุ่ง 2 ชั้น โดยนุ่งผ้าชั้นชั้นนอกเพราะเนื้อผ้าจะเกิดรอยปริแยก ส่วนราคาจำหน่ายผ้าลายแดงโมในปัจจุบัน ราคาผืนละ 500 บาท กลุ่มแม่บ้านจะทอจำหน่ายที่หมู่บ้านคอนทอง อำเภอกำแพงแสน และ ตำบลไผ่หูช้าง อำเภอบางเลน

ผ้าที่ทอนอกจากจะตัดเย็บเครื่องนุ่งห่มแล้ว ยังนำไปประดิษฐ์ด้วยการปักและนำเศษผ้ามาเย็บซ้อนเป็นลวดลายแบบเรขาคณิตที่เรียกว่าลายผ้าหน้าหมอน การปักผ้ามีมาแต่โบราณ มีความโดดเด่นเฉพาะ คือมองไม่เห็นปมด้ายและปักโดยไม่ต้องใช้สะดึง ลายที่เกิดจากการปัก เช่น ลายชอกูด ลายผักแว่น ลายดอกเป็ชว ส่วนการประดิษฐ์ลายผ้าหน้าหมอนเป็นการใช้เศษผ้าพื้นสีสดใส มาพับเป็นเหลี่ยมเป็นมุม เย็บซ้อนกันทีละชั้น ๆ ให้เป็นลายเรขาคณิต และเรียกลายที่เกิดขึ้นตามชื่อดอกไม้ เช่น ลายดอกจันทน์ ลายดอกมะลิ ลายดอกเต้า มีบางลายที่เรียกตามวิธีทำคือสามารถทำต่อกันไปได้เรื่อยๆ ตามจินตนาการผู้ทำ คือลายไม้แล้ว จากการสัมภาษณ์ผู้ก่อตั้งศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาไทยปิยะชนก ทำให้ทราบความหมายที่ปรากฏบนลายหน้าหมอนว่า

ลายสามเหลี่ยมในลายผ้าหมายถึง ความรู้ ความเชี่ยวชาญ ความฉลาดหลักแหลม สิ่งที่สวยงามหาในเรื่องความฉลาดปราดเปรียว วงกลมในลายผ้าเกี่ยวกับ ความอ่อนหวาน ความกลมเกลียว ความสามัคคี สีเหลี่ยมในลายผ้าหมายถึง การสร้างฐานะ การดำเนินชีวิตสู่ความมั่นคงจะให้ลูกหลานสร้างฐานะโดยใช้ ความฉลาดหลักแหลม ความเชี่ยวชาญ ความรู้ของตนเองบนฐานะของเราเอง

ลายผ้าหน้าหมอนเหล่านี้นำไปปิดหัวท้ายหมอนที่ใช้หนุนนอน นำไปตกแต่งเสื้อผ้าเครื่องใช้โดยเฉพาะนำไปตกแต่งเสื้อฮี ลายผ้าหน้าหมอนจึงอยู่คู่กับวัฒนธรรมชาวไทยโชนตลอดตราบกระทั่งพิธีกรรมสำคัญๆ จะสูญสลายไปด้วย

กระบวนการผลิตหัตถกรรมลายผ้าหน้าหมอน

ผ้าหน้าหมอนเป็นการนำเศษผ้าที่ตัดเป็นชิ้นแล้วพับเป็นรูปสามเหลี่ยม หรือสี่เหลี่ยมวางซ้อนกัน เย็บเป็นลวดลายแบบเรขาคณิต ในตำบลคอนข่อย อำเภอกำแพงแสนมีแหล่งผลิตลายผ้าหน้าหมอนคือกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือลาวโซ่ง และกลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าภูมิปัญญาลาวโซ่ง กลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือลาวโซ่ง เน้นผลิตผ้าทอโดยมีกี่ทอผ้าตั้งอยู่ที่หมู่บ้านมีสมาชิกผลัดเปลี่ยนกันมาทอผ้า ส่วนใหญ่ใช้เวลาว่างจากงานบ้าน สมาชิกของกลุ่มจึงเริ่มทอผ้าช่วงบ่ายของแต่ละวัน นอกจากนี้กลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือลาวโซ่งยังรับผลิตภัณฑ์ที่ตกแต่งด้วยลายผ้าหน้าหมอนมาจำหน่ายอีกด้วย อาทิ ปลอกใส่แว่นตา หมอนปักเข็ม กลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือลาวโซ่ง ไม่ได้ประดิษฐ์ลายผ้าหน้าหมอนเป็นหลัก มีผู้อื่นผลิตแล้วส่งให้กลุ่มช่วยจำหน่าย อีกแห่งหนึ่งที่ผลิตลายผ้าหน้าหมอนคือ กลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าภูมิปัญญาลาวโซ่ง ผู้ก่อตั้งคืออดีตผู้ใหญ่บ้าน มีน้องสาวของผู้ใหญ่บ้านซึ่งรับราชการเป็นผู้ดำเนินการ และมารดาอายุประมาณ 75 ปี เป็นผู้ประกอบชิ้นงาน โดยให้สมาชิกประดิษฐ์ลายผ้าหน้าหมอนแล้วนำส่งให้กลุ่ม จากนั้นก็จะนำมาประกอบเป็นผลิตภัณฑ์รูปแบบต่าง ๆ ผลิตภัณฑ์ที่สร้างชื่อให้กับกลุ่มแห่งนี้คือ การประดิษฐ์หมอนทอफी หมอนอิง

1. วัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้ในการประดิษฐ์ลายผ้าหน้าหมอนมีดังนี้

- 1) ผ้าพื้นสีต่าง ๆ สีดั้งเดิมที่นิยมคือ ขาว แดง เขียว และส้ม
- 2) เข็มเบอร์ 11 หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า เข็มลวด
- 3) ค้าย
- 4) กรรไกร
- 5) วัสดุตกแต่ง เช่น กระจก เลื่อม (จะมีหรือไม่ก็ได้)

2. วิธีประดิษฐ์ผ้าหน้าหมอน มีลำดับขั้นตอนดังนี้

- 1) ตัดผ้าพื้นสีดำหรือขาวเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนาด 1 x 1 นิ้ว เพื่อรองเป็นพื้นหลัง
- 2) กำหนดลายว่าจะใช้ผ้าสีใด วางซ้อนกันอย่างไร และวางในตำแหน่งใด
- 3) พับผ้าสีต่าง ๆ ตามลายที่กำหนดเป็นรูปสามเหลี่ยม หรือสี่เหลี่ยม เย็บตรงกับผ้าสีดำที่รองพื้นที่ละชั้น โดยพยายามไม่ให้เห็นค้ายที่เย็บตรงไว้
- 4) เย็บผ้าซ้อนทีละชั้นตามลายที่กำหนดไว้จนเสร็จ

ตัวอย่างขั้นตอนการประดิษฐ์ลายผ้าหน้าหมอน ลายดอกจันทน์

(1) นำผ้าสีขาวมาตัดให้ได้ขนาด 1 ตารางนิ้ว ทำเป็นผืนรองพื้นลาย ปักเลื่อมไว้ตรงกลาง (รูปขั้นที่ 1)

ขั้นที่ 1

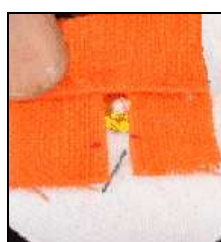
(2) นำผ้าสีส้มขนาด 1 x 1 นิ้ว พับขอบประมาณครึ่งเซนติเมตร วางทับบนผ้าขาว ประมาณ 1 ใน 3 ของพื้นที่ผ้าพื้น เย็บตรงด้วยด้ายสีส้ม การวางทับในขั้นนี้ เรียกว่า “เกาะหัว” จากนั้นพับผ้าสีส้มอีก 3 ชั้น เย็บตรงบนผ้าพื้นจนครบทั้ง 4 ด้าน เว้นให้เห็นช่องสี่เหลี่ยมที่มีเลื่อมปักตรงกลาง (จะปักเลื่อมหรือไม่ ก็ได้) (รูปขั้นที่ 2-5)

ขั้นที่ 2

ขั้นที่ 3

ขั้นที่ 4

ขั้นที่ 5

(3) ขวางสี เป็นการพับขอบผ้าสีอื่นที่ต่างไปจากสีพื้น จากตัวอย่าง นำ พับครึ่งวางทับขวางกับผ้าสีส้มที่ “เกาะหัว” จำนวน 4 ชั้น ให้มุมผ้าสีเขียวตรงกับมุมของช่องสี่เหลี่ยมกลางชิ้นงาน เย็บตรงไว้ การติดขวางสีให้ติดทั้ง 4 ด้าน (รูปขั้นที่ 6-9)

ขั้นที่ 6

ขั้นที่ 7

ขั้นที่ 8

ขั้นที่ 9

(4) จิมมุม นำผ้าอีกสีหนึ่ง จากตัวอย่างใช้สีขาวและแดง พับเป็นมุมฉาก นำมาวางบนผ้าขวางสีเขียว ให้มุมผ้าสีขาวและแดงตรงกับมุมของสีเหลี่ยม เย็บตรง ทำทั้ง 4 มุม (รูปขั้นที่ 10-13)

ขั้นที่ 10

ขั้นที่ 11

ขั้นที่ 12

ขั้นที่ 13

(5) จิมสับหว่าง ทำเช่นเดียวกับจิมมุม แต่วางสับหว่างระหว่าง จิมมุมจนครบทั้ง 4 ด้าน (ขั้นที่ 14 – 17)

ขั้นที่ 14

ขั้นที่ 15

ขั้นที่ 16

ขั้นที่ 17

(6) จิมสีขาว นำผ้าสีเขียวมาพับครึ่งเป็นแถบยาววางให้มุมชนมุมทั้ง 4 ด้าน เป็นรูปสี่เหลี่ยม (ขั้นที่ 18 – 21)

ขั้นที่ 18

ขั้นที่ 19

ขั้นที่ 20

ขั้นที่ 21

(7) ดัดแถบ พับผ้าเป็นรูปสามเหลี่ยมด้านเท่า นำด้านฐานมาตัดเย็บทับลงไปบนขอบชิ้นงานทั้ง 4 ด้าน โดยรอบ การดัดแถบอาจใช้สีเดียวกันทั้งหมด หรือต่างสีแล้วแต่ใจชอบและวิธีดัดอาจดัดในแนวขวาง หรือแนวนอนก็ได้ (ขั้นที่ 22 – 25)

ขั้นที่ 22

ขั้นที่ 23

ขั้นที่ 24

ขั้นที่ 25

3. เทคนิคในการประดิษฐ์ลายผ้าหน้าหมอน มีดังนี้

3.1 การเลือกสีผ้า ควรเป็นสีสดใส มีสีขาวหรือสีดำเป็นพื้นจะส่งให้ ลวดลายเด่นน่ามอง และควรเลือกเนื้อผ้าบางแต่แข็งเพื่อกรีดให้เรียบได้ง่าย

3.2 เลือกสีของด้ายตามสีของผ้า หรือสีที่ใกล้เคียงกัน เช่นผ้าสีขาว ควรใช้ ด้ายขาว หรือผ้าสีเหลืองอ่อน อาจใช้ด้ายขาวได้เช่นกัน

3.3 ต้องพับผ้าให้เป็นเหลี่ยม หรือมุม และวางผ้าให้ตรงตามตำแหน่ง ขณะ เย็บต้องระวังไม่ให้มุมผ้าเลือน การจะประดิษฐ์ลายผ้าหน้าหมอนในห้วงดงามนั้นผู้ทำต้องมีเทคนิค ในการวางผ้าให้ตรง วางให้พอดีกับมุมที่ต้องการ ผู้ผลิตที่มีฝีมือดีกว่า

“ต้องมีเทคนิคในการพับผ้า การพับมุม พับลายให้เป็นเหลี่ยม
ต้องกรีดผ้าให้เรียบ” (Std1)

“ต้องกรีดให้ตรงนะ ไม่ตรงมันไม่เป็นเหลี่ยมจะไม่เป็นแฉกมันจะ
ไม่สวยเวลากรีดแล้วจะเสมอกันแล้วเรียบ” (Pro 3)

การประดิษฐ์ลายผ้าหน้าหมอนต้องตั้งใจและประณีตลายจึงจะสวย ผ้าที่ใช้ไม่ควรใช้ผ้าเนื้อหนา ผ้าไหมประดิษฐ์จะเย็บได้สวยเพราะเนื้อบางกรีดให้เรียบได้ง่ายแต่ราคาแพง

4. ลายผ้าหน้าหมอน ในปัจจุบันมี 2 ลักษณะคือ แบบดั้งเดิมและแบบที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ ลายแบบดั้งเดิม เช่น ลายดอกแปด ลายดอกบัว ลายไม้แล้ว ลายดอกจันทน์ ลายดอกเต้า ในรายงานการวิจัยของธิดา ชมภูนิช (2536, 73-76) กล่าวถึงการประดิษฐ์ลายผ้าหน้าหมอนโดยเรียกว่าลายดอกจันทน์มี 10 แบบ ลายดอกแปด 1 ลาย และกลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าภูมิปัญญาลาวโซ่งรวบรวมตัวอย่างลายผ้าหน้าหมอนไว้เป็นเอกสาร 2 แผ่นมี 13 รูป 10 ลาย

การเรียกชื่อลายผ้าหน้าหมอนของแหล่งข้อมูลพบว่าเรียกต่างกันออกไปในบางลาย เช่น ลายดอกจันทน์ มีทั้งดอกจันทน์จิว ดอกจันทน์ 2 ชั้น ดอกจันทน์ซ้อน ดอกจันทน์ขา ดอกบัว หรือลายดอกแก้วนั้นบางคนเรียกว่าดอกมะลิ บางคนเรียกว่า ดอกกั้งหัน หรือหากใช้สีสลับกัน เรียกว่าลายเมล็ดแตง ลายที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่จะตั้งชื่อเอง มักเรียกชื่อตามดอกไม้ที่มีในชุมชน เช่นลายดอกทานตะวัน และยังมีลายอีกจำนวนหนึ่งที่ผู้ผลิตไม่ได้ตั้งชื่อ ผู้ผลิตที่ชุมชนยกย่องว่าทำลายหน้าหมอนได้สวยที่สุดบอกว่า “ตั้งชื่อไม่ได้ นึกไม่ออก ไปตั้งเอาเองสิ” อาจารย์ สุรีย์ สรรสร้างเจริญแห่งโรงเรียนวัดสระสี่มุม ฝึกนักเรียนประดิษฐ์ลายผ้าหน้าหมอนลายใหม่ ๆ และให้ตั้งชื่อลายที่ประดิษฐ์ เช่น ลายวงกต ลายกลีบมะเฟือง เป็นต้น

ตัวอย่างลายผ้าหน้าหมอน

ลายดอกแปด

ลายดอกเต้า

ลายดอกจันทน์

ลายดอกบัว

ลายดอกมะโห้

ลายดอกจันทน์ขาดอกบัว

ลายดอกมะลิซ้อน

ลายดอกมะลิ

ลายวงกต

ลายไม้แก้ว

ลายจันทน์ซ้อน

ลายดอกแก้ว

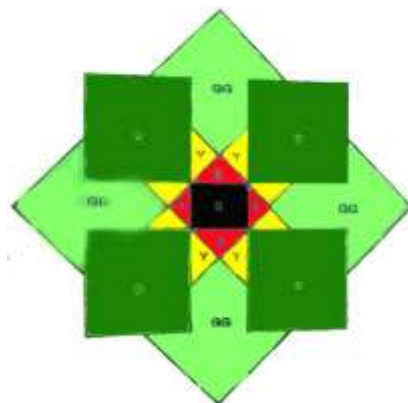
กลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าภูมิปัญญาลาวโซ่งจะให้อุปกรณ์แก่สมาชิก ได้แก่ ผ้า เข็ม ด้าย หากผลิตได้ปริมาณมากก็อาจหยุดผลิต ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปริมาณการสั่งซื้อของลูกค้า เมื่อผู้ผลิตไม่สามารถผลิตชิ้นงานอย่างต่อเนื่อง ทำให้รายได้ของสมาชิกไม่แน่นอน หากสมาชิกรายได้ผลิตชิ้นงานไม่สวยไม่เรียบร้อยก็จะไม่มอบอุปกรณ์ให้ทำต่อ การกำหนดราคาค่าจ้างกำหนดตามความยาก-ง่ายของลาย ราคายาหน้าลายผ้าหน้าหมอนดอกละประมาณ 1.50-3 บาท ลายใดผลิตยากราคาจะสูงตามไปด้วย สมาชิกบางคนบอกว่า “ลายดอกแก้วยากที่สุด” (Pro 3) เหตุที่ลายดอกแก้วยากที่สุด เพราะซ้อนผ้าหลายชั้น

สมาชิกจะผลิตลายลักษณะเช่นไรนั้น กลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าภูมิปัญญาลาวโซ่งไม่ได้กำหนดให้ แต่จะขึ้นอยู่กับความสามารถพลิกแพลงของสมาชิก สมาชิกที่มีฝีมือเย็บประณีตสวยงามก็จะทำงานส่งกลุ่มอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามผู้ผลิตในหมู่บ้านดอนทองมีจำนวนประมาณ 5-6 ราย อายุ 40 ปีขึ้นไป และประกอบอาชีพหลักอยู่แล้ว ใช้เวลาว่างประดิษฐ์ลายผ้าหน้าหมอนเป็นอาชีพเสริม สมาชิกบางรายทำเก็บไว้ใช้ในครอบครัวด้วย เช่น เตรียมจะทำหมอนไว้ใช้ในงานบวชของบุตรชาย ส่วนที่เหลือก็นำส่งกลุ่ม หรือบางรายจะส่งให้กลุ่มโดยเฉพาะและขายปลีกให้กับลูกค้าด้วย สำหรับที่ตำบลสระพัฒนา อำเภอกำแพงแสน ซึ่งเป็นแหล่งผลิตลายหน้าหมอนที่มีผลิตภัณฑ์หลายรูปแบบ และประยุกต์ให้ทันสมัยตามความต้องการของลูกค้า เช่น ผลิตพวงกุญแจรูปช้างโดยนำลายผ้าหน้าหมอนเย็บบนหลังช้าง

ภาพที่ 4.1 พวงกุญแจรูปช้าง
ที่มา (ภาพถ่าย มีนาคม 2549)

นอกจากนี้โรงเรียนวัดสระสี่มุม ตำบลสระพัฒนา อำเภอกำแพงแสน เปิดสอนตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงมัธยมศึกษา สอนการประดิษฐ์ลายผ้าหน้าหมอนในระดับประถมศึกษา เริ่มต้นด้วยการระบายสีลายที่กำหนดให้ ขึ้นต่อมาตัดกระดาษแปะลายตามแบบเมื่อชำนาญแล้ว ให้คิดแปะลายตามจินตนาการของนักเรียน สำหรับระดับมัธยมศึกษาสอนให้เย็บด้วยวัสดุจริง โดยเริ่มจากการฝึกเย็บลายตามลายดั้งเดิมก่อน จากนั้นให้นักเรียนประยุกต์เองเมื่อชำนาญแล้วจึงนำมาประกอบเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ผลงานที่นักเรียนผลิตจะจำหน่ายในงานนิทรรศการ งานประจำปีของจังหวัด เช่น ผ้าปูโต๊ะ ผ้ากันเปื้อน ทุกวันศุกร์ครูและนักเรียนร่วมกันสืบสานและอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยโซ่งด้วยการแต่งกายไทยโซ่งอย่างพร้อมเพรียง

ภาพที่ 4.2 ตัวอย่างการระบายสีลายดอกบัว และตัดกระดาษแปะลายจันทน์จาดอกบัวของนักเรียน
ที่มา (ภาพถ่าย มกราคม 2549)

ภาพที่ 4.3 นักเรียนแต่งชุดไทยโชน่งทุกวันศุกร์
ที่มา (ภาพถ่าย มกราคม 2549)

ชาวไทยโชน่งในอดีตนำผ้าหน้าหมอนมาตกแต่งเสื้อสี มุ้ง กระเป๋าคาดเอว หมอน ฯลฯ ปัจจุบันผู้ผลิตบางรายจะออกแบบผลิตภัณฑ์ให้มีรูปแบบที่หลากหลายโดยอนุรักษ์ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษชาวไทยโชน่งไว้

“อาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นเดิมมาตกแต่งตัวชิ้นงานพัฒนาไปตาม
แนวโน้มของตลาด” (Pro 2)

ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตออกมาจำหน่ายมีกระเป๋าสะพาย หมอนอิง ปลอกโทรศัพท์ ของแวนตา ผ้ากันเปื้อน ผ้าคลุมพนักเก้าอี้ ผ้าปูโต๊ะ พวงกุญแจ ที่รองจาน ถุงมือ ฯลฯ และยังสามารถนำลายผ้าหน้าหมอนไปตกแต่งเครื่องแต่งกาย เช่น นำลายผ้าหน้าหมอนไปติดกระเป๋าเสื้อของสุภาพสตรีและสุภาพบุรุษ ตกแต่งชุดของสุภาพสตรี เป็นต้น

ภาพที่ 4.4 ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ลายดอกบัว
ที่มา (ภาพถ่าย มกราคม 2549)

สีของการประดิษฐ์ลายผ้าหน้าหมอนยังคงใช้สีดั้งเดิม ได้แก่ สีเหลืองหรือส้ม แดง ขาว เขียว หรือเลือกใช้สีตามความต้องการของลูกค้าโดยเฉพาะชาวต่างชาติที่นิยมใช้สีกลมกลืนกัน ผู้ผลิตบางรายจึงพยายามปรับปรุงให้สวยงามและทันสมัยตามความต้องการของตลาด

การผลิตของกลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าภูมิปัญญาลาวโซ่งมีหน่วยงานของรัฐสนับสนุน เช่น อุตสาหกรรมจังหวัด การศึกษานอกโรงเรียน พัฒนาการจังหวัด จัดสรรวัสดุอุปกรณ์มาให้ อาทิ กี่ทอผ้า มีวิทยากรอบรมให้ความรู้ บางครั้งได้รับเชิญไปร่วมแสดงนิทรรศการบ้าง แต่หน่วยงานดังกล่าวไม่ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ไม่ติดตามการดำเนินงานของกลุ่ม งานจึงไม่พัฒนาเท่าที่ควร ส่วนการผลิตของกลุ่มสะพานดำดำเนินการในลักษณะธุรกิจขนาดย่อมมีรายการสั่งสินค้าเข้ามาอย่างต่อเนื่อง มีการจัดการที่เป็นระบบ แต่รูปแบบผลิตภัณฑ์ไม่เน้นลายผ้าหน้าหมอนมากเหมือนกลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าภูมิปัญญาลาวโซ่งที่คอนทอง

การถ่ายทอดจากอดีตถึงปัจจุบัน

การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับงานประดิษฐ์ของชาวไทยช่างไม้ให้แก่ลูกหลานเป็นวิธีการถ่ายทอดทางอ้อม เพราะอาศัยเรียนรู้ด้วยการประพฤติปฏิบัติในวิถีการดำเนินชีวิต โดยจะถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นสืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณ ดังคำกล่าวที่ว่า

พวกเกี่ยวกับการเย็บปักอะไรของช่างเราก็เห็นมาตั้งแต่เกิดเลย (Old 1)

และเห็นว่าพ่อแม่ทำมาลูกก็ทำต่อไป พ่อแม่บางคนสอนลูก แต่ส่วนใหญ่จะไม่สอน ลูกจะสังเกต จดจำ แล้วทำตาม ผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้เหล่านี้ต้องมีใจรักและสนใจในงานประดิษฐ์

ผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดการประดิษฐ์ลายผ้าหน้าหมอนในปัจจุบันมักมีอายุ 40 ปีขึ้นไป และมีคุณสมบัติ คืออดทน รักงานประดิษฐ์ มีความละเอียดประณีต ไม่จำเป็นต้องประดิษฐ์เป็นมาก่อน แต่สนใจก็จะทำให้ดีและสวย เช่น กลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าภูมิปัญญาลาวโซ่ง ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่เป็นแม่บ้านตำรวจของอำเภอกำแพงแสน

วิธีการถ่ายทอดการประดิษฐ์ผ้านั้นจะใช้วิธีการสาธิตแล้วให้ทำตามไปที่ละขั้น โดยไม่มีสื่อเพราะ

“การทำฝีมือใช้สื่อไม่เข้าใจ ต้องทำของจริงให้ดู” (Pro 2)

“ไม่ได้สอน ทุกคนรุ่นสาวเตรียมดอกหมอน จะฝึกทำทุกคนฝึกจากคนอื่นในหมู่บ้าน ทำทุกบ้านทุกคนเขาไม่สอนจะทำตามไม่ยาก” (Pro 1)

“จับมือสอนเลยมีอุปกรณ์ให้มีเข็มด้าย ผ้า กรรไกร มีตัวอย่างเป็นแบบนี้ก็ทำตาม”

“ปัจจุบันเด็กรุ่นใหม่ไม่สนใจงานประดิษฐ์และคิดว่าไม่จำเป็นต้องทำ เพราะมีคนขาย หากจำเป็นต้องใช้ก็หาซื้อได้ มีบ้างที่โรงเรียนที่ให้นักเรียนมาฝึกทำลายผ้าหน้าหมอน เช่น โรงเรียนสระพัง แต่โรงเรียนที่นี้นักเรียนเป็นชาวไทยช่างไม้สนใจเรียน “เด็กนักเรียนสระพังหัดทำแล้วทำไม่ยาก แต่โรงเรียนบ้านดอนทองเป็นช่างไม้สนใจ เขาอายุที่คนอื่นรู้ว่าเป็นช่าง” (Pro 1)

คนรุ่นใหม่ชาวไทยโชน่งที่เรียนหนังสือและประกอบอาชีพอื่นๆ เช่น ตำรวจ ข้าราชการ ค้าขาย หากจะคิดประดิษฐ์งานผ้าก็จะทำเป็นงานอดิเรกหรือเป็นวิธีหารายได้พิเศษ เสริมจากงานประจำเท่านั้น จึงมีผู้ที่ประกอบอาชีพงานประดิษฐ์เป็นอาชีพหลักในอำเภอ กำแพงแสนในปัจจุบันเหลือเพียง 2 ตำบล คือ กลุ่มแม่บ้านที่ตำบลคอนข่อย และตำบลสะพานพัฒนา ปัจจุบันคนรุ่นใหม่ไม่ค่อยสนใจประดิษฐ์เสื้อผ้าและทอผ้า ผู้ผลิตรายหนึ่งเล่าให้ฟังว่า

“เขาไปซื้อไปจ้างคนอื่นทำ ลูกสาวนี้ทอผ้าก็ยังไม่มอง ทำไม่เป็นเรา
ทำงก ๆ” (Old 1)

และคิดว่าอนาคตงานประดิษฐ์ก็คงหาผู้สืบทอดได้ยากเพราะ

“เขาคงมองไม่เห็นความสำคัญเพราะว่าเห็นปู่ตายอายุร้อยอยู่แล้ว
และเห็นรายได้น้อยงานทำช้าไม่เหมือนทำโรงงานเร็ว” (Pro 2)

การจัดการความรู้เพื่อถ่ายทอด

ชาวไทยโชน่งมีการจัดการความรู้ด้วยการจัดตั้งเป็นกลุ่ม กลุ่มหนึ่งมีสมาชิก ประมาณ 25-30 คน สมาชิกถือหุ้น 5 -10 หุ้น มีการปันผลจากกำไรสุทธิ กำไรอีกส่วนหนึ่งเก็บไว้ใช้เพื่อทำกิจกรรมของกลุ่ม กิจกรรมของกลุ่มได้แก่ การสาธิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์

วิธีการเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ชาวไทยโชน่งคือการได้รับผลิตภัณฑ์ OTOP ใน หมู่บ้านคอนทอง กลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือลาวโชน่งได้ OTOP ระดับ 4 ดาว จึงได้รับเชิญไป ร่วมงานแสดงสินค้าหลายครั้ง ส่วนกลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าภูมิปัญญาลาวโชน่งได้ OTOP 3 ดาว จึงไม่มีโอกาสเข้าร่วมงานแสดงสินค้า ทั้งนี้เป็นไปตามกฎของสินค้า OTOP ที่จะเชิญกลุ่มที่ได้ OTOP 4 ดาวขึ้นไปเท่านั้น กลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าภูมิปัญญาลาวโชน่งได้ OTOP 3 ดาว เพราะมี ปัญหาเกี่ยวกับบรรจุภัณฑ์ที่สมาชิกดำเนินการผลิตบรรจุภัณฑ์เอง จึงไม่ได้มาตรฐาน ดังนั้น แนวทางหนึ่งในการเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์คือ การได้รับการสนับสนุนและแนะนำจาก หน่วยงานของรัฐอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ผู้นำชุมชนที่คอนทองกล่าวว่า

“เราน่าจะสร้างเอกลักษณ์ของตนเองให้มีหน่วยงานที่รับผิดชอบ
สนับสนุนให้ตลาดมันขายไปได้ ทำแล้วไม่อยู่กับที่ ยังขาดปัจจัย
ที่ทำต่อเนื่องไม่ได้ แม้แต่บ้านก้านันก็ยังไปไม่ถึงดวงดาว มันก็ยัง
ไปลุ่มๆ คอนๆ เพราะขาดการส่งเสริมอย่างจริงจัง”

หน่วยงานทางรัฐที่เข้ามาช่วยเหลือกลุ่มได้แก่

1. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน ส่งวิทยากรมาช่วยสอนพร้อมให้วัสดุอุปกรณ์ในการ
ทอผ้า
2. อุตสาหกรรมจังหวัด ให้เขียนโครงการเสนอขึ้นไปเมื่อต้องการให้ช่วยเหลือเช่น
ขออาคารสถานที่
3. พัฒนาชุมชน ช่วยดูแลในการจัดจำหน่าย เชิญไปออกร้าน ออกบูธ

การจัดการความรู้เพื่อถ่ายทอดลายผ้าหน้าหมอนที่มีความชัดเจน คือ ในโรงเรียนวัด
สระสี่มุม ผู้สอนจัดทำเอกสารประกอบการสอนให้นักเรียนใช้ประกอบการเรียนในกลุ่มสาระ
การเรียนรู้การงานอาชีพ รายวิชางานประดิษฐ์ นักเรียนเรียนการประดิษฐ์ลายผ้าหน้าหมอนและ
ผลิตเป็นชิ้นงานนำไปจำหน่ายในโรงเรียน งานแสดงสินค้า งานประจำปี และงานสัปดาห์
วิชาการในจังหวัดนครปฐม รายได้จากการจำหน่ายโรงเรียนเก็บไว้ส่วนหนึ่ง และแบ่งให้
นักเรียนส่วนหนึ่ง การจำหน่ายผลิตภัณฑ์อยู่ในขั้นที่น่าพอใจ ทุกวันนี้โรงเรียนจะนำผลงาน
ลายผ้าหน้าหมอน เช่น ผ้าหน้าต่าง ผ้าปูโต๊ะ ปลอกพนักพิงเก้าอี้มาใช้ในห้องพักอาจารย์ผู้สอน
และห้องผู้อำนวยการของโรงเรียน

สำหรับกลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าภูมิปัญญาลาวโซ่งมีการสแกนลายผ้าหน้าหมอนรวบรวม
เป็นเอกสาร 2 แผ่น แต่ไม่พบเอกสารจากกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือลาวโซ่ง

บทที่ 5

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเรื่อง การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้าของชาวไทยโซ่งในจังหวัดนครปฐม หัตถกรรมลายประดิษฐ์งานผ้าดังกล่าวคือ ลายผ้าหน้าหมอน พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยและเก็บข้อมูลคือ ต.คอนข่อย และ ต.สระพัฒนา อ.กำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ทั้งนี้เพราะจากการเก็บข้อมูลเบื้องต้นพบความแตกต่างของข้อมูลคือ จากรายงานวิจัยในปี พ.ศ. 2532 ชาวไทยโซ่งทั้ง 16 ตำบลในจังหวัดนครปฐมยังคงมีการทำหัตถกรรมต่าง ๆ เพื่อใช้ในการชีวิตประจำวัน แต่จากการสำรวจในปี พ.ศ. 2547 พบว่ามี 2 ตำบลที่ยังคงผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่ใช้ลายผ้าหน้าหมอนเป็นส่วนประกอบ ผู้วิจัยจึงได้ตัดสินใจทำวิจัยเกี่ยวกับลายผ้าหน้าหมอน เพื่อเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่มีคุณค่าของชาวไทยโซ่งไว้ให้เยาวชนรุ่นหลังได้ศึกษาต่อไป

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลคือ การสังเกต แบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึก แบบเจาะจง แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงคุณภาพด้วยวิธีการเขียนพรรณนาและยกประโยคทองประกอบ

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าชาวไทยโซ่งยังคงผลิตลายผ้าหน้าหมอนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่จำนวนผู้ผลิตและผู้สืบทอดลดลง การผลิตที่ทำการค้าใน ต.คอนข่อย มี 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าภูมิปัญญาลาวโซ่งและกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือลาวโซ่ง ส่วนที่ ต.สระพัฒนา มี 1 กลุ่ม กลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าภูมิปัญญาลาวโซ่งมีผลิตภัณฑ์ที่ใช้ลายผ้าหน้าหมอนเป็นส่วนประกอบ ที่ได้รับความนิยม คือ หมอนทอफी ส่วนกลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือลาวโซ่งเน้นการทอผ้าเป็นผลิตภัณฑ์หลัก และจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่มีลายผ้าหน้าหมอนเป็นส่วนประกอบ

บ้าง ผู้ผลิตลายผ้าหน้าหมอนส่วนใหญ่มีอายุมากกว่า 40 ปีขึ้นไป มีอาชีพแม่บ้าน หรือ ค้าขาย เล็ก ๆ น้อย ๆ คุณสมบัติสำคัญของผู้ผลิตลายผ้าหน้าหมอน คือ ต้องมีความอดทน ใจรัก และมีฝีมือ

กระบวนการผลิตจากอดีตถึงปัจจุบันไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงมากนัก ที่เปลี่ยนแปลงไปบ้าง คือ เลือกใช้ผ้าเนื้อบางแต่กริดให้เรียบได้ง่าย ไม่ใช่ผ้าไหมอย่างสมัยก่อน ลวดลายหลักยังคงเดิม แต่เพิ่มการปะผ้าซ้อนชั้นมากขึ้น และเพิ่มจำนวนสี ปัจจุบันชาวไทยโชนิยมใช้หมอนที่จำหน่ายอยู่ทั่วไป จะใช้ลายผ้าหน้าหมอนไปทำหมอนเพื่อใช้ในงานประเพณีบ้าง เช่น งานบวช ดังนั้นผู้ผลิตลายผ้าหน้าหมอนจึงต้องเปลี่ยนแปลงรูปแบบผลิตภัณฑ์ให้ เป็นไปตามความต้องการของผู้บริโภค อาทิ ผู้บริโภค ต้องการนำมาตกแต่งเครื่องแต่งกาย ตกแต่งผลิตภัณฑ์หรือของใช้ต่าง ๆ ที่มีรูปแบบทันสมัยและตรงกับความต้องการของตลาด เช่น ผ้ากันเปื้อน ผ้าปูโต๊ะ ผ้ารองจาน ผ้ารองแก้ว ผ้ารองโทรศัพท์ ถูมือจับของร้อน ซองใส่แว่นตา ซองใส่โทรศัพท์มือถือ กระเป๋าเครื่องสำอาง กระเป๋าตังค์ กระเป๋าใส่เอกสาร เป็นต้น ส่วนการคิดลายใหม่ ๆ มักเกิดในระบบโรงเรียน โดยเฉพาะที่โรงเรียนวัดสระสี่มุม ต.สระพัฒนา

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบผลิตภัณฑ์เกิดจากการเรียนรู้ของผู้ผลิตเอง หรือ ผู้บริโภค สั่งให้ผลิต หน่วยงานของรัฐเข้ามามีส่วนสนับสนุนในลักษณะอื่น เช่น งบประมาณก่อสร้างสถานที่ที่ทำการของกลุ่ม จัดหาวิทยากรมาสอน จัดหาอุปกรณ์ทอผ้า เช่น กี่กระตุก แต่ยังไม่พัฒนาการประดิษฐ์ลายผ้าหน้าหมอน ส่วนใหญ่การพัฒนาจะเป็นไปตามงบประมาณที่ได้รับการจัดสรร จึงไม่มีความต่อเนื่องและไม่ตรงกับความต้องการของชาวบ้าน อย่างไรก็ตามสิ่งที่ผู้ผลิตต้องการคือพัฒนาด้านการตลาด เพื่อสินค้าจะได้การยอมรับจากผู้บริโภค

นอกจากปัญหาเกี่ยวกับการขาดการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากหน่วยงานของรัฐแล้ว ยังมีปัญหาที่เกิดจากผู้ผลิตเอง คือปัญหาผู้รับการค้าทอด และไม่มีระบบการจัดการความรู้ที่ดี สำหรับปัญหาผู้รับการค้าทอดนั้นหากปล่อยให้เป็นไปตามวัฒนธรรมของชุมชน อาจทำให้บางชุมชน ไม่มีผู้สืบทอดการทำลายผ้าหน้าหมอนอีก แต่บางชุมชนสามารถจัดการความรู้ได้อย่างเป็นระบบโดยใช้ระบบโรงเรียน ซึ่งมองเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น นำความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสู่กระบวนการเรียนการสอน นักเรียนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนจึงเป็นผู้สืบทอดวัฒนธรรมดังกล่าวได้เป็นอย่างดี ในจังหวัดนครปฐมได้แก่ที่โรงเรียนวัดสระสี่มุม ต.สระพัฒนา

อ.กำแพงแสนซึ่งเป็นโรงเรียนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ในขณะที่สรุปผลการวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยได้รับข้อมูลเพิ่มเติมว่า การสืบทอดการทำลายผ้าหน้าหมอนโดยใช้ระบบโรงเรียนนั้นยังมีที่ โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการคอนคัง อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรีอีกแห่งหนึ่ง ซึ่งโรงเรียนดังกล่าวตั้งอยู่ในชุมชนไทยโซ่ง นักเรียนที่ได้รับการถ่ายทอดเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากการสัมภาษณ์อาจารย์ผู้สอนซึ่งมีโซ่งชาวไทยโซ่ง แต่มีแม่สามีเป็นไทยโซ่ง ได้เล่าว่า ชุมชนพอใจที่นักเรียนได้รับความรู้ในเรื่องดังกล่าวเพราะ รุ่นแม่ของนักเรียนในปัจจุบันก็ทำลายผ้าหน้าหมอนไม่เป็น หากต้องการใช้จะต้องมาซื้อที่อำเภอกำแพงแสนซึ่งเป็นแหล่งผลิตลายผ้าหน้าหมอนที่เป็นที่รู้จักของชุมชนไทยโซ่งอื่น ๆ

การประดิษฐ์ลายผ้าหน้าหมอนแต่โบราณไม่มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นเพียงแต่คำบอกเล่าถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ต่างคนต่างทำไปตามประเพณีที่เคยปฏิบัติ ระยะเวลาหลังมีการรวมกลุ่มกันได้บ้าง แต่เป็นกลุ่มที่เป็นผลจากภาระหน้าที่ อาทิ ขณะดำรงตำแหน่งผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีโอกาสรับทราบข้อมูลก็เสนอของบประมาณจากรัฐบาล แต่เมื่อหมดภาระหน้าที่ จึงมีปัญหาด้านการดำเนินงานต่อไป ผู้ที่จัดทำเอกสารประกอบการเรียนการสอนที่เขียนกระบวนการประดิษฐ์ลายผ้าหน้าหมอนไว้อย่างชัดเจน คือ อาจารย์สุรีย์ สรรสร้างเจริญ แต่ไม่มีการเผยแพร่สู่ชุมชน ยังคงใช้สอนในโรงเรียนเท่านั้น

อภิปรายผล

1. พัฒนาการลายผ้าหน้าหมอน

ชาวไทยโซ่งใน ต.คอนข่อย และต.สระพัฒนา ยังคงผลิตลายผ้าหน้าหมอนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงรูปลักษณะของลาย แต่พัฒนาลักษณะของลวดลายไปตามความคิดสร้างสรรค์ของผู้ประดิษฐ์ ซึ่งอาจเป็นไปตามลักษณะชาติพันธุ์ที่โดดเด่นด้านศิลปะหัตถกรรม จากผลของการวิจัยได้พบความหมายของการเย็บปะผ้าเป็นรูปสามเหลี่ยมสี่เหลี่ยม ซึ่งพบเฉพาะจากการสัมภาษณ์ผู้ก่อตั้งศูนย์ภูมิปัญญาไทยปิยะชนก ในขณะที่แหล่งข้อมูลอื่น ไม่ทราบความหมายดังกล่าว ดังนั้นการค้นพบความหมายในลายผ้าจึงมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวไทยโซ่ง เพราะหากมีหลักฐานและข้อมูลที่สนับสนุนอย่าง

หนักแน่น ก็จะเป็นการเน้นย้ำว่าชาวไทยโซ่งรักสามัคคี และดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง สอนให้ลูกหลานเข้าใจสัจธรรมของชีวิต

ความคิดประดิษฐ์สร้างสรรค์ของผู้ผลิตที่เป็นผู้สูงอายุ บ่งชี้การมีศิลปะประดิษฐ์ในสายเลือดของชาวไทยโซ่งอย่างแท้จริง เพราะแม้แต่รุ่นลูกหลานที่ไม่เคยเย็บผ้าหน้าหมอนเมื่อฝึกก็ทำได้และทำได้ดี การสนับสนุนการประดิษฐ์ลายผ้าหน้าหมอนในระบบโรงเรียนจึงเป็นการพัฒนาที่ถูกทาง อย่างไรก็ตามผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในหัตถกรรมการประดิษฐ์ลายผ้าควรรีบกำหนดชื่อทั้งลายดั้งเดิม และลายที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ ทั้งนี้เพื่อความสะดวกของผู้บริโภค เนื่องจากผู้บริโภคไม่อาจจะระบุชื่อลายในรายการสั่งซื้อได้ ปัจจุบันผู้บริโภคสั่งซื้อด้วยการดูจากตัวอย่างชิ้นงาน นอกจากนี้ยังมีปัญหาการเลือกสีผ้า หากเป็นชาวต่างประเทศมักนิยมใช้สีอ่อนและสีแก่สลับกัน หรือเป็นสีเอิร์ธโทน ต่างกับสีที่ชาวบ้านประดิษฐ์ ดังนั้นหากต้องการส่งออกผลิตภัณฑ์ก็ต้องปรับเปลี่ยนทั้งเนื้อผ้าและสีสันทันทีเลือกใช้ (การเปลี่ยนแปลงลักษณะดังกล่าวจะส่งผลต่อความเป็นเอกลักษณ์ของลายหรือไม่ นั้น ก็คงต้องวิจัยต่อไป)

สำหรับลายผ้าหน้าหมอนที่ผลิตได้ในปัจจุบันจำหน่ายทั้งในประเทศและต่างประเทศ มีราคาแพง เพราะต้นทุนสูง เนื่องจากใช้จำนวนมากขึ้นในการประกอบกับผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ จึงทำให้ราคาสินค้าสูงตามไปด้วย เป็นเหตุให้จำหน่ายยาก ปัจจุบันมีผู้นำลายผ้าหน้าหมอนมาเย็บเป็นถุงใส่รองเท้าเพื่อส่งออก ซึ่งไม่เคยมีใครทำมาก่อน เคยมีผู้ผลิตนำมาเย็บประกอบกับรองเท้าแต่แต่ถูกตำหนิจากผู้สูงอายุชาวไทยโซ่งจึงเลิกผลิต ต่อไปอาจเกิดปัญหาความขัดแย้งกับวัฒนธรรมชาวไทยโซ่งที่ไม่นำของที่ใช้นุนนอนมาใช้ปะปนกับของใช้อื่น ๆ โดยเฉพาะรองเท้า ซึ่งผู้สั่งซื้อที่ต่างวัฒนธรรมอาจไม่เข้าใจ

2. การถ่ายทอดการประดิษฐ์ลายผ้าหน้าหมอน

การถ่ายทอดการประดิษฐ์ลายผ้าหน้าหมอนในปัจจุบันเป็นการถ่ายทอดอย่างไม่เป็นทางการและอย่างเป็นทางการ การถ่ายทอดอย่างไม่เป็นทางการคือ ทำให้ดู เรียนรู้จากการสังเกต แล้วลงมือทำ เพราะเป็นงานที่ต้องใช้ทักษะและเป็นการถ่ายทอดให้คนในครอบครัวแล้วขยายสู่บุคคลภายนอก ผู้รับการถ่ายทอดต้องมีคุณสมบัติพิเศษ คือ ใจรัก ใจเย็น ละเอียด ประณีต มีทักษะเชิงช่างซึ่งอาจมีน้อยคน หญิงชาวไทยโซ่งที่มีอายุต่ำกว่า 30 ปี มีงานอื่นทำ ไม่สนใจ และไม่มีเวลาในการประดิษฐ์ลายผ้า การไม่มีผู้รับการถ่ายทอดจึงเป็นปัญหาสำคัญในอนาคตที่

อาจทำให้ลายผ้าหน้าหมอนหายไปจากชุมชนคอนทอง เหมือนดังชุมชนคอนคลังจังหวัดราชบุรี ที่ต้องสั่งซื้อลายผ้าหน้าหมอนจากชุมชนในจังหวัดนครปฐม แต่ในชุมชนสระพัฒนาปัญหา ผู้รับการถ่ายทอดแก้ไขโดยผ่านระบบโรงเรียน หากเปรียบเทียบระหว่างโรงเรียนในชุมชนทั้งสองโรงเรียนของอำเภอกำแพงแสนมีความแตกต่างกันคือ โรงเรียนที่ตั้งในชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าภูมิปัญญาลาว โഴ่งแม่โรงเรียนจะตั้งอยู่ติดกับสถานที่ตั้งของกลุ่ม ครูและนักเรียนทุกคนเดินผ่านทุกวันแต่ก็ไม่สนใจรับการถ่ายทอด ส่วนโรงเรียนที่ตั้งในชุมชนสระพัฒนา ชาวบ้าน ครู นักเรียนต่างร่วมมือแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ลายที่ครูและนักเรียนประดิษฐ์ขึ้นใหม่ ผู้ผลิตในชุมชนนำไปผลิตขายได้ ประกอบกับชุมชนสระพัฒนามีกุ่มที่เข้มแข็งและสามารถพัฒนาชิ้นงานเป็นสินค้า OTOP มีโอกาสส่งสินค้าจำหน่ายทั้งในและต่างประเทศ สำหรับการถ่ายทอด อีกประการหนึ่งคือการถ่ายทอดอย่างเป็นทางการผ่านระบบโรงเรียนทำให้ลายผ้าหน้าหมอนเกิดและเติบโตต่อไปอีก ทรายไคที่โรงเรียนใส่ใจร่วมฟื้นฟู เพราะมองเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัจจุบันโรงเรียนในชุมชนไทยโห่งที่อนุรักษ์ลายผ้าหน้าหมอนได้แก่ โรงเรียนวัดสระสี่มุม ต.สระพัฒนา และโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการคอนคลัง ต.คอนคลัง อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี โรงเรียนในชุมชนไทยโห่งควรร่วมมือกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างหลักสูตรร่วมกันเพราะวิชางานประดิษฐ์ก็เป็นวิชาในหลักสูตรระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา การถ่ายทอดให้นักเรียนจึงเป็นการอนุรักษ์ทางตรง เนื่องจากวัยรุ่นในหมู่บ้านไม่มีโอกาสจะสืบทอดงานหัตถกรรมดังกล่าว แม้จะภาคภูมิใจในงานหัตถกรรมของตนก็ตาม ดังนั้นโรงเรียนควรร่วมมือกับปราชญ์ชุมชนร่วมกันพัฒนาและฟื้นฟูงานหัตถกรรม เพื่อให้เยาวชนรุ่นหลังภาคภูมิใจในอัจฉริยะของบรรพบุรุษ และเกิดความรักความหวงแหนจะดำเนินการสืบทอดต่อไปอย่างเต็มใจ

3. แนวทางการจัดการความรู้

เริ่มด้วยการกระตุ้นคนในชุมชนให้เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาของตนเองแล้วชุดค้นคว้าที่มีอยู่เขียนถ่ายทอดในรูปแบบต่างๆ เช่น แผ่นพับ เอกสาร หนังสือ ตำรา ซีดี ฯลฯ แม้ปัจจุบันมีการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ แต่ไม่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ต่างกลุ่มต่างดำเนินงานไปตามศักยภาพ การร่วมมือกันจะทำให้กลุ่มเข้มแข็ง ปัญหาคือ ไม่มีผู้ประสานกลุ่มต่างๆ ให้ดำเนินงานไปด้วยกัน

อย่างราบรื่น หากยังคงอยู่ตามสภาพปัจจุบัน กลุ่มไม่มีโอกาสก้าวหน้า เพราะมีจุดอ่อนหลายประการ เช่น กระบวนการผลิต การตลาด การออกแบบผลิตภัณฑ์

การจัดการความรู้ของโรงเรียนวัดสระสี่มุม ที่เปิดโอกาสให้นักเรียนผลิตฉายผ้าหน้าหมอนได้ เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ระหว่างนักเรียนกับผู้ปกครอง ผู้สูงอายุและผู้นำชุมชน ทำให้เกิดความรักความสามัคคี ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี โดยเริ่มจากครอบครัวสร้างสายใยในครอบครัว แล้วขยายไปสู่ชุมชน ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. รัฐบาลควรมีนโยบายที่ชัดเจนในเรื่องการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และหน่วยงานของรัฐต้องมีหน้าที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนดำเนินกิจกรรมที่มีอยู่อย่างต่อเนื่อง และพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าต่อไป โดยไม่หยุดชะงักหรือทอดทิ้งกลางคัน
2. บรรจุวิชาการประดิษฐ์ฉายผ้าหน้าหมอนไว้ในหลักสูตร ในระดับประถมและมัธยมศึกษาของโรงเรียนที่อยู่ในชุมชนไทยโซ่ง
3. หน่วยงานวัฒนธรรมจังหวัดควรอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมของชาวไทยโซ่งอย่างต่อเนื่องและจริงจัง
4. จัดรวบรวมฉายผ้าหน้าหมอน ที่ตรวจสอบความถูกต้องแล้วเผยแพร่ในรูปแบบเอกสาร ให้เยาวชนรุ่นหลังได้ใช้ศึกษาค้นคว้า
5. มีการส่งเสริมการตลาดอย่างเร่งด่วน
6. รวมกลุ่มโรงเรียนที่อยู่ในชุมชนไทยโซ่ง ในภูมิภาคตะวันตก เพื่อความแข็งแกร่งด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น จะได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นระบบและมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2534). **ราชบุรี**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- ธิดา ชมภูนิช. (2536). **การศึกษาศิลปหัตถกรรมไทยโชนงในจังหวัดนครปฐม**. นครปฐม: สำนักศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏนครปฐม.
- ธนินฐา แคนศิลป์. (มี.ค. 2542) เสื้อผ้าและทรงผม วัฒนธรรมที่ยังไม่ตายของลาวโชนง. **วัฒนธรรมไทย**. 36, (6) : 29-38.
- นำพวัลย์ กิจรัชกุล. (2532). **การศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐาน ประชากร เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของลาวโชนง ในจังหวัดนครปฐม** นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นิยม ออไอศูรย์. (2539). **การศึกษาการสืบทอดงานศิลปะผ้าทอของกลุ่มชนไทยทรงดำ ในจังหวัดเพชรบุรี**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นุกูล ชมภูนิช. (2532). **ประเพณีชาวไทยโชนง หมู่บ้านเกาะแรด**. นครปฐม: สำนักศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏนครปฐม.
- บงอร ปิยะพันธุ์. (2531). **รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับชาวลาว ในภูมิภาคตะวันตก**. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- พจนีย์ กงตาล. (2545). **นาฏการบนลานขวง : การฟ้อนแคนของชาวไทยโชนงในจังหวัดนครปฐม**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตไทยคดีศึกษา สถาบันราชภัฏนครปฐม,
- พนิดา เข็นสมุทร. (2524). **คำและความหมายในภาษาลาวโชนง**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต จารึกภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พิรมาลย์ บุญธรรม. (2544). **ความคิดเห็นของชาวไทยทรงดำเกี่ยวกับเครื่องแต่งกายในพิธีกรรม : กรณีศึกษาจังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดนครปฐม**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คหกรรมศาสตรศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ไพจิตร ปอศรี. (2540). **ประวัติศาสตร์เมืองนครปฐม**. นครปฐม: สถาบันราชภัฏนครปฐม.
- มนู อุคตมเวชและคนอื่น ๆ. (2537). **ผ้าไทยดำกับการอพยพ**. ใน **ผ้าไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

- มยุรี วัดแก้ว. (2521). **การศึกษาโครงสร้างสังคมของลาวโซ่ง**. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- รัชพล ปังพิบูลย์. (2538). **กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการทอผ้าของชาวไทยทรงดำ**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์.
- วิศรุต อินแหยม. (2548, กันยายน, 15) ผู้ก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยปยะชนก, สัมภาษณ์.
- สมทรง บุรุษพัฒน์. (2540). **ไทยโซ่ง**. นครปฐม: สำนักงานวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย อากเนย์ สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมพนธ์ ิ์ สุขวงศ์. (2506, มีนาคม). **ไทยทรงดำ**. วารสารเพชรบุรี. 3 : 7-20.
- สุมิตร ปิติพัฒน์ และ เสมอชัย พูลสุวรรณ. (2540). **ลาวโซ่ง : พลวัตของระบบวัฒนธรรมในรอบสองศตวรรษ**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุวิมล นวลพระดักษ์ณ์ และคนอื่น ๆ. (2547). **โครงการการวิจัยพัฒนาสัญลักษณ์สำหรับผลิตภัณฑ์ลายแตงโม ในเขตอำเภอกำแพงแสนและอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม**. นครปฐม: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- สุลิ (นามแฝง). (2519). **ประวัติ-ลัทธิของผู้ไทขงดำ**. กรุงเทพฯ: คุรุสภา.
- Chessman, P (1988). **Lao Textiles Ancient Symbols Living Art**. Bangkok: White Lotus

ภาคผนวก

คำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม

Topic	Topic Guide
ประวัติ ความเป็นมา	<ol style="list-style-type: none"> 1. หัตถกรรมลายผ้าหน้าหมอนเริ่มต้นมาตั้งแต่เมื่อไร 2. ใครเป็นคนเริ่มต้น มีการสืบทอดมาอย่างไร เพราะอะไร 3. มีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตจนถึงปัจจุบันอย่างไร
การผลิต	<ol style="list-style-type: none"> 1. กระบวนการผลิต <ol style="list-style-type: none"> 1.1 วัตถุดิบ วัสดุอุปกรณ์อะไรบ้าง ได้มาจากไหน อย่างไร 1.2 วิธีการทำหัตถกรรมมีขั้นตอนอย่างไร 1.3 มีเทคนิค เคล็ดลับในการผลิตอย่างไร 1.4 มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนากระบวนการผลิตอย่างไร 1.5 มีผลผลิตดีขึ้นหรือไม่ อย่างไร ต้องใช้ทักษะ ความชำนาญอย่างไร 1.6 มีปัญหาและอุปสรรคในการผลิตอะไรบ้าง อย่างไร (4M) 2. รูปแบบผลิตภัณฑ์ <ol style="list-style-type: none"> 2.1 เดิมมีรูปแบบอย่างไร 2.2 ปัจจุบันมีรูปแบบอย่างไร 2.3 ปัจจัยใดที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ (นโยบายรัฐบาล, เศรษฐกิจ, ความนิยม, วัตถุดิบ ฯลฯ) 2.4 มีหน่วยงานใดมาสนับสนุนในการพัฒนารูปแบบบ้าง อย่างไร 2.5 มีการพัฒนารูปแบบไปใช้อย่างไร
การถ่ายทอด	<ol style="list-style-type: none"> 1. ใครเป็นผู้รับการถ่ายทอด ทำไมถึงถ่ายทอดให้คนนี้ ถ่ายทอดอย่างไร 2. คุณสมบัติของผู้รับการถ่ายทอดเป็นอย่างไร 3. มีปัญหาอุปสรรคในการถ่ายทอดหรือไม่ อย่างไร 4. วิธีการถ่ายทอดเคล็ดลับให้กับใคร เป็นอย่างไร 5. มีแนวทางในการพัฒนาการถ่ายทอดอย่างไร

Topic	Topic Guide
การจัดการความรู้	1. มีการจัดบันทึกความรู้ / สื่อ เกี่ยวกับการทำหัตถกรรม...หรือไม่อย่างไร 2. มีการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการทำหัตถกรรม...อย่างไรบ้าง 3. มีการรวมกลุ่มหรือไม่ ในลักษณะใด มีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อย่างไร (เทคนิค วิธีการทำ วัสดุคืบ ฯลฯ)

การกำหนดรหัสข้อมูล

1. ประวัติ

รหัส	ตัวย่อ	หมายถึง
History	His	ประวัติความเป็นมาของชาวไทยโซ่ง / ไทยทรงดำ / ไทดำ / ลาวโซ่ง และเอกลักษณ์ของโซ่งเป็นอย่างไร และสัมพันธ์กับลายผ้าอย่างไร
History of product	His.pro	1. ความเป็นมาในการผลิตหัตถกรรมลายผ้าไทยโซ่ง 2. สภาพปัจจุบันของหัตถกรรมงานผ้าไทยโซ่ง 3. การใช้ / การจำหน่าย และความนิยมในปัจจุบันเป็นอย่างไร 4. ลายผ้าหน้าหมอนแบบต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

2. วิธีการผลิต

รหัส	ตัวย่อ	หมายถึง
Recipe	Rec	1. การข้อมสี / การประดิษฐ์ลาย / การทอผ้า (ในเรื่องวิธีการ / ขั้นตอน / เทคนิค / ปัญหา อุปสรรคในการผลิตหัตถกรรมงานผ้าของชาวไทยโซ่ง) 2. การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการกระบวนการผลิต 3. เครื่องมือและอุปกรณ์ต่างๆที่ใช้ในการทำตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
Recipe Form	Rec.Fo	1. รูปแบบผลิตภัณฑ์ 2. คุณค่า ประโยชน์ใช้สอย

3. วิธีการถ่ายทอด

รหัส	ตัวย่อ	หมายถึง
Transfer	Tran	การถ่ายทอดวิธีการทำหัตถกรรมงานผ้าของไทยโชน่ง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งในด้าน 1. ผู้ถ่ายทอด 2. ผู้รับการถ่ายทอด 3. วิธีการถ่ายทอด 4. ปัญหาในการถ่ายทอด

4. การจำหน่ายผลิตภัณฑ์

รหัส	ตัวย่อ	หมายถึง
Distribution	Dis	การจำหน่าย:- 1. ราคา 2. ช่องทาง 3. วิธีการ 4. ความต้องการของตลาด

5. การจัดการความรู้

รหัส	ตัวย่อ	หมายถึง
Knowledge Management	K.M.	1. วิธีการจัดการความรู้เพื่อการถ่ายทอดหัตถกรรม 2. วิธีการจัดการความรู้เพื่อเพิ่มมูลค่าหัตถกรรม 3. ผลเกิดขึ้นอย่างไร / แนวทางการเพิ่มมูลค่า

แหล่งข้อมูลบุคคล

1. การกำหนดรหัสแหล่งข้อมูลบุคคล

ผู้ผลิต	ผู้รับการถ่ายทอด	ผู้นำชุมชน	ผู้สูงอายุ
รหัส = Pro	รหัส = Std	รหัส = Lead	รหัส = Old
Pro 1: นางละมัย	Std 1: น.ส.ชโลบล	Lead 1: นายชาติชาย	Old 1: นางมะลิ
Pro 2: นางรวิวรรณ	Std 2: นางสาวราญ	Lead 2: นางสาววล	Old 2: นางลับ
Pro 3: นางวรรณมา		Lead 3: นายวิศรุต	Old 3: นางหอม
Pro 4: นางบุญมา			Old 4: นางเรือง
Pro 5: นางลี			Old 5: นายบุญธรรม

2. แหล่งข้อมูลบุคคลที่ต.ดอนข่อย อ.กำแพงแสน

2.1 ผู้สูงอายุ

- 1) นางมะลิ ทองคอนจุย อายุ 74 ปี หมู่ 2
- 2) นางลับ ทองวังสังข์ อายุ 73 ปี หมู่ 1

2.2 กลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าภูมิปัญญาลาวโซ่ง

- 1) นางสาวชโลบล สิบแอง อายุ 24 ปี หมู่ 1
- 2) ศ.ต.ท.รวีวรรณ สิบแอง อายุ 38 ปี หมู่ 1
- 3) นายชาติชาย สิบแอง อายุ 48 ปี หมู่ 1
- 4) นางละมัย สิบแอง อายุ 72 ปี หมู่ 1 ดอนทอง
- 5) นางวรรณมา ทองยอดเครื่อง อายุ 43 ปี หมู่ 2

2.3 กลุ่มหัตถกรรมผ้าทอมือลาวโซ่ง

- 1) กำนันสังวาล ทองคอนเครื่อง หมู่ 2
- 2) นางบุญมา ทันสมัย อายุ 60 ปี หมู่ 2
- 3) นางสาวราญ ทองยอดเครื่อง อายุ 54 ปี หมู่ 2

3. แหล่งข้อมูลบุคคลที่ต.สระพัฒนา อ.กำแพงแสน

- 1) นางสาวปิยาภรณ์ รัตนกรกุล ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสระสี่มุม
- 2) นางสุรีย์ สรรสร้างเจริญ อาจารย์ 2 ระดับ 7 โรงเรียนวัดสระสี่มุม
- 3) นางลี พุ่มมาท่า อายุ 67 ปี หมู่ 5 (ผู้ผลิต)

4. แหล่งข้อมูลบุคคลที่หมู่ 7 ต.ทุ่งกระพังโหม อ.กำแพงแสน

4.1 ผู้สูงอายุ

- 1) นางเรือง บุญประเสริฐ อายุ 68 ปี หมู่ 7
- 2) นางหอม อุ่นกงลาด อายุ 54 ปี หมู่ 7

4.2 ผู้ไม่รับการถ่ายทอด (เป็นผู้ให้ข้อมูลในการสนทนากลุ่ม Focus group)

- 1) นางสาวบุญเรือน ไสยพร
- 2) นางสาวปราณี แชมเพชร
- 3) นางสมยง ทองคำภา
- 4) นางสาวสดชื่น ใจคงมั่น

5) นางสาวกฤษณา ทองคำเกา

6) นางอรทัย บุญประเสริฐ

5. แหล่งข้อมูลบุคคลที่ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยปิยะชนก ต.ดอนยายหอม อ.เมือง

1) นายวิศรุต อินแหยม (ผู้ก่อตั้งศูนย์)

2) นายบุญธรรม อินแหยม (หมอเสนา ผู้สูงอายุ)

6. แหล่งข้อมูลบุคคลที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาดอนคลัง ต.ดอนคลัง

อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี

1) อาจารย์พัชรา แยมกาญจนวัฒน์

ภาพประกอบที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

1. การแต่งกายของชาวไทยโชนในงานเทศกาลสงกรานต์

ที่มา ถ่ายภาพเมื่อ เมษายน 2549 ที่ ตำบลสระพัฒนา

ที่มา ถ่ายภาพเมื่อ เมษายน 2549 ที่ ตำบลสระพัฒนา

2. การสนทนากลุ่ม เรื่องชาวไทยโซ่งไม่รับการถ่ายทอดการทำผ้าหน้าหมอน

ที่มา ถ่ายภาพเมื่อ ธันวาคม 2548 ที่ ตำบลทุ่งกระพังโหม

ที่มา ถ่ายภาพเมื่อ ธันวาคม 2548 ที่ ตำบลทุ่งกระพังโหม

3. การถ่ายทอดการประดิษฐ์ลายผ้าหน้าหมอนที่โรงเรียนวัดสระสี่มุม

อาจารย์สุริย์ สรรสร้างเจริญ กับงานประดิษฐ์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษา
ที่มา ถ่ายภาพเมื่อ มกราคม 2549

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษากำลังประดิษฐ์ลายหน้าหมอน
ที่มา ถ่ายภาพเมื่อ มกราคม 2549

ตัวอย่างงานประดิษฐ์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา
ที่มา ถ่ายภาพเมื่อ มกราคม 2549